

Nordlund 35

Småskrifter från Nordiska språk
vid Lunds universitet

Två svensk-franska studier

Att beskriva översättarstilar – en analys av
sex svenska översättningar av *Madame Bovary*

Icke satsformade meningar i
svensk-fransk kontrastiv belysning

Mari Mossberg

Nordlund 35

Småskrifter från Nordiska språk
vid Lunds universitet

ISSN 0281-5427

LUNDS UNIVERSITET

Lund 2021
Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum
Box 201
221 00 Lund

Två svensk-franska studier

Att beskriva översättarstilar – en analys av sex svenska översättningar av *Madame Bovary*

Icke satsformade meningar i svensk-fransk kontrastiv belysning

Mari Mossberg

LUND
UNIVERSITY

Copyright författaren, 2021

Nordlund är en småskriftsserie, grundad 1982, som har getts ut av Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, från 2006 av Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.

ISSN 0281-5427

ISBN 978-91-89213-36-4 (tryck), 978-91-89213-37-1 (digitalt)

Nordlund kan beställas via Lunds universitet (med reservation för att vissa nummer kan vara slutsålda):

<https://www.ht.lu.se/serie/nordlund/>

e-post: skriftserier@ht.lu.se

Tryck: Media-Tryck, Lunds universitet, 2021

Media-Tryck is a Nordic Swan Ecolabel certified provider of printed material. Read more about our environmental work at www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN

Innehåll

1 Att beskriva översättarstilar – en analys av sex svenska översättningar av <i>Madame Bovary</i>	5
1.1 Inledning	5
1.2 Stilistiska drag i verket	7
1.3 Metod	10
1.4 Material	18
1.5 Resultat	19
1.5.1 Textuell nivå	19
1.5.2 Syntaktisk nivå	24
1.5.3 Lexikal nivå	39
1.5.4 Sammanfattning – kvantitativa jämförelser av översättarstilar	61
1.6 Sex översättarprofiler	64
1.6.1 Ernst Lundquist (1883)	64
1.6.2 Eva och Axel Ahlman (1928)	68
1.6.3 Bengt Söderbergh (1956)	72
1.6.4 Allan B. Janzon (1959)	77
1.6.5 Greta Åkerhielm (1960)	80
1.6.6 Anders Bodegård (2012)	85
1.7 Nyöversättning – mer källtextnära översättning eller anpassning efter rådande normer?	90
Referenser	94

2 Icke satsformade meningar i svensk-fransk kontrastiv belysning	99
2.1 Inledning	99
2.2 Vad är en icke satsformad mening?	101
2.3 Svenska studier och beskrivningar av icke satsformade meningar	104
2.4 Franska studier och beskrivningar av icke satsformade meningar	107
2.5 Material och urvalsprinciper	116
2.6 Analys av svenska och franska parallelltexter	120
2.6.1 Genomsnittlig meningslängd och skiljetecken-användning	120
2.6.2 Grammatisk struktur	123
2.6.3 Textuell anknytning	134
2.6.4 Textlingvistisk funktion	142
2.7 Icke satsformade meningar i ett översättningsperspektiv	160
2.8 Avslutning	167
Referenser	168
Bilaga: Indelning i enledade och tvåledade huvudsatssekvivalenter	171

1 Att beskriva översättarstilar – en analys av sex svenska översättningar av *Madame Bovary*

1.1 Inledning

Gustave Flauberts berömda roman *Madame Bovary* publicerades på franska år 1857 och har sedan dess översatts till svenska vid ett flertal tillfällen. Den första översättningen, som gjordes av Ernst Lundquist, lät vänta på sig och kom inte ut förrän 1883, och då var det svenska mottagandet ljumt. I *Aftonbladet* (1884a) ansåg en anonym recensent att ”man knappt behöfver gifva ut sina pengar för att lära känna ett ointressant stycke verklighet”. Inte heller *Stockholms Dagblad* (anonym recensent 1884b) trodde att romanen skulle få någon större framgång i Sverige, men betecknade översättningen som ”förträfflig”, även om de många utelämningarna var ”att drifva omsorgen om andras väl något för långt”.

Därefter har de svenska översättningarna kommit i vågor. Först kom två på 1920-talet: en av Kjell Strömberg (1926) och en av Eva och Axel Ahlman (1928). *Stockholms-Tidningens* recensent Olof Rabenius (1927) ansåg Strömbergs översättning vara ”utmärkt” trots ”en del överflödiga låneord”, men Ahlmans översättning verkar ha gått spårlöst förbi. I samband med romanens hundraårsjubileum var det dags för en ny översättningsvåg då Bengt Söderbergh (1956), Allan B. Janzon (1959) och Greta Åkerhielm (1960) kom ut med var sin översättning i nära anslutning till varandra. Av dessa översättningar blev särskilt Söderberghs uppmärksammas och mycket lovordad av bland andra Ingrid Arvidsson (1960) i

Dagens Nyheter. Hon framhöll ”Söderberghs ytterst eleganta, intill självsvald lediga översättning”, medan Åkerhielms översättning, som med tanke på de många omtryckningarna borde vara den mest lästa av de tre, blev starkt kritiserad i samma recension: “[...] acceptabel, men saknar den höga förening av exakthet och elegans som skulle motivera ännu en svensk upplaga” (Arvidsson 1960). Janzons översättning trycktes bara en gång och verkar aldrig ha blivit recenserad. Dessa tre översättningar följdes av ytterligare två cirka tio år senare: en av Jacob Gunnarsson (1970) och en av Gunilla Banck (1971). Ingen av dessa översättningar verkar dock ha omnämnts i dagspressen.¹ Därefter är det ett hopp fram till den senaste av Anders Bodegård år 2012, en översättning som fått ett mycket positivt mottagande (se t.ex. Mattson 2012, Sundin 2012, van Reis 2012, Wistrand 2012). Dessa är de översättningar som finns med i Libris, de svenska forskningsbibliotekens samkatalog. Det kan inte uteslutas att det finns fler svenska översättningar som inte registrerats.

I den här studien har jag valt att jämföra sex av översättningarna: Lundquist, Ahlman, Söderbergh, Janzon, Åkerhielm och Bodegård. Anledningen till att jag valt bort Strömberg, Gunnarsson och Banck är att dessa översättningar verkar vara revideringar av äldre utgåvor (jfr Ernstsson 2007:61). Även Åkerhielm, Söderbergh och Ahlman innehåller här och där konstruktioner som skulle kunna tyda på influenser av tidigare översättningar, men alla de utvalda översättningarna är tillräckligt självständiga för att kunna karakteriseras som äkta nyöversättningar och har även behandlats som sådana av recensenterna. Särskilt nyskapande är förstås Lundquist, som gjort den första översättningen, men även Bodegård är nyskapande och tar ett helt nytt grepp på texten.

Syftet med textjämförelsen är tvåfaldigt: dels vill jag med utgångspunkt i Flaubertforskningen ta reda på i vilken utsträckning översättarna har bevarat Flauberts karakteristiska stil i de svenska översättningarna, dels vill jag undersöka om översättarna har satt sin egen prägel på verket, och i så fall på vilket sätt. En central fråga är alltså om översättningarna framstår som neutrala eller om det är möjligt att urskilja olika översättarstilar. Eftersom översättningarna tillkommit under en lång tidsperiod, från 1883 till våra dagar, är det också intressant att se om sättet att översätta har genomgått någon förändring, d.v.s. om översättarna förhållit sig på samma sätt till källtexten under den undersökta tiden eller om de tenderat

1 Sökningarna gjordes i Lunds universitetsbiblioteks mediearkiv hösten 2013.

att exempelvis vara mer källtextnära under vissa perioder. I ett vidare perspektiv skulle detta kunna ge ett bidrag till debatten om den s.k. nyöversättningshypotesen. Enligt denna hypotes (se t.ex. Gambier 1994:414, Gürçağlar 2009:233, Tegelberg 2011:79), som ursprungligen lanserades av Berman (1990), tenderar den första översättningen av ett verk att vara förhållandevis fri i förhållande till källtexten. I det skedet ser sig översättaren i högre grad som brobyggare mellan två kulturer och försöker släta över den kulturella, språkliga och stilistiska distansen. Det är först efter upprepade nyöversättningar och när verket blivit känt i målspråkskulturen som en mer källtextnära översättning låter sig göras, som förmedlar originaltextens egentliga innebörd och stil. Enligt hypotesen brukar alltså nyöversättningar genomgå en utveckling från fria och mer målspråksanpassade översättningar till mer källtextnära och därmed – i alla fall enligt hypotesen – mer lyckade översättningar.

I det följande kommer jag att först presentera ett antal stilbärande drag i Flauberts *Madame Bovary* och den metod jag valt att använda. Därefter kommer de sex översättningarna att analyseras och jämföras kvantitativt på tre nivåer: textuell, syntaktisk och lexikal. Den kvantitativa jämförelsen får sedan ligga till grund för upprättandet av översättarprofiler. Artikeln avslutas med några allmänna reflektioner om nyöversättning och betydelsen av översättningsnormer.

1.2 Stilistiska drag i verket

Så vilka är då de centrala stildragen i *Madame Bovary*? Det skulle vara omöjligt att inom ramen för denna artikel redogöra för ens delar av den omfattande forskningen på detta område. Inte heller skulle det vara möjligt att utforma en undersökning som täcker alla de stildrag som forskare har tagit upp. En ytterligare faktor är att alla stildrag inte framträder lika tydligt i en översättning till svenska. Till exempel är Flauberts oväntade användning av tempusformen *imparfait* och hans medvetna brott mot vissa av franskans grammatiska regler (se Danius 2006:69) svåra att överföra till svenska. Jag har därför valt att fokusera på ett begränsat antal stildrag som syns tydligt i de svenska översättningarna och som förekommer ofta i den franska källtexten. De flesta av dessa framhålls

också som centrala av Sara Danius i hennes förord till Bodegårds översättning (Danus 2012:12–17; se även Danius 2006:59–125; 2013:233–304):

I. Grafisk form och interpunktion

- Stundtals säregen styckeindelning
- Rytmask interpunktion
- Förkärlek för semikolon
- Många kursiveringar

II. Meningsbyggnad och textbindning

- Långa vindlande meningar, ibland varvade med korta meningar
- Frekvent bruk av inanimata subjekt, d.v.s. kroppsdelar, klädesplagg och föremål som grammatiskt subjekt
- Avvikande konnektivanvändning: strykning av konnektiv mellan satser (s.k. satsradning) och strykning av *et* ('och') framför sista ledet i uppräkningsrader; textbindande *et* ('och') satsinitialt.²

III. Lexikala val

- Få författarkommentarer: en distanserad berättare som relaterar handlingen på ett objektivt sätt och undviker egna förklaringar, tolkningar och kommentarer; läsaren får oftast själv dra sina slutsatser om karaktärernas tankar och intentioner
- Långa, detaljerade uppräkningsrader
- Förhållandevis konventionellt bildspråk
- Rytmskapande adverb (t.ex. *même, plutôt, alors, puis*) och tunga adverb på oväntade ställen i satsen

Enligt Danius (2012:12) var Flaubert inte någon egentlig förnyare av den franska romankonsten i den meningen att han skulle ha uppfunnit något av de här stildragen. Det är istället repetitionen av dessa till synes obetydliga detaljer som skapar den karakteristiska stilen.

2 Med "satsinitialt" menas här både början av grafisk mening och början av huvudsats efter semikolon.

Det är viktigt att understryka att de flesta av ovanstående stildrag tillsammans bildar romanens kanske främsta stildrag: rytmen. Så är till exempel den egensinniga syntaxen, de långa vindlande meningarna, uppräkningsarna, konnektivanvändningen och det oväntade bruket av adverb medel som i samverkan bidrar till den flaubertska prosarytmen. Det är känt att Flaubert varje kväll läste sina texter högt eller till och med skrek ut dem för att lyssna efter rytmen och klangerna i texten. Han arbetade med *Madame Bovary* i nära fem år och åstadkom under denna tid åtskilliga versioner av sin text innan han tyckte sig ha nått fram till den rätta musikaliska fraseringen. (Se Roses intervju med Bodegård 2013.) Om man ska översätta Flaubert till svenska framstår därför rytmen som något särskilt viktigt att överföra.

Rytmen är i sin tur nära förbunden med interpunktionen som i Flauberts prosa innehåller ett stort antal kolon, och framför allt semikolon, som avdelar de långa, vindlande meningarna. De långa perioderna står i stark kontrast till de korta meningarna, som ofta inför ett långsammare tempo i läsningen. Karakteristiskt är också uppräkningsarna av huvudsatser med enbart kommatecken emellan.

Även den grafiska utformningen spelar en stor roll för läsoplevelsen. Styckeindelningen används till exempel inte enbart på det traditionella sättet för att signalera något nytt, utan verkar även ha en rytmiserande funktion. Ibland används också nytt stycke för att framhäva en emotionell laddning i texten och få läsaren att stanna upp i övergången mellan passager (jfr Dahl 2013). En annan central aspekt av den grafiska utformningen är kursiveringarna. De kursiveringar som används vid namn, citat, titlar och ord på andra språk är lätta att tolka, men det finns också ett stort antal som har en mer stilistisk funktion och som inte är lika lätta att genomsöka. Enligt Danius (2012:14–15) signalerar dessa gåtfulla kursiveringar att det rör sig om klyschor, banaliteter eller allmänt vedertagna ”sanningar” som människor rutinmässigt upprepar för varandra. I detta sammanhang är det värt att nämna att Flaubert verkar ha varit besatt av sin tids floskler och dumheter och antecknade dem systematiskt. En del av dessa anteckningar har utgivits posthumt av Ferrère under titeln *Dictionnaire des idées reçues*³ (1913; se s 39 och 45 i förordet till den franska utgåvan av *Madame Bovary*, Le livre de poche). Sammantaget skulle man kunna säga att romanens stilistiska kursiveringar ger en

3 Den svenska titeln är *Lexikon över vedertagna åsikter* (2008), Lund: Bakhåll.

närmast polyfon effekt, som om andra röster plötsligt bryter in i texten, inte sällan med ett stänk av ironi. Danius (2012:15) påpekar att Flaubert skiljde på kursiv stil och citattecken, där det senare snarare användes för att markera citat ur andra texter. Den grafiska utformningen uttrycker således många subtila nyanser som är viktiga att bevara i en svensk utgåva.

Den polyfona effekt som uppstår genom kursiveringarna är nära besläktad med romanens svävande berättarperspektiv. Berättarrösten är förhållandevis neutral och distanserad (Danius 2012:15) men man blir inte alltid klok på ur vilket perspektiv den fiktiva världen betraktas; än är det ur berättarperspektiv, än ur någon fiktiv karaktärs perspektiv (Danius 2006:65ff). Och inom en och samma scen kan perspektivet skifta genom subtila subjektsbyten. Inte sällan inträffar det som Danius så träffande uttrycker som att ”ting förmänskligas, människor förtingligas” (Danius 2012:13). I dessa fall kombineras de mänskliga subjekten med passiva eller statiska verb, medan kroppsdelar, klädesplagg och föremål får liv genom att inta subjeksposition och kombineras med ett dynamiskt verb, ofta av oväntat slag.

Att alla ovanstående stildrag verkligen är centrala understryks av det faktum att de även omnämnts av andra författare och kritiker. Till exempel framhåller författaren Marcel Proust (1920) Flauberts regelbundna prosarytm, ofta återkommande inanimata subjekt, avvikande konnektiv-användning (konjunktionen *et /' och'*) och rytmkapande adverb. I förordet till flera av de svenska översättningarna finner man liknande observationer, framför allt beträffande verkets karakteristiska prosarytm.

1.3 Metod

För att undersöka i vilken utsträckning de sex översättarna har överfört ovanstående stildrag till svenska har jag utgått från en analysmetod som inom översättningsvetenskapen brukar kallas för *translation shifts* (Bakker et al. 2009:269–74). Metoden innebär att man studerar skillnaderna mellan källtext och måltext och systematiskt undersöker vilka semantiska och strukturella förändringar eller *shifts* (den term jag hädanefter kommer att använda) som skett vid övergången från källtext till måltext. Många olika varianter av metoden har föreslagits, alla färgade av författarnas egen forskningsinriktning och syn på översättning (se t.ex.

Catford 1965, Popovič 1970, van Leuven-Zwart 1989, 1990, Lindqvist 2005:88ff, Halverson 2007, Pekkanen 2007, 2010, Toury 1980, 2012:110ff).

För den här studien är det framför allt två metoder som är av intresse: van Leuven-Zwart 1989, 1990 och Pekkanen 2007, 2010. Van Leuven-Zwarts metod är inriktad på *shifts* som inträffar på meningsnivå och därunder. Oavsett språkkombination är den tänkt att kunna appliceras på de narrativa partierna (d.v.s. relationen) i all typ av skönlitterär text (romaner, noveller). Syftet med metoden är att visa hur till synes små semantiska, stilistiska och pragmatiska *shifts* på mikronivå kan få återverkningar på textens makronivå, förutsatt att de förekommer någorlunda konsekvent och i tillräckligt stor omfattning. Hos van Leuven-Zwart verkar makronivån vara detsamma som den litterära gestaltningen, och därför undersöker hon främst sådana förskjutningar som påverkar tolkningen eller upplevelsen av det litterära verket. Särskilt uppehåller hon sig vid återverkningarna på subjektsperspektivet (eng. *focalization*) och visar hur små betydelseglidningar mellan källtext och måltext inverkar på beskrivningen av miljöer, karaktärer och händelser i den fiktiva världen.⁴

Även om van Leuven-Zwarts modell har många poänger, bland annat tydligt fokus på semantiska *shifts* mellan källtext och måltext och applicerbarhet på många olika språkpar, så är den komplicerad och tidskrävande. Först görs en undersökning på mikronivå där källtextens och målspråkets ord och uttryck, de s.k. transemen (*transemes*), jämförs med varandra genom att speglas i ett s.k. arkitranssem (*architranseme*), en slags språklig mellannivå eller *tertium comparationis*. Ett av van Leuven-Zwarts exempel på transem och arkitranssem är följande: *he bent down* (transem) > *to curve the body from a standing position* (arkitranssem) (1989:157). Analysen kan visa att transemen i källtexten och måltexten är helt synonyma med arkitranssemet (inget *shift*) eller att det finns skillnader (ett *shift* uppstår). Skillnaderna mellan transemen kan vara av tre olika slag: *modulation* (= hyponymirelation mellan transemen; ett transem är synonymt med arkitranssemet och ett är en hyponym/hyperonym), *modification* (= kontrastiv skillnad mellan transemen; båda transemen är en hyponym/hyperonym till arkitranssemet) eller *mutation* (ingen likhet

4 Van Leuven-Zwart förklarar inte själv varför hon enbart tar med de narrativa partierna i sin analys men förmodligen hänger detta val ihop med den narratologiska inriktningen på makronivå.

mellan transemen; inget arkitransem) (van Leuven-Zwart 1989:159ff). Dessa tre relationer ger i sin tur upphov till inte mindre än 8 kategorier och 37 underkategorier (ibid.1989:170). Resultatet från undersökningen på mikronivå används sedan för att dra slutsatser om textens makronivå.

Förutom att begreppsapparaten är komplicerad och därför endast kan appliceras på korta textavsnitt, så är det oklart varför analysen måste ta vägen via ett arkitransem och inte kan utgå direkt från källtextens ord eller uttryck, som ju får sägas utgöra den naturliga jämförelsebasen i översättningssammanhang. En annan nackdel med metoden är att van Leuven-Zwart inriktar sig på skillnader i den litterära gestaltningen och inte på översättarstilen. Inte heller är hennes metod särskilt lämpad för just *Madame Bovary*, eftersom den inte inbegriper sådana element som rytmiserande tekniker, grafisk form, styckeindelning och interpunktion.

Pekkanens (2007, 2010) metod kan ses som en förenklad variant av van Leuven-Zwarts metod. Även den är anpassad för analys av narrativa textavsnitt (den s.k. relationen)⁵, men till skillnad från sin föregångare är den tänkt att fånga huvudsakligen icke-semantiska aspekter i syfte att fastställa olika översättarprofiler. Genom sin kvantitativa inriktning kan man säga att Pekkanens metod närmar sig forskningen om *translation universals* (universella tendenser i översatt text, se t.ex. Mauranen & Kujamäki 2004), men den är framför allt en uttalat stilistisk metod. Även Pekkanens analys rör sig på meningsnivå och därunder utan att innefatta sådant som interpunktion och styckeindelning, men den har den stora fördelen att den möjliggör en uppdelning i syntaktiska och semantiska *shifts* och att den kan appliceras på en relativt stor mängd text, vilket är nödvändigt om man ska urskilja tydliga tendenser i materialet. I Pekkanens modell görs en första indelning i *expansion shifts* och *contraction shifts*, d.v.s. förlängning respektive koncentration av texten. *Expansion replacement* och *contraction replacement* innebär att språkliga element läggs till respektive tas bort utan att det tillkommer eller försvinner någon information i förhållandet till originalet. Det rör sig alltså om huvudsakligen strukturella och syntaktiska *shifts*. *Expansion addition* och *contraction deletion* är *shifts* som i allmänhet påverkar betydelsen och utgörs av tillägg respektive strykning av språkliga element. Samtliga

5 Pekkanens (2010:157) motivering till varför hon endast har med relationen i sin analys är att skillnaderna mellan relation och dialog är så stora att det är svårt att analysera dessa texttyper samtidigt.

tillägg och strykningar kan utgöras av satser, fraser eller enskilda ord. Därutöver innefattar Pekkanens modell *shifts of order*, d.v.s. ordföljdsförändringar, och en samlingskategori för övriga iakttagelser, *miscellaneous* (Pekkanen 2010:70–79). Min metod bygger till stor del på Pekkanens *expansion* och *contraction shifts* men avgränsningarna och terminologin är inte desamma. Dessutom har jag kompletterat min metod med ytterligare delundersökningar för att anpassa den efter den undersökta textens stildrag (se mer om Pekkanens metod nedan i samband med beskrivningen av de olika delundersökningarna).

Ett av de största metodologiska problemen med tidigare modeller är att man brukar skilja på obligatoriska och fakultativa *shifts* (se t.ex. van Leuven-Zwart 1989,⁶ Pekkanen 2007, 2010, Bakker et al. 2009:269–74). I teorin är det enkelt att göra en uppdelning: obligatoriska *shifts* är de förändringar som måste göras för att måltexten ska uppfattas som språkligt korrekt. Dessa *shifts*, som alltså är helt oberoende av översättarens val, är betingade av språkstrukturella skillnader. Ett exempel på ett obligatoriskt fransk-svenskt *shift* skulle kunna vara bytet från bestämd till obestämd form vid översättning av substantiv i generisk betydelse: *J'aime les pommes* > *Jag älskar äpplen*. Ett fakultativt *shift* å andra sidan innebär att översättaren skulle ha kunnat behålla den källspråkliga strukturen men valt ett annat alternativ (ex *Je déteste travailler* > *Jag avskyr att arbeta* (utan *shift*); *Jag avskyr arbete* / *Att arbeta är inte roligt* (två exempel på fakultativa *shifts*)). Fakultativa *shifts* sker av många olika skäl, inte minst som en följd av textsammanhanget. Men det kan också finnas mer generella anledningar som översättningsnormer, översättningsanvisningar eller översättarens stilistiska preferenser.

Om man undersöker ett stort antal fransk-svenska översättningar är det helt klart så att ett mönster utkristalliserar sig, som visar att vissa franska strukturer tenderar att översättas till svenska på ett visst sätt (Eriksson 1997:12). Många av dessa *shifts* skulle därför kunna kategoriseras som obligatoriska. Men om man tittar på isolerade exempel är det knappast möjligt att dra någon absolut gräns mellan obligatoriska och fakultativa *shifts*.⁷ Det är egentligen få franska strukturer som är helt omöjliga att

6 Van Leuven-Zwart (1989) verkar ta med alla *shifts* i sin första analys på mikronivå men filtrera bort de *shifts* som hon bedömer som obligatoriska i sin analys på makronivå.

7 Angående svårigheterna att skilja på obligatoriska och fakultativa *shifts*, se även Englund Dimitrova (2005:36).

översätta med en korresponderande konstruktion till svenska, och i många fall där man skulle förvänta sig ett *shift* uteblir det. Dessutom är det så att översättaren alltid har möjlighet att välja mellan en rad olika konstruktioner, om inte annat så genom att använda sig av en fri översättning eller en utelämning av en del av källtexten. Detta framgår tydligt i min analys av översättningarna av *Madame Bovary*, där framför allt Bodegård ställer det traditionella synsättet på ända genom att välja okonventionella och källtextnära lösningar. I följande textavsnitt hade man till exempel förväntat sig ett obligatoriskt *shift* av participen (understruken)⁸ till finit konstruktion, som i Söderberghs översättning, men Bodegård har tvärtemot förväntningarna valt att behålla participkonstruktion på svenska:

(1) Son père, M. Charles-Denis-Bartholomé Bovary, ancien aide-chirurgien-major, compromis, vers 1812, dans des affaires de conscription, et forcé, vers cette époque, de quitter le service, avait alors profité de ses avantages personnels [...] (Flaubert 59)

Fadern, Charles-Denis-Bartholomé Bovary, var en före detta sjukvårdskorpral, som hade tvingats att lämna tjänsten omkring 1812 efter att ha tagit emot mutor vid en mönstring; tack vare ett fördelaktigt utseende och en ståtlig hållning hade han därefter [...] (Söderbergh 16)

Hans far, monsieur Charles-Denis-Bartholomé Bovary, pensionerad vice militärläkare med majors grad, kring 1812 indragen i en mönstrings-skandal och i den vevan nödsakad att lämna tjänsten, hade utnyttjat sina personliga företräden [...] (Bodegård 27)

På samma sätt skulle man kunna säga att den predikatlösa konstruktionen i följande exempel borde motsvaras av ett obligatoriskt *shift* till finit konstruktion, vilket är fallet hos alla översättare utom Bodegård:

(2) Enjouée jadis, expansive et tout aimante, elle était, en vieillissant, devenue (à la façon de vin éventé qui se tourne en vinaigre) d'humeur difficile [...] (Flaubert 60)

8 Samtliga understrykningar i blockcitaten är tillagda av mig i förtydligande syfte.

Hon hade förr varit gladlynt, öppen och ömsint, men hade med åren (liksom dåligt vin, som surnar till vinättika), blivit misslynt [...] (Ahlman 16–17)

Förr så gladlynt, öppen och hjärtlig hade hon (som avslaget vin kan surna till vinäger) med åldern blivit svår till humöret [...] (Bodegård 28)

På grund av ett stort antal exempel som (1) och (2) har jag vid utarbetandet av min analysmodell valt att frångå uppdelningen i obligatoriska och fakultativa *shifts* och använda termen *shifts* som en samlingsbenämning för alla förändringar, obligatoriska såväl som fakultativa, som sker vid övergången från källspråk till målspråk.

En annan skillnad jämfört med tidigare undersökningar är att jag i större utsträckning än brukligt utformat min metod efter den text som ska undersökas. I tidigare undersökningar har det i allmänhet funnits en uttalad önskan att finna en generell metod, som kan appliceras på många olika språkpar, texter och författare, men jag har istället valt att sätta författaren och källtexten i centrum. På så sätt vill jag säkerställa att analysen är inriktad på de stilelement som är karakteristiska för just *Madame Bovary*. Med utgångspunkt från de källtextspecifika särdrag som listats ovan (se avsnitt 1.2 Stilistiska drag i verket) har jag utformat min modell som en undersökning uppdelad på tre olika nivåer, textuell, syntaktisk och lexikal. På varje nivå utförs ett antal delundersökningar som är tänkta att fånga upp verkets mest centrala stildrag:

Textuell nivå

- Ordantal
- Styckeindelning
- Hopslagning och delning av grafiska meningar
- Semikolon
- Kursivering

Syntaktisk nivå

- Satsgradshöjning och satsgradssänkning
- Subjektsbyte

Lexikal nivå

- Tillägg och strykning av lexikala element
- Precisering och generalisering av utvalda lexikala element (anföringsverb, bildspråk)

Genom att även inkludera nivån över meningsnivå, här kallad textuell nivå, får jag också med den grafiska utformningen och interpunktionen i romanen (d.v.s. styckeindelning, meningsindelning, interpunktion, kursiveringar). Detta är en nivå som inte brukar ingå i undersökningar av *translation shifts*.

Flauberts karakteristiska syntax, perspektivbyten och bruk av inanimata subjekt fångas upp av delundersökningarna på syntaktisk nivå (satsgradsförändring, subjektsbyte). De syntaktiska konstruktionerna hade kunnat undersökas på andra sätt men, som vi senare ska se i avsnitt 1.5.2.1, erbjuder satsgradsanalys en möjlighet att göra tydliga avgränsningar baserade på grammatisk analys i stället för på en mer subjektiv bedömning. Satsgradsanalys är dessutom en bred undersökning som kan användas till att belysa många olika aspekter av materialet. Till en början försökte jag att i likhet med Pekkanen (2007; 2010) kvantifiera ordföljdsförändringarna, men de metodologiska svårigheterna visade sig vara alltför stora, inte minst i de fall då översättarna väljer att bryta upp fraser och meningar och sprida ut betydelsekomponenter över olika delar av meningen. Dock har förändringarna i fundamentet (här första positionen i huvudsats med undantag av eventuell konjunktion eller annex) noterats löpande under arbetets gång, och i avsnitt 1.6 om de individuella översättarstilarna kommer jag att diskutera en del observationer av ordföljdsförändringarna i fundamentet.

Genom delundersökningarna på lexikal nivå (tillägg respektive strykning av lexikala element) kan en rad olika textfenomen belysas, såsom konnektivanvändning (ofta i rytmiserande syfte), författarkommentarer (det huvudsakligen objektiva berättandet), uppräkningsbruk och bruk av adverb, d.v.s. många av de lexikala kategorier som framhålls som centrala i Flaubertforskningen. Vad gäller romanens karakteristiska rytm så kan man säga att den skär genom alla tre nivåerna och manifesteras i alla delundersökningarna, men kanske tydligast i satsgradsanalysen och i studiet av interpunktionen.

Analysen på lexikal nivå inbegriper även stickprovsundersökningar av utvalda semantiska element, nämligen bildspråket och anföringsverben.

Anledningen till att jag valt att undersöka bildspråket är att denna kategori brukar vara central i alla litterära texter och att det redan finns modeller för hur den kan undersökas (se mer därom under 1.5.3.3). Ett ytterligare skäl till att just denna kategori valdes ut är Marcel Prousts anmärkning om Flauberts bildspråk: ”[...] il n’y a peut-être pas dans tout Flaubert une seule belle métaphore”⁹ (Proust 1920). Om Proust tyckte att detta var värt att påpeka så framstår bildspråket, eller snarare frånvaron av vackert bildspråk, som ett centralt stildrag som bör ingå i denna undersökning av översättarstilar: Har översättarna valt att försköna bildspråket och kanske lägga till metaforer, eller har de valt att lägga sig nära källtexten?

Valet att undersöka anföringsverben hänger samman med romanens berättarröst och de sparsmakade författarkommentarerna. Genom att göra ett nedslag i denna semantiska kategori vill jag undersöka om översättarna ibland väljer att tillfoga en uttolkning av en replik i direkt tal genom semantiska betydelseförskjutningar av anförings verbet (t.ex. *dit-elle* > ’viskade hon’ i stället för den närmaste ekvivalenten ’sa hon’) eller om de väljer att översätta anföringsverben ordagrant. Det skulle förstås varit önskvärt med en mer omfattande analys av alla semantiska betydelseförskjutningar, som i van Leuven-Zwarts modell, men av praktiska skäl har jag fått nöja mig med en stickprovsundersökning av en enda central kategori, som dessutom är lätt att urskilja.

De olika delundersökningarna förklaras närmare i samband med resultatredovisningen nedan (avsnitt 1.5). Även om metoden i första hand är produktorienterad, d.v.s. inriktad på den färdiga översättningen, möjliggör den en analys av själva översättningsprocessen genom att översättningsvalen fastställs och kvantifieras. På så sätt kan återkommande strategival (medvetna eller omedvetna) studeras, och översättningsprocessen i viss mån rekonstrueras.

9 ”[...] det finns kanske inte någonstans i Flauberts verk en enda vacker metafor.” (min översättning)

1.4 Material

Redan år 1856 publicerades *Madame Bovary* i något nedkortad form som en följetong i tidskriften *Revue de Paris*.¹⁰ Trots att tidsskriftens utgivare låtit stryka de mest stötande partierna, bl.a. skandalscenen i början av del 3 där Emma och hennes älskare Léon åker runt i Rouen i en droska som gungar ”som ett skepp i sjögång”¹¹ (Ernstsson 2007:54), dröjde det inte länge förrän Flaubert ställdes inför rätta för kränkning av den religiösa och den offentliga moralen. Det var inte förrän han frikänts från anklagelserna som romanen kunde publiceras i sin helhet år 1857. Även om kritikerkåren till en början hade delade meningar om romanens konstnärliga värde, var boken vid det laget så omtalad att den snabbt blev en försäljningsframgång och fick tryckas om flera gånger. Enligt Ernstsson (2007:55) trycktes dock inte romanen i ”version définitive”, d.v.s. i en version godkänd av Flaubert, förrän år 1873 (för mer information om det franska textläget, se t.ex. Ernstsson 2007).

Till grund för den här studien används en fransk utgåva från 1999 (*Les Livres de Poche Classiques*, Librairie Générale Française) som är försedd med förord, noter och kommentarer av Jacques Neefs. I den utgåvan består den franska källtexten av tre delar, där den första delen är indelad i 9 kapitel, den andra i 15 kapitel och den tredje i 11 kapitel. Sammanlagt omfattar romantexten 446 sidor inklusive noter. Tillsammans med en utgåva av Thierry Laget från 2001 (*Collection Folio Classique*, Éditions Gallimard) är detta den text som Bodegårds översättning är baserad på. Vilken utgåva de övriga översättningarna grundar sig på framgår dessvärre inte.

Min analys är baserad på tre kapitel ur källtexten och de sex översättningarna, nämligen första kapitlet, kapitel 12 i del 2 (strax efter halva romanen) och sista kapitlet. I vissa av delundersökningarna är texturvalet begränsat till ännu kortare utdrag: strax under 2000 ord excerperade från början av de tre utvalda kapitlen. Mer exakt grundar sig delundersökningarna på två olika textkorpora som i det följande kommer att benämnas det långa respektive det korta textutdraget:

10 Även den första svenska översättningen publicerades till en början som en följetongsroman i publikationen *Nya följetongen: tidskrift för svensk och utländsk skönlitteratur* (1883) Stockholm: Bonnier. Romanen trycktes i bokform redan samma år.

11 Citat från Åkerhielm 1960:267.

Tabell 1: Det långa och det korta textutdraget.

Långa textutdraget	kapitel 1; del 1 (romanens första kapitel)	kapitel 12; del 2	kapitel 11; del 3 (romanens sista kapitel)
Korta textutdraget	de första 1 801 orden i kapitel 1; del 1	de första 1 959 orden i kapitel 12; del 2	1 946 ord i kapitel 11; del 3

Ordantalet är manuellt beräknat, bland annat för att semikolon, kolon, utropstecken, frågetecken och citattecken inte ska räknas som ord i de texter som innehåller mellanslag före dessa skiljetecken (främst den franska källtexten). För övrigt har orden räknats enligt samma principer som i Wordfunktionen ”Räkna ord”. När jag gjorde texturvalet tog jag bort de textpassager som utelämnats i Lundquists översättning så att de jämförda textpassagerna finns med i sin helhet i alla sex översättningarna. Detta är viktigt eftersom det är översättarstilen som ska jämföras, alldeles oavsett de eventuella restriktioner, moraliska eller redaktionella, som kan ha påverkat översättarens arbete.

Till en början sammanställdes resultaten avsnitt för avsnitt. På så sätt var det möjligt att kontrollera om översättarnas stil skiljer sig mellan olika textavsnitt. Det viktigaste resultatet av denna jämförelse är att Lundquist strukit mer text i slutet av romanen men att de undersökta stildragen är konstanta över alla avsnitten hos alla översättarna (förutom ett par undantag i Lundquists översättning som omnämns särskilt nedan). I presentationen nedan kommer därför resultaten från de olika avsnitten att slås ihop i alla tabeller.

1.5 Resultat

1.5.1 Textuell nivå

Den första nivå som undersöks är den jag valt att kalla textuell nivå. Den omfattar stycke- och meningsindelningen samt vissa delar av interpunktionen och den grafiska utformningen.

Inledningsvis presenteras en tabell över ordantalet i de tre utvalda kapitlen. På första raden visas ordantalet i de tre kapitlen utan justering för de strukna passagerna i Lundquists text. På den andra raden visas det totala ordantalet i de undersökta textutdragen, d.v.s. ordantalet när Lundquists strykningar tagits bort i samtliga textutdrag:

Tabell 2: Ordantal räknat på tre hela kapitel (långa textutdraget).¹²

	Flaubert	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
Ordantal; ej justerat För L:s strykningar	10 480	9 432	10 515	10 127	10 574	12 489	10 185
Ordantal; justerat för L:s strykningar	9 392	9 432	9 430	9 105	9 473	11 128	9 140

Som vi ser i tabellen är Bodegårds och Söderberghs översättningar ungefär lika långa och till och med något kortare än Flauberts text (i den mån man kan jämföra ordantal på olika språk). Lundquists, Ahlmans och Janzons översättningar är också ungefär jämnlånga men cirka 300 ord längre än Bodegårds och Söderberghs. Åkerhielms översättning sticker ut mest i tabellen genom att den är mer än 1700 ord längre än originalet och ca 1650 ord längre än Janzons, den översättning som har näst högst ordantal.

En närmare analys ger vid handen att Bodegård och Åkerhielm följer två helt olika men konsekvent genomförda strategier: Bodegård håller sig mycket nära källtexten medan Åkerhielm förlänger texten genom olika typer av tillägg (mer om detta längre fram). Söderberghs strategi är mer varierad. Som vi ska se längre fram använder han sig av både strykningar och tillägg, med en stark övervikt för strykningar. Lundquists översättning innehåller en del försiktiga lexikala tillägg i kapitel 1 (del 1) och 12 (del 2) men förhållandevis få strykningar under meningsnivå. De strykningar på meningsnivå och däröver som tas upp i Tabell 2 uppgår till ca 1100 franska ord totalt. De inkluderar tre kortare passager i kapitel 12 (del 2) av beskrivande natur, men framför allt stora delar av det sista kapitlet (kap 11; del 3), där såväl beskrivande partier som två repliker har försvunnit, helt utan hänsyn till textkohesionen och referensbindningen. Jämfört med de övriga intar Ahlmans och Janzons översättningar en mellanposition och präglas, som vi senare ska se, av försiktiga tillägg.

Vid en mer detaljerad genomgång av stycke- och meningsindelningen, interpunktionen och kursiveringarna framkommer stora skillnader mellan å ena sidan Bodegård och å andra sidan de övriga översättarna:

12 I tabellerna presenteras översättningarna i kronologisk ordning med den tidigaste översättningen först. När källtexten är med placeras den längst till vänster.

Tabell 3: Förändringar i grafisk utformning räknat på tre hela kapitel (långa textutdraget).

	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
Brott mot KT:s styckeindelning	2	8	26	9	21	0
Sammanslagning grafisk mening	7	5	36	16	17	0
Uppdelning grafisk mening	18	132	56	101	76	2
Semikolon (125 i KT)	117 (äv. egna tillägg)	7	33	12	0	≈ KT
Kursiveringar	Ibland kvar	0	Ett fåtal kvar	Ibland kvar	Ibland kvar (äv. egna tillägg)	= KT

Som framgår av tabellen lägger sig Bodegård mycket nära Flauberts text vad gäller alla dessa textdrag, vilket åtminstone till en början ger ett ovant intryck på ett svenskt öga. I synnerhet de gåtfulla kursiveringarna och den bitvis extrema meningslängden, uppbruten av ett stort antal semikolon, påminner ständigt läsaren om att det rör sig om en översatt text.¹³ Den avvikande grafiska utformningen får dock sin förklaring i Danius förord och kan därför säkert lätt godtas av en modern svensk läsare. Det är intressant att notera att även den tidigaste översättaren, Lundquist, följer källtexten relativt nära, även om hans strategi är ojämn i det här avseendet: det första kapitlet innehåller 6 sammanslagna och 16 uppdelade meningar medan meningsindelningen och bruket av semikolon är nästan identiskt med källtextens i de andra två kapitlen.

De största avvikelserna gentemot källtexten finner man i de fyra mellanliggande översättningarna. Ahlmans och Janzons översättningar kännetecknas av ett stort antal uppbrutna grafiska meningar, medan Söderbergh både delar upp och slår ihop de grafiska meningarna så att meningslängden jämnas ut. Även Åkerhielms strategi skiljer sig radikalt från källtextens, inte minst vad gäller styckeindelningen och förkortningarna av meningslängden.

Vi ser vidare att kursiveringarna har normaliserats av alla utom Bodegård. Längst har Ahlman gått och tagit bort alla. De övriga har behållit kursiv för titlar, egennamn och utländska ord men tagit bort de flesta av de stilistiskt motiverade kursiveringarna och ibland ersatt dem med citattecken (en markering som Flaubert själv mest använder för rena

13 Se även Dahls (2013) artikel om Bodegårds djärva interpunktion i *Madame Bovary*.

citat). Strykningarna av kursiven innebär framför allt att den polyfona effekten upphävs, vilket kan illustreras med exempel (1). I Åkerhielms översättning av utdraget finns inte längre någon anonym, kollektiv röst som genom kursiven blandar sig i och kommenterar, som i Flauberts och Bodegårds texter:

(1) Ses regards devinrent plus hardis, ses discours plus libres ; elle eut même l'inconvenance de se promener avec M. Rodolphe, une cigarette à la bouche, *comme pour narguer le monde* ... (Flaubert 301)

Hennes blick blev allt djärvare, hennes tal allt friare; hon blev till och med anstötlig nog att gå på promenad med monsieur Rodolphe med cigaretten i mungipan, *som för att trotsa omvärlden* ... (Bodegård 209)

Hennes blickar blev djärvare, hennes tal mera frivolt, och hon var till och med oblyg nog att med en cigarett i munnen promenera omkring med herr Rodolphe, liksom för att utmana hela världen. (Åkerhielm 210)

Vad gäller de återkommande brotten mot stycke- och meningsindelningen får de en stor inverkan på textens rytm. I nedanstående exempel ser vi att den franska texten har ett semikolon mitt i meningen där allting stannar upp. Det är extra mycket luft kring semikolonet i den franska texten eftersom franskans semikolon (och en del andra större skiljetecken) både föregås och följs av blanksteg.

(2) Elle entendit Charles dans l'escalier ; elle jeta l'or au fond de son tiroir et prit la clef. (Flaubert 299)

Hon hörde Charles i trappan; hon stoppade guldets längst in i lådan och tog ut nyckeln. (Bodegård 207)

Hon hörde Charles i trappan; hon kastade guldmynten längst in i sin byrålåda och tog ur nyckeln. (Lundquist 200)

Hon hörde Charles steg i trappan. Hon kastade pengarna ner i sin låda och tog ur nyckeln. (Ahlman 189)

Hon hörde Charles i trappan, lade ned mynten i lådan och stoppade nyckeln på sig. (Söderbergh 217)

Hon hörde Charles i trappan, kastade hastigt ned guldmynten längst ner i sin låda och tog ur nyckeln. (Janzon 202)

Hon hörde Charles' steg i trappan och skyndade sig att slänga ner pengarna i sin sekretärlåda, varpå hon drog ur nyckeln. (Åkerhielm 208)

Här är det som om Emma förskräckt hejdar sig mitt i den franska meningen och lystrar efter sin man i trappan innan hon kvickt slänger mynten i lådan och tar ut nyckeln. Bland de svenska översättningarna är det endast Bodegård och Lundquist som bevarat semikolonet efter första huvudsatsen. Båda dessa översättare tar sedan sats på nytt med en upp-
prepning av subjektet. Hos Bodegård är antalet stavelser lika många som i den franska texten (23 st), men Lundquist tappar tempot genom sammansättningarna *guldmynten* och *byrålåda*. I allmänhet följer också Ahlman källtexten ganska nära men tar bort de flesta semikolonerna och sätter punkt, så även här. Denna översättning inför också ett förklarande tillägg (*steg*) utan motsvarighet i källtexten och tar bort betydelsekomponenten *längst in*. De övriga stryker sin vana trogen semikolonet och bryr sig inte om repetitionen av subjektet. Söderberghs lösning innehåller lika många stavelser som källtexten men betydelseelementet *längst in* går förlorat samtidigt som *stoppade på sig* inte har någon motsvarighet i källtexten. Man kan också säga att brådskan och nervositeten går förlorad i hans text genom att *kastade* har bytts ut mot *lade ned*. Även Janzons och Åkerhielms lösningar är i det här fallet typiska. Janzon försöker få med alla nyanser i källtexten, vilket leder till en förlängning av texten (*hastigt, guldmynten, sin låda*). I detta avseende går Åkerhielm genomgående längst av alla översättarna, här genom tillägg av *steg, skyndade sig att, sekretärlåda, varpå hon*.

På textuell nivå är den sammantagna bilden att Bodegård ligger närmast källtexten, tätt följd av Lundquist (om man bortser från de omfattande strykningarna på meningsnivå och däröver). De fyra mellanliggande översättarna – Ahlman, Söderbergh, Janzon och Åkerhielm – har alla tagit sig större eller mindre friheter i förhållande till källtexten genom ett stort antal sammanslagningar och uppdelningar av grafiska meningar, avvikande styckeindelning och interpunktion samt annorlunda grafisk form. Vad slutligen gäller ordantalet är det framför allt Åkerhielm och Söderbergh som utmärker sig, medan de fyra övriga håller sig närmare källtexten.

1.5.2 Syntaktisk nivå

Närmast under den textuella nivån, på syntaktisk nivå, analyseras strukturella *shifts* i form av satsgradsförändringar och subjektsbyten. Delundersökningarna har gjorts på de tre korta textavsnitten å ca 1900 ord (se Tabell 1).

1.5.2.1 Satsgradshöjningar och satsgradssänkningar

Även om Pekkanen (2007, 2010) inte laborerar med satsgradsförändringar utan talar om *expansion replacement* (förlängning av satsmaterial utan semantisk förändring) respektive *contraction replacement* (koncentration av satsmaterial utan semantisk förändring), bygger min idé om att tillämpa satsgradsanalys på hennes kategorisering. Den stora fördelen med satsgradsanalys är att man kommer bort från indelningen i obligatoriska och frivilliga *shifts*, samtidigt som man får ett gott mått på hur pass källtextnära översättningarna är och i vilken grad de följer källtextens rytmisering.

Min analys av satsgradsförändringar följer Ingo (1991:114ff; 2007:46ff) och hans indelning av den innehållsliga djupstrukturen i olika satsgrader: huvudsats, bisats, participfras, infinitivfras och predikatlös konstruktion (= avsaknad av verb). Ingos modell innehåller ytterligare en nivå, nominalisering, mellan infinitivfras och predikatlös konstruktion, men den nivån ingår inte i min modell. Genom att hoppa över detta steg slipper man nämligen många svåra gränsdragningsfall (mer om detta nedan i ex (3)).

Om man tillämpar Ingos modell på materialet ser man att till exempel en bisats kan översättas med en bisats (= inget *shift*) eller genomgå en satsgradshöjning till huvudsats eller en satsgradssänkning till participfras, infinitivfras eller predikatlös konstruktion. Analysen visar tydligt och genom tillämpning av relativt objektiva kriterier om översättarna föredrar att koncentrera det semantiska innehållet eller om de tenderar att sprida ut det över flera konstituenten, eftersom satsgradsförändringar i regel leder till antingen kontraktion, då ett antal konstituenten görs implicita samtidigt som det semantiska innehållet koncentreras (t.ex. försvinner konnektiv, subjekt och i förekommande fall hjälpverb vid *bisats* > *infinitivfras*), eller leder till expansion, då ett antal konstituenten skrivs ut som annars är implicita (t.ex. tillkommer konnektiv, subjekt och finit verb vid *predikatlös konstruktion* > *bisats*).

Rent konkret har jag utfört satsgradsanalysen i tre steg: Först markerade jag alla verb och verbkedjor i den franska källtexten och fastställde deras satsgrad. Därefter noterade jag alla satsgradsförändringar vid övergången från franska till svenska, och slutligen undersökte jag om det tillkommit någon verbfras i den svenska översättningen, vilken satsgrad den i så fall tillhörde och vilken typ av *shift* införandet av ett verb gett upphov till. Ett exempel på hur metoden tillämpats på materialet visas nedan i ett textutdrag där alla verb och verbkedjor är understruckna i källtext och måltext. Om verbet förekommer i källtexten följs det av en siffra inom hakparentes i både källtext och måltext, och om verbet endast dyker upp i måltexten markeras det med en bokstav (som även sätts ut i källtexten på motsvarande plats):

(1) Resté [1] dans l'angle, derrière la porte, si bien qu'on l'apercevait [2] à peine, le nouveau était [3] un gars de la campagne [A], d'une quinzaine d'années environ, et plus haut de taille qu'aucun de nous [B]. Il avait [4] les cheveux coupés [5] droit sur le front, comme un chanteur de village, l'air raisonnable [C] et fort embarrassé. Quoiqu'il ne fût [6] pas large des épaules, son habit-veste de drap vert à boutons noirs devait le gêner [7] aux entournures et laissait voir [8], par la fente des parements, des poignets rouges habitués [9] à être nus. (Flaubert 55–56)

Nykomligen stod [1] kvar i vrån bakom dörren, så att man knappast såg [2] honom. Det var [3] en pojke på omkring femton år, som såg [A] lantlig ut och var [B] betydligt längre till växten än någon av oss. Han hade [4] rak lugg i pannan [5] som en annan byklockare och såg [C] hygglig men ytterst tafatt ut. Trots att han inte var [6] särskilt axelbred, tycktes hans gröna klädesjacka strama [7] i ärmhålen, och genom sprunden på ärmuppslagen skymtade [8] ett par röda, väderbitna [9] handleder. (Åkerhielm 13)

(1) Den franska participfrasen har blivit huvudsats på svenska (PartP > HS).

(2) Originallets verb ingår i en bisats i båda versionerna (BS = BS; inget *shift* och räknas därför inte).

(3) Verbet står i huvudsats i båda versionerna (HS = HS; inget *shift*). Förändringen av subjektet tas upp under subjektsbyte (se 1.5.2.2).

(A) Det har tillkommit ett verb i den svenska översättningen. En fransk predikatlös konstruktion (*un gars de la campagne*) har blivit en svensk bisats (Pred lös > BS). Lägg märke till att alla fortsättningskonstruktioner,

d.v.s. sådana där flera verb är kopplade till samma subjekt, konsekvent har räknats som en egen sats.

(B) Det svenska verbet *var* tillhör en bisats som motsvaras av en predikatlös konstruktion på franska: *et plus haut de taille qu'aucun de nous* (Pred lös > BS).

(4) Här står verbet i huvudsats på både svenska och franska (HS = HS; inget *shift*).

(5) Den franska perfekt participformen *coupés* kan tolkas som både ett adjektiv och ett verb. När ett particip har en bestämning, som i det här fallet (*droit sur le front*), har det räknats som verb. Detta är alltså ett exempel på ett *shift* från participfras till predikatlös konstruktion (PartP > Pred lös).

(C) Det svenska verbet *såg* har ingen direkt motsvarighet i den franska texten (Pred lös > HS).

(6) Verbet står i bisats i båda texterna (BS = BS; inget *shift*).

(7) Den franska verbfrasen *devait le gêner* ingår i en huvudsats och detsamma gäller den svenska motsvarigheten *tycktes strama* (HS = HS; inget *shift*).

(8) Behandlas som exempel (7). Här finns även ett subjektsbyte (från *son habit-veste* till *handleder*) som alltså inte räknas in i satsgradsanalysen.

(9) På grund av den efterföljande bestämningen har participet i den franska participfrasen *habitués à être nues* behandlats som verb. Det svenska participet *väderbitna* har behandlats som ett adjektiv eftersom det är samordnat med adjektivet *röda* (PartP > Pred lös).

Satsklyvningarna är ett problem för sig. De har räknats helt mekaniskt genom att den första delen av konstruktionen, huvudsatsen, förts till ”Struken huvudsats” (se nedan 1.5.3.1) och den andra delen, bisatsen, räknats som ett *shift* (BS > HS):

(2) Ce fut un vacarme qui s'élança d'un bond [...] (Flaubert 57)

I ett slag bröt oväsendet ut [...] (Janzon 9) (struken huvudsats *ce fut*; BS > HS)

Det blev ett oväsen som kastade sig fram med ett språng [...] (Bodegård 26; ej *shift*)

Som tidigare nämnts ingår inte steget nominalisering i min satsgrads-analys. Även om det går att urskilja tydliga nominaliseringar i den franska texten finns det få eller eventuellt inga klockrena exempel på nominalisering i de svenska översättningarna. Det betyder att ett litet antal fall, som (3) nedan, behandlats som *shift* till predikatlös konstruktion:

(3) [...] ! exclamé d'une voix furieuse [...] (Flaubert 58; ordagrant 'utropat med en rasande stämma')

Lärarens ursinniga rop: [...] ! (Lundquist 3) (PartP > Pred lös)

Inte heller har jag räknat de fall där ett franskt verb motsvaras av ett verb + nominalisering i den svenska texten eftersom det inte skett någon satsgradsförändring (*commanda* > *fick befallning*):

(4) [...] le professeur [...] commanda tout de suite au pauvre diable d'aller s'asseoir [...] (Flaubert 58)

Derpå fick den stackaren befallning att gå och sätta sig [...] (Lundquist 3) (HS = HS; ingen satsgradsförändring)

Det är viktigt att betona att satsgradsanalysen inte tar någon som helst hänsyn till semantiska förändringar och att så mycket som möjligt av det satsinnehåll som försvinner eller tillkommer i översättningarna har inkluderats i denna analys. Det gäller i synnerhet subjunktioner, subjekt, hjälpverb, verbpartiklar och prepositioner som impliceras eller expliciteras. Det är endast strykningar och tillägg som leder till semantisk förändring och som inte kan sägas bero på en satsgradsförändring som tas upp separat (se nedan 1.5.3.1 Tillägg och strykningar av lexikala element). På så sätt elimineras ett stort antal svårbedömda fall.

Som framgår av Tabell 4 är de allra flesta satsgradshöjningarna i de undersökta passagera (räknat på alla sex översättningar) ett *shift* från participfras till huvudsats (239 förekomster) eller bisats (182 förekomster):

Tabell 4: De nio vanligaste typerna av satsgradshöjning, alla översättningar sammanslagna (korta textutdraget).

1	PartP→HS	239
2	PartP→BS	182
3	Pred lös→BS	162
4	BS→HS	124
5	Pred lös→HS	122
6	InfP→BS	99
7	InfP→HS	28
8	Pred lös→InfP	18
9	Pred lös→PartP	14

Som tidigare nämnts skulle många *shifts* från participfras till huvudsats eller bisats vid en första anblick kunna betraktas som obligatoriska, eftersom finita konstruktioner, enligt undersökningar av bland andra Ingo (1991:250, 2007:197) och Eriksson (1997:329), verkar vara mer frekventa i svenskan än i franskan. Men när man jämför översättningarna sinsemellan ser man att det långt ifrån är samma ställen i texten som genomgår en satsgradshöjning i de olika översättningarna och att alla översättarna faktiskt har behållit ett stort antal participfraser. Andra vanliga satsgradshöjningar i materialet är predikatlösa konstruktioner och infinitivfraser som blir bisatser eller huvudsatser. Även detta resultat stämmer överens med de generella skillnader mellan svensk och fransk syntax som Eriksson (ibid.) och Ingo (2007:197) funnit.

Det som kan tyckas en aning förvånande, med tanke på att svenskan generellt har en starkare tendens än franskan till hypotaktisk satsfogning (Eriksson ibid.), är att ett stort antal bisatser har omvandlats till huvudsatser. En förklaring till detta skulle kunna vara att de franska bisatserna är av en annan typ än de svenska. Eriksson (ibid.) har nämligen funnit att franska bisatser oftare än svenska är knutna till ett substantiv, vilket leder till jämförelsevis fler relativbisatser, medan de svenska bisatserna oftare hänger samman med verbet, vilket ger fler adverbiala bisatser. I fallet *Madame Bovary* skulle det kunna betyda att översättarna i många fall har omvandlat relativbisatser till huvudsatser och reserverat bisatskonstruktionen för översättningen av de många participfraserna, infinitivfraserna och predikatlösa satsförkortningarna. En ytterligare

hypotes skulle kunna vara att *shift* till huvudsatskonstruktion är en vanlig strategi vid översättning rent generellt, som ett sätt att lösa upp komplicerade satsstrukturer, och att det är denna allmänna tendens som avspeglar sig i materialet.

Om man jämför översättningarna sinsemellan ser man att antalet satsgradshöjningar fördelar sig tämligen jämnt mellan fyra av översättningarna, medan Lundquist (156 förekomster) och framför allt Bodegård (133 förekomster) är mer återhållsamma:

Tabell 5: Satsgradshöjningar räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
PartP→HS 40	PartP→HS 51	Pred lös→BS 38	PartP→HS 45	PartP→BS 41	PartP→HS 35
PartP→BS 32	PartP→BS 26	PartP→HS 37	PartP→BS 29	Pred lös→BS	PartP→BS 32
Pred lös → BS 23	Pred lös→HS 26	BS→HS 34	BS→HS 24	PartP→HS 31	Pred lös→ BS 18
Pred lös→ HS 18	BS→HS 25	Pred lös→HS 24	Pred lös→BS 24	InfP→BS 20	BS→HS 14
InfP→BS 16	Pred lös→BS 22	InfP→BS 22	InfP→BS 23	Pred lös→HS 19	InfP→BS 13
BS→HS 14	InfP→BS 15	InfP→BS 12	Pred lös→HS 22	BS→HS 13	Pred lös→ HS 13
InfP→HS 7	Övriga 9	Predlös→InfP 11	InfP→HS 9	Pred lös→ PartP 7	Övriga 8
Övriga 6		Predlös→InfP 11	Predlös→PartP 7	InfP→HS 6	
		Övriga 6	Predlös→InfP 7	Övriga 5	
156	174	184	190	179	133

Det man framför allt noterar är att Ahlman, Söderbergh och Janzon tenderar att föredra satsgradshöjning till huvudsats (ca 100 HS vs. ca 65–75 BS), medan Åkerhielm går i motsatt riktning och omvandlar fler strukturer till bisatser (69 HS vs. 98 BS). Det är bara Lundquist och Bodegård som verkar sträva mot en balans mellan satstyperna (ungefär lika många HS och BS skapas vid satsgradshöjning).

Nedan följer några exempel på vanliga satsgradshöjningar i materialet, nämligen infinitiv- och participfras som övergått till svensk bisats (5), fransk predikatlös konstruktion som blivit finit konstruktion (6) samt bisats som på svenska upphöjts till huvudsats (7). Som framgår av exemplen är det snarare regel än undantag med flera satsgradsförändringar inom en och samma grafiska mening:

(5) Elle rêvait comment se tirer de là, quand la cuisinière entrant, déposa sur la cheminée un petit rouleau de papier bleu, de la part de M. Derozerays. (Flaubert 299)

Hon grubblade över, hur hon skulle klara sig ur denna dilemma [InfP>BS], då pigan kom in [PartP>BS] och lade ett litet blått paket från herr Derozerayes på kakelugnskransen. (Ahlman 189)

(6) Mais, naturellement paisible, le petit répondait mal à ses efforts. (Flaubert 61)

Men den lille var fredlig till sin natur och gjorde inga framsteg åt detta håll. (Pred lös>HS) (Lundquist 6)

(7) Six mois se passèrent encore ; et, l'année d'après, Charles fut définitivement envoyé au collège de Rouen, où son père l'amena lui-même, vers la fin d'octobre, à l'époque de la foire Saint-Romain. (Flaubert 63)

Det gick ytterligare sex månader. Följande år skickades Charles slutligen till läroverket i Rouen. Hans far följde honom själv. [BS>HS] Det var i slutet av oktober [Pred lös>HS], lagom till Saint-Romain-marknaden. (Janzon 13)

Satsgradssänkningar är långt ovanligare i materialet och är kanske därför ännu mer utslagsgivande för översättarstilen:

Tabell 6: Satsgradssänkningar räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
HS→BS 6	HS→BS 11	HS→BS 22	HS→BS 17	HS→BS 17	HS→BS 11
HS→InfP 6	PartP→Pred	BS→Pred lös	HS→Pred	HS→	PartP→Pred
BS→Pred	lös 6	15	lös 10	Pred lös 12	lös11
lös 5	HS→Pred	HS→Pred lös	BS→InfP 8	PartP→ Pred	InfP→Pred lös
HS→Pred	lös 6	12	PartP→Pred	lös 9	8
lös 4	InfP→Pred	PartP→ Pred	lös 6	BS→PartP 4	BS→Pred lös 8
PartP→	lös 5	lös 11	BS→Pred	BS→Pred	HS→Pred lös 7
Predlös 4	PartP→InfP	PartP→InfP 8	lös 5	lös 3	Övriga 5
BS→ PartP	4	BS→InfP 6	InfP→Pred	HS→PartP 3	
3	HS→InfP 3	InfP→Pred	lös 4	Övriga 5	
InfP→ Pred	Övriga 4	lös 4	Övriga 4		
lös 3		HS→InfP 3			
Övriga 3		Övriga 2			
34	39	83	54	53	50

Den i särklass vanligaste satsgradssänkningen är en huvudsats som omvandlats till bisats, följt av huvudsats > predikatlös konstruktion samt participfras > predikatlös konstruktion:

Tabell 7: De åtta vanligaste typerna av satsgradssänkning, alla översättningar sammanslagna (korta textutdraget).

1	HS→BS	84
2	HS→Pred lös	51
3	PartP→Pred lös	47
4	BS→Pred lös	36
5	InfP→Pred lös	24
6	BS→InfP	14
7	HS→InfP	12
8	PartP→InfP	12

I fråga om satsgradssänkningar utmärker sig Söderbergh, Janzon och Åkerhielm genom att de omvandlar ett stort antal huvudsatser till bisatser, se exempel (8). En annan iakttagelse är Bodegårds tendens att koncentrera satsinnehållet genom att göra många satser och fraser predikatlösa (9):

(8) [...] c'était toujours le même rêve : il s'approchait d'elle ; mais, quand il venait à l'étreindre, elle tombait en pourriture dans ses bras. (Flaubert 496–7)

[...] det var alltid samma dröm där han gick henne till mötes [HS>BS] och just skulle omfamna henne när hon multnade sönder i armarna. [HS>BS] (Söderbergh 383)

(9) – J'ai un arrangement à vous proposer, dit-il [...] (Flaubert 299)

– Jag har ett förslag till er, sade han [...] [InfP>Pred lös] (Bodegård 207)

Om man adderar alla satsgradsförändringar ser man att Söderbergh intar en förstaplats (267), följd av Janzon (244) och Åkerhielm (232). Ahlman (213) intar en mellanposition, medan det lägsta antalet satsgradsförändringar återfinns hos Lundquist (190) och Bodegård (183):

Tabell 8: Totalt antal satsgradsförändringar räknat på tre korta textavsnitt à ca 1 900 ord (korta textutdraget).

	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
Satsgradshöjningar	156	174	184	190	179	133
Satsgradssänkningar	34	39	83	54	53	50
Satsgradsförändringar totalt	190	213	267	244	232	183

Vi kan alltså konstatera att det finns betydande skillnader i graden av syntaktiska förändringar i de sex översättningarna, vilket i sin tur får stora återverkningar på framför allt rytmen (som vi tidigare sett i 1.5.1). Hur rytmen påverkas kan även studeras i (10) där alla sex översättningarna jämförs med varandra. Bodegårds källtextnära översättning citeras först, följd av de övriga i kronologisk ordning. När det förekommer en satsgradsförändring specificeras den inom hakparentes. För att underlätta ytterligare är alla verben understrukna i den franska källtexten.

(10) Bel homme, hâbleur, faisant sonner haut ses éperons, portant des favoris rejoints aux moustaches, les doigts toujours garnis de bagues et habillé de couleurs voyantes, il avait l'aspect d'un brave, avec l'entrain facile d'un commis voyageur. (Flaubert 59; 36 ord)

Stilig som han var [Predlös > BS], en skrävlare som klirrade med sporrarna [PartP > BS], utstyrd med polisonger ner till mustaschen [PartP > Predlös], med fingrarna prydda av ringar och klädd i granna färger, tog han sig ut som en oförvägen karl med en handelsresandes svada. (Bodegård 28; 3 *shifts*; 38 ord)

Den skräflaren såg bra ut [Predlös > HS], klingade med sporrarne [PartP > HS], bar mustacher [PartP > HS] och polissonger [PartP > Predlös], hade fingrarne [Predlös > HS] fullsatta med ringar och var [Predlös > HS] alltid klädd i lysande färger; hans utseende var martialiskt och hans sätt ledigt som en handelsexpedits. (Lundquist 4; 6 *shifts*; 35 ord)

Han var en grann karl [Predlös > HS] och ingalunda blygsam. Han klingade med sporrarna [PartP > HS], bar polisonger [PartP > HS], som nådde ända fram till mustascherna [PartP > BS], hade ringar på fingrarna [PartP > HS] och var alltid [Predlös > HS] klädd i grella färger. Han gav intryck av att vara gentleman [Predlös > InfP] med en lätt anstrykning av handelsresande. (Ahlman 16; 7 *shifts*; 44 ord)

Och det var en stilig karl [Predlös > HS], litet skrytsam och egenkär – polisonger [PartP > Predlös] ned till mustascherna [PartP > Predlös], ringprydd till fingertopparna, klädd i bjärta färger; han såg ut som en hjälte från napoleonkrigen och var kvick som en handelsresande [Predlös > HS]. (Söderbergh 16; 4 *shifts*; 35 ord)

Han var en grann karl [Predlös > HS], en skrävlare som klirrade med sporrarna [PartP > BS], han hade välansade polisonger [PartP > HS] som möttes i en mustasch [PartP > BS], bar alltid ringar på fingrarna [PartP >

HS] och kläder i grella färger [PartP > Predlös] : kort sagt, han såg ut som en tapper krigshjälte och talade därtill flytande som en försäljare [Predlös > HS]. (Janzon 10; 7 *shifts*; 46 ord)

Ty den skrävaren såg onekligen bra ut [Predlös > HS], klirrade käckt med sporrarna [PartP > HS], ansade sina eleganta mustascher [PartP > HS] som gick ihop med polisongerna [PartP > BS], hade fingrarna [Predlös > HS] fullsatta med ringar och klädde sig alltid i lysande färger [PartP > HS]. Med andra ord, han ägde ett martialiskt yttre och en handelsresandes förmåga att prata [Predlös > InfP]. (Åkerhielm 16; 7 *shifts*; 46 ord)

I detta exempel kan man se hur satsgradshöjningar leder till en förlängning av texten, framför allt hos Janzon (46 ord), Åkerhielm (46 ord) och Ahlman (44 ord), och hur satsgradssänkningar (framför allt till predikatlös konstruktion) eller avsaknad av satsgradshöjning hjälper till att komprimera ordantalet hos Bodegård (38 ord), Lundquist (35 ord) och Söderbergh (35 ord) så att deras översättningar närmar sig källtextens ordantal. Eftersom ordantalet inom en grafisk mening hänger samman med antalet stavelser har detta i sin tur en avgörande inverkan på textens rytm. Både Bodegård och Lundquist lyckas komprimera ordantalet med hjälp av satsgradsförändringar men de gör det på helt olika sätt: Bodegård återskapar det långa fundamentet på svenska (första finita verbet i huvudsatsen är *tog*) genom att variera syntaxen inom fundamentet (två nominal följda av bisats, participkonstruktion och *med*-konstruktion), medan Lundquist väljer en fortsättningskonstruktion där fem finita verb (*såg ut, klingade, bar, hade, var*) är knutna till ett och samma subjekt (*den skrävaren*). Genom återskapandet av det långa fundamentet kan man säga att Bodegårds syntaktiska lösning är mer källtextnära och att Lundquist genom sin uppradning av finita verb snarare närmar sig målspråksnormen. Även Söderbergh lyckas koncentrera texten genom att reducera participfraserna till predikatlös konstruktion, men hans översättning är för övrigt inte särskilt källtextnära, eftersom han inför en annan interpunktion (tankstreck, semikolon) och gör en hel del tillägg (satsinitialt *och, litet skrytsam och egenkär, upp till fingertopparna, från napoleonkrigen*) i kombination med strykningar (*klirrade med sporrarna*).

Det är alltså bara Bodegård som på ett konsekvent sätt utnyttjar satsgraderna för att återskapa källtextens syntax och rytm. Lundquist och Söderbergh lyckas visserligen koncentrera satsinnehållet genom satsgradsförändringar, men Lundquist anpassar i hög grad syntaxen efter

målspråksnormen och Söderbergh kombinerar satsgradsförändringar med tillägg och strykningar på ett sätt som gör att hans översättning bitvis ligger långt från källtexten. Ahlman, Åkerhielm och i synnerhet Janzon använder satsgraderna till att införa fler finita konstruktioner, kanske i syfte att närma sig vad de uppfattar som målspråksnormen eller för att underlätta för den svenska läsaren.

1.5.2.2 *Subjektsbyte*

Ett annat sätt att studera *shifts* är att räkna antalet byten av grammatiskt subjekt. Denna typ av *shifts* verkar inte ingå i Pekkanens huvudundersökning (2007, 2010), men hon visar i sin diskussion av enskilda exempel (t.ex. Pekkanen 2010:127) att subjektsbyten i ett litterärt verk kan ha en avgörande inverkan på läsarens uppfattning om en karaktär eller en händelse.

I just fallet *Madame Bovary* finns det starka skäl att studera subjektsbyten eftersom det ofta är valet av grammatiskt subjekt som ligger till grund för den svävande anföringen och perspektivbytena i texten. Om den här typen av förskjutningar förekommer ofta finns det fog för att påstå att översättningen anlägger ett nytt perspektiv på berättandet.

För att något i den här delundersökningen ska räknas som subjektsbyte ska det finnas ett utsatt subjekt i både källtext och måltext. Således räknas inte förändringar av implicita subjekt, såsom ändrat tankesubjekt i infinitivfraser, participfraser eller fria predikativ. Detsamma gäller subjekt som tillkommit genom en satsgradsförändring (här Pred lös > HS):

(1) Puis, d'une voix plus douce : [...] (Flaubert 58; ordagrant 'Sedan med en mildare röst')

Sedan sade han i mildare ton: [...] (Bodegård 27; ej subjektsbyte)

Inte heller ingår subjekt som kan klassificeras som ett rent tillägg utan motsvarighet i källtexten, till exempel vid en tillagd sats:

(2) Il y en a de plus belles [...] (Flaubert 300; ordagrant 'Det finns därav vackrare')

Jag vet att det finns kvinnor som är vackrare [...] (Söderbergh 218) (tillägg av HS *Jag vet* varför subjektet *jag* ej räknas som subjektsbyte; subjektet *som* i bisatsen har tillkommit genom ett *shift*, Predlös > BS, och räknas inte heller som subjektsbyte)

Ett typiskt subjektsbyte ser istället ut som i Ahlmans text nedan, där den opersonliga konstruktionen *il y eut (det blev)* har blivit ett personligt subjekt *han* (3), och pronomenet *tout* ('allt') har översatts med *det* (4):

(3) *Il y eut un rire éclatant des écoliers [...]* (Flaubert 57)

Han skördade en rungande skrattsalva av gossarna [...] (Ahlman 14; subjektsbyte)

(4) *Tout reprit son calme.* (Flaubert 58)

Det blev åter lugnt. (Ahlman 15; subjektsbyte)

Även i denna delundersökning sticker Bodegårds översättning ut genom det låga antalet subjektsbyten, medan Åkerhielm och Söderbergh återigen har det högsta antalet förekomster:

Tabell 9: Subjektsbyte räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
51	65	86	57	71	33

En första typ av subjektsbyten är *shifts* från passiv till aktiv form. I exemplet nedan har franskan reflexivt passivum¹⁴ medan verbet i Lundquists text står i aktiv form. Romankarakteren Charles ("han" i texten) får på så vis en mer aktiv roll i översättningen än i Flauberts text:

(5) Le même bredouillement de syllabes se fit entendre, couvert par les huées de la classe. (Flaubert 57; ordagrant 'Samma sludrande med stavelserna hördes, täckt av klassens burop')

Han upprepade under hela klassens fnissande samma obegripliga ord (Lundquist 3)

Exemplet är hämtat från romanens inledning där läsaren för första gången får stifta bekantskap med Charles i samband med att han i de tidiga tonåren kommer ny till en internatskola och möts av hån och glåpord. Franskans

14 På franska kan en reflexiv konstruktion (*se faire* + infinitiv) ha en passiv betydelse. Det märks på att det grammatiska subjektet kan analyseras som det logiska objektet (jfr *On entendit le même bredouillement de syllabes*).

passivum har här flera viktiga funktioner för berättandet. För det första visar den ur vilket perspektiv Charles betraktas. Scenen kan sägas ses utifrån ett kollektivt ”vi” motsvarande franskans *nous* (ibland *on*) som introduceras i romanens inledning, och det är detta kollektiva vi som ”hör” yttrandet. Genom översättningen *han upprepade* blir perspektivet snarare ett vanligt tredjepersonberättande som får den kollektiva rösten att försvinna (detta händer för övrigt även i flera av de andra översättningarna). För det andra avslöjar franskans passivum något om Charles karaktär: att han i en situation som denna intar en förskrämd och undergiven attityd. Eftersom hela scenen verkar vara tänkt som en presentation av romankaraktären Charles är det viktigt att denna reaktion återges även i översättningen.

Även karakteriseringen av Emma undergår förändringar vid subjektsbyten. I Flauberts text är hon förhållandevis sällan grammatiskt subjekt (jfr Danius 2012:14). Istället är det ofta andra som betraktar henne, samtidigt som hennes planer, tankar och önskningar tenderar att skildras indirekt genom opersonliga konstruktioner eller genom hennes repliker eller handlande. Just därför kan subjektsbyten av följande slag få en stor inverkan på karaktärsteckningen:

(6) Outre la cravache à pommeau de vermeil, Rodolphe avait reçu un cachet [...] (Flaubert 299)

Förutom ridspöt med den förgyllda knoppen hade hon gett Rodolphe ett sigill [...] (Söderbergh 217)

Om den här typen av perspektivbyte sker ofta förändras läsarens uppfattning om Emma. Hon blir i högre grad ett aktivt subjekt som fattar egna beslut och inte bara rycks med av en serie olyckliga omständigheter. Tvärt emot Flauberts intentioner framstår hon då som mer begriplig och förutsägbar.

Subjektsbyten i motsatt håll, från aktiv till passiv form, är ovanligare men förekommer till exempel i samband med inanimat subjekt, d.v.s. i de passager där ”ting förmänskligas, människor förtingligas” (Danius 2012:13). I min studie har jag definierat inanimat subjekt på samma sätt som Danius (2006:69ff; 2012:13) och Proust (1920): det rör sig om klädesplagg, kroppsdelar och föremål som står i subjektsställning och kombineras med ett dynamiskt verb i aktiv form (ofta ett rörelseverb). Ibland kanske man kan säga att en bild uppstår, en s.k. besjälning, men i

de allra flesta fall är de inanimata subjekten inte bildliga. Egentligen är det bara frekvensen av dessa subjekt tillsammans med den perspektivförskjutning de ger upphov till som gör att man kan hävda att inanimat subjekt är ett stildrag i *Madame Bovary*. Det är än en gång Bodegård som i störst utsträckning bevarat de stileffekter som de inanimata subjekten skapar i Flauberts text:

(7) Ses jambes, en bas bleus, sortaient d'un pantalon jaunâtre très tiré par les bretelles. (Flaubert 56)

Hans ben i blåa strumpor stack ut ur ett par gula byxor uppdragna med hängslen. (Bodegård 25)

Hans gulaktiga byxor voro för högt upphängslade, så att benen, som voro beklädda med blåa strumpor, stucko fram ett godt stycke. (Lundquist 1)

Han hade blå strumpor och gulaktiga byxor, som stramade i sina hängslen. (Ahlman 13)

Hängslena satt så hårt spända att en bra bit av benen i blå strumpor stack fram under de gula byxorna. (Söderbergh 13)

Under ett par för hårt upphängda gulaktiga byxor syntes smalbenen i blå strumpor. (Janzon 7)

Han hade blå strumpor och hans gulaktiga byxor var alldeles för högt upphängslade. (Åkerhielm 13)

I exemplet ovan kan man se hur alla översättarna utom Bodegård på olika sätt normaliserat beskrivningen av benen som i sitt textsammanhang sticker ut lite oväntat ur byxorna. Söderbergh och Lundquist använder sig av ändrad ordföljd och inleder med en förklaring (*så att*) till varför benen sticker ut. Dessutom hamnar det inanimata subjektet *benen* längre in i meningen och får därmed mindre tyngd. Även Janzon har ändrat ordföljd, men han går ett steg längre och ändrar verb (*syntes*, passiv form) och perspektiv (andra ser istället för att benen agerar på egen hand). Ahlman och Åkerhielm fjärrar sig mest från källtexten genom subjektsbytet till det mer normala *han* och ersättningen av det dynamiska verbet *sortaient* med det statiska *hade*. Nyanserna kan tyckas små men sammantaget får förskjutningarna effekt.

Andra typer av subjektsbyten ger upphov till viktiga glidningar i berättarperspektivet när svävande anföring normaliseras till berättande i tredje person utifrån en viss karaktär i den fiktiva världen. I följande exempel kan man se att Janzon konsekvent använder ett tredjepersonsperspektiv (*han*), medan Bodegård behåller franskans opersonliga konstruktioner hela vägen men avstår från att följa med i glidningen (som är mycket oväntad även på franska) till *jag*-form (*je* som subjekt) i den sista meningen. *Jag*-formen förebådas av *mes* ('mina') i den franska texten men motsägs av *lui* ('honom') i den första huvudsatsen och reflexivpronomet *se* i *s'être*:

(8) Les titres ne lui manquaient point. 1° S'être, lors du choléra, signalé par un dévouement sans bornes ; 2° avoir publié, et à mes frais, différents ouvrages d'utilité publique [...] ; sans compter que je suis membre de plusieurs sociétés savantes [...] (Flaubert 498) (ordagrant 'Kvalifikationerna saknades (honom) inte. 1. Att, under kolera(epidemin), ha utmärkt sig med en hängivenhet utan gränser; 2. Att ha publicerat, och på min egen bekostnad olika allmännyttiga verk [...]; utan att räkna att jag är medlem i flera lärda sällskap [...])

Han saknade ingalunda förtjänster att belöna: 1) Han hade under koleraepidemien utmärkt sig för en oegennyttia utan gränser; 2) Han hade på egen bekostnad publicerat vissa allmännyttiga verk [...]; nämnas kunde ju också att han var medlem av flera lärda samfund [...] (Janzon 364)

Kvalifikationerna fanns: 1. att i kolerans tid ha uppvisat en gränslös hängivenhet; 2. att på egen bekostnad ha publicerat flera verk till allmän nytta [...]; för att inte räkna hans medlemskap i ett flertal vetenskapliga samfund [...] (Bodegård 360)

Som framgår av exemplet är det ingen lätt uppgift att förmedla Flauberts svävande anföring på svenska. Bodegård gör förhållandevis få subjektsbyten men de strukturella skillnaderna mellan franskan och svenskan tillsammans med Flauberts originella stil gör att även Bodegård måste kompromissa ibland.

För att summera delundersökningarna på syntaktisk nivå kan man säga att Bodegårds lösningar genomgående ligger mycket nära de källspråkliga strukturerna. Genom att han behåller många för svenskan oväntade konstruktioner, som fria predikativ, participfraser och oväntade subjekt, kan hans översättning karakteriseras som en djärv balansakt som tänjer på

svenskans syntaktiska möjligheter. Även Lundquist lägger sig ganska nära de källspråkliga konstruktionerna, men hans översättning innebär ändå ett tydligt närmande till mer målspråksenliga konstruktioner. Ahlman och Janzon går ett steg längre i sin målspråkliga anpassning, medan Åkerhielm och framför allt Söderbergh ligger jämförelsevis långt från källtexten.

1.5.3 Lexikal nivå

Den lexikala nivån innefattar tre olika delundersökningar. I den första delundersökningen undersöks tillägg respektive strykningar. Denna undersökning har gjorts på det korta textutdraget (se Tabell 1). Därefter analyseras preciseringar och generaliseringar av utvalda lexikala element i de tre kapitlen som helhet. Detta görs i form av stickprov på två centrala element i texten: bildspråk och anföringsverb vid direkt tal.

1.5.3.1 Tillägg och strykningar av lexikala element

Min undersökning av tillägg och strykningar av lexikala element har stora likheter med Pekkanens (2007, 2010:73ff) analys av *addition* och *deletion*, men till skillnad från Pekkanen har jag valt att kategorisera så många *shifts* som möjligt som satsgradsförändringar, vilket gör att mina avgränsningar inte sammanfaller med Pekkanens. Till skillnad från Pekkanen har jag också anpassat mitt urval efter det litterära verk som analyseras och även tagit med vissa stilbärande konnektiv.

I min analys definieras ett **tillägg** som ett nytt språkligt element som, utan direkt motsvarighet i källtexten, förs in i översättningen och förändrar satsens betydelseinnehåll. Det kan röra sig om en hel sats, en fras eller enstaka ord. Även tillägg av stilbärande repetitioner har tagits med (t.ex. *C'était pour lui qu'elle se limait les ongles [...], et qu'il n'y avait jamais [...]* Flaubert 296 > [...] *för hans skull filade hon naglarna [...]* *för hans skull kunde hon aldrig [...]* Söderbergh 214). Däremot har inte element som tillkommit till följd av en satsgradsförändring räknas med eftersom dessa är inkluderade i satsgradsanalysen. Inte heller ingår specificeringar som *arbre* ('träd') > *ek* då ju inget språkligt element läggs till. En **strykning** å andra sidan uppstår när ett källspråkligt element tagits bort i översättningen så att satsens betydelseinnehåll förändras. Även strykningen kan inträffa på sats-, fras- eller ordnivå eller utgöras av en utebliven repetition. Precis som vid tillägg ingår inte strykningar som är

resultatet av en satsgradsförändring, och givetvis räknas inte heller generaliseringar av typen *chêne* ('ek') > *träd*.

Tillägg och strykningar av konnektiv har endast räknats med om det inte samtidigt skett en satsgradsförändring. I praktiken har alltså inte subjunktioner tagits med utan enbart satsbindande konjunktioner och konjunktionella adverb. En stor del av tilläggen och strykningarna av konnektiv gäller det för Flaubert så karakteristiska bindeordet *et* ('och'), som i källtexten ofta inleder en grafisk mening eller utelämnas mellan samordnade satser eller framför sista ledet i en uppräkningslista. *Shifts* som rör *et/och* tas därför upp separat i tabellerna och gäller endast de fall där konnektiven samordnar huvudsatser (d.v.s. valet mellan satsradning eller inte satsradning), står först i en grafisk mening eller står före sista ledet i en uppräkningslista. Alla andra *et/och* har behandlats som stilistiskt ointressanta.

Det är viktigt att understryka att tillägg och strykning här inte är samma sak som explicitering eller implicitering. Skillnaden mellan explicitering/implicitering och tillägg/strykning kan illustreras av gränsfallen (1) och (2) nedan. I (1) innehåller verbet *répétez* ett underförstått semantiskt innehåll ('säga något en gång till'). Det rör sig därför inte om ett tillägg utan om en explicitering av ett innehåll som redan finns i källtexten. I (2) däremot har ett nytt lexikalt element (*slutligen*) lagts till i Ahlmans översättning: *att slutligen sätta sig* är inte samma sak som *att sätta sig igen*. Bodegårds översättning av samma exempel är ett gränsfall men fall som dessa, där alltså ett morfologiskt betydelseelement inte översatts (*r-* i *se rassit* 'satte sig igen'), har inte behandlats som strykning utan som implicitering:

(1) – Répétez ! (Flaubert 57)

– Säg det en gång till ! (Ahlmans 14; ej tillägg)

(2) Il se rassit et la posa sur ses genoux. (Flaubert 57)

Han satte sig slutligen och lade den på sina knän. (Ahlmans 14; tillägg)

Han satte sig och lade den i knät. (Bodegård 26; ej strykning)

Beräkningen av antalet tillägg och strykningar är den mest subjektiva delundersökningen, eftersom det är svårt att upprätta välavgränsade och objektiva kriterier för bedömningen. I tveksamma fall har jag dock kunnat

ta hjälp av de andra översättningarna. I synnerhet Bodegårds källtextnära översättning har varit till stor hjälp; om ett visst lexikalt element inte finns med i hans översättning kan det ofta behandlas som tillagt och vice versa. Metoden bygger alltså på en dubbel jämförelse mellan å ena sidan källtexten och måltexten och å andra sidan översättningarna sinsemellan. Trots de metodologiska svagheterna ger den här analysen ett viktigt tillskott till bilden av översättningarna. Den visar hur källtextnära översättningarna är, vilken typ av element som stryks eller läggs till och i vilken mån rytmen bevaras. Dessutom är det så att de kvantitativa resultaten är så tydliga att enstaka felbedömningar inte är utslagsgivande för det övergripande resultatet.

I följande exempel illustreras metoden på några av de underkategorier som urskiljs i analysen, nämligen tillägg/strykning av sats, fras, substantiv, adjektiv, adverb, pronomen och konnektiv. Strykningarna är understrukna i källtexten, och tilläggen är understrukna i den svenska översättningen:

(3) Sa mère en fut exaspérée. Il s'indigna plus fort qu'elle. Il avait changé tout à fait. Elle abandonna la maison. (Flaubert 491; ordagrant 'Hans mor blev förbittrad däröver. Han blev mer indignerad än hon. Han hade förändrats helt. Hon övergav huset.')

Modern blev ond, men [+ Övrig konnektiv] han blev ännu ondare [- PP]. Han hade förändrat sig fullständigt sedan Emmas död [+ PP]. Till sist stod inte modern ut längre [+ Sats], utan [+ Övrig konnektiv] flyttade ifrån honom. (Åkerhielm s 373)

(4) Malgré l'épargne où vivait Bovary, il était loin de pouvoir amortir [...] (Flaubert 497; ordagrant 'Tros sparsamheten i vilken Bovary levde var han långt ifrån att kunna amortera')

Trots all [+ Pron] sin sparsamhet [- Sats] förmådde Bovary inte på långt när amortera [...] (Åkerhielm 378)

(5) D'ailleurs, Charles n'était pas de ceux qui descendent au fond des choses [...] (Flaubert 492; ordagrant 'För övrigt var inte Charles bland dem som går till botten med saker')

Charles hörde för övrigt ej till de människor [+ Sub], som gå till botten med saker och ting. [+ Sub] (Ahlman 338)

(6) [...] le symbole obligé de la tristesse. (Flaubert 496)

[...] den oundvikliga symbolen för verklig [+ Adj] sorg. (Janzon 363)

(7) Les affaires d'argent bientôt recommencèrent [...] (Flaubert 490; 'Penningsaffärerna började snart igen')

Dessutom [+ Övrig konnektiv] började penningbekymren igen nästan [+ Adv] omedelbart. (Åkerhielm 373)

(8) Et elle voulait partir immédiatement [...] (Flaubert 303)

Hon ville ofördröjligen resa sin väg [+Sub] [...] (Ahlman 198; struket satsinitialt *et*)

(9) Elle se chargeait de bracelets, de bagues, de colliers. (Flaubert 296)

Hon belastade sig med armband, ringar och halskedjor. (Ahlman 187; *och* tillagt före sista led i uppräknings)

Särskilt komplicerat är det att avgöra vad som ska betraktas som ett tillagt eller struket verb eftersom man då måste ta hänsyn till alla de nyanser de franska tempus- och modusformerna motsvaras av på svenska (jfr Ingo 2007:195–6). Om översättarna exempelvis valt att översätta franskt *imparfait* (imperfektiv aspekt) genom tillägg av ett hjälpverb som uttrycker vana, upprepning, fortsättning eller dylikt har det svenska hjälp verbet inte räknats som tillägg:

(10) Après son dîner, Charles montait là. (Flaubert 493)

Efter middagen brukade Charles gå dit upp. (Åkerhielm 375; ej tillägg av verb)

(11) Quelquefois pourtant, un curieux se haussait par-dessus la haie du jardin, et apercevait [...] (Flaubert 499)

Men ibland kunde någon nyfiken ställa sig på tå och kika över häcken [...] (Bodegård 361; ej tillägg av verb)

(12) Ceux qui dormaient se réveillèrent [...] (Flaubert 55)

De som satt och sov vaknade till [...] (Bodegård 25; ej tillägg av verb)

På motsvarande sätt kan hjälpverb som *fick* och *började* användas för att förmedla betydelsenyanser hos tempusformen *passé simple* (perfektiv aspekt) vid punktuella eller inledande/avslutande händelser. I så fall betraktas inte de svenska hjälpverben som tillägg. Detsamma gäller förstås verbpartiklar (t.ex. *det small till*) som hjälper till att förmedla den perfekтива betydelsenyansen:

(13) [...] et Charles s'engagea pour des sommes exorbitantes [...] (Flaubert 490)

[...] och Charles fick binda sig vid orimliga belopp [...] (Bodegård 355; ej tillägg av verb)

(14) [...] et détourna la conversation [...] (Flaubert 295)

[...] och började tala om någonting annat. (Söderbergh 213; ej tillägg av verb)

Istället består de tillagda verben till största delen av hjälpverb som uttrycker avsikt, vilja, nödvändighet eller andra modala nyanser utan motsvarighet i källtexten. I (15) sker exempelvis en betydelseglidning från en brysk order till en vädjande fråga när hjälp verbet *kan* läggs till, och i (16) införs en slags förklaring (verbet *råkade*) till varför romankaraktern Charles plötsligt stöter på ett papper på vinden. Märk väl att betydelseförskjutningar som *sentit* ('kände') > *sparka till* i (16) inte kommer med i analysen eftersom det endast är tillägg eller strykning av lexikala element som räknas:

(15) Laisse-moi tranquille ! (Flaubert 297; ordagrant 'Lämna mig ifred')

"Kan [+ Verb] du inte låta mig vara ifred?" (Åkerhielm 206)

(16) Un jour [...] il était monté jusqu'au grenier, il sentit sous sa pantoufle une boulette de papier fin. (Flaubert 492; ordagrant 'En dag hade han gått ända upp på vinden, han kände under sin toffel ett hopskrynklat papper')

En dag [...] kom han upp på vinden och råkade [+ Verb] [...] med toffel sparka till ett hopkramat papper [...] (Åkerhielm 374)

För att ge en bild av hur delundersökningarna samverkar kommer här två textutdrag från två olika översättningar där det framgår vad som kategoriserats som satsgradsförändring, subjektsbyte (understruket) respektive tillägg/strykning av lexikalt element (understruket). Än en gång kan Bodegårds källtextnära översättning användas som glossar till källtexten:

(17) Cependant ces cadeaux l'humiliaient. Il en refusa plusieurs ; elle insista, et Rodolphe finit par obéir, la trouvant tyrannique et trop envahissante. (Flaubert 300)

Men Rodolphe [subjektsbyte] kände sig förödmjukad av hennes gåvor, nekade att ta emot dem [- Pron *plusieurs*] och gav med sig först [+ Adv] [- InfP *par obéir*] efter envisa övertalningar [HS *elle insista* > Predlös]. Han tyckte [PartP *la trouvant* > HS] att hon blev despotisk [Predlös *tyrannique* > BS] och litet [+ Adv] för efterhängsen. (Söderbergh 217)

Men han [subjektsbyte] kände sig förödmjukad av gåvorna. Han ville inte ha några fler; hon envisades och Rodolphe gjorde henne till viljes [InfP > Predlös], och tyckte [PartP > HS] hon var tyrannisk [Predlös > BS] och alltför pockande. (Bodegård 207)

(18) Charles ne l'écoutait pas ; Rodolphe s'en apercevait, et il suivait sur la mobilité de sa figure le passage des souvenirs. (Flaubert 500)

Charles hörde knappast¹⁵ på vad han sade [+ Sats]. Det märkte Rodolphe och började [+ Verb¹⁶]ge akt på hans ansiktsuttryck, i vars skiftningar han tydligt kunde läsa ut [+ Sats] vilka minnen som gled förbi [Predlös *le passage* > BS] i den andres hjärna [+ PP]. (Åkerhielm 381)

Charles lyssnade inte på honom; Rodolphe lade märke till det, och han läste av minnena som drog förbi [Predlös > BS] i hans ansikte. (Bodegård 362)

Som framgår av exemplen är det stora skillnader mellan å ena sidan Bodegårds och å andra sidan Söderberghs och Åkerhielms sätt att arbeta. Bodegård har inga tillägg eller strykningar alls i exemplen och endast ett

15 Lägg märke till att betydelseförskjutningar som *inte>knappast* inte räknas in, utan enbart tillägg/strykningar.

16 Verbet *suivait* står i *imparfait* på franska. Det svenska verbet *började* inför en perfektiv nyans utan motsvarighet i källtexten.

fåtal satsgradsförändringar och ett subjektsbyte. Hans ordantal ligger därför närmare källtextens ordantal, i synnerhet i exempel (18) där hans översättning ligger på 21 ord jämfört med källtextens 20 ord och Åkerhielms 34 ord (räknat med Wordfunktionen ”räkna ord”). I exempel (17) kan man se att Söderbergh arbetar med både tillägg och strykningar medan Åkerhielm i exempel (18) framför allt använder sig av tillägg.

Alla översättarna håller sig genomgående till sina respektive strategier, vilket ger ett tydligt utslag i Tabell 10 där samtliga tillägg i de tre korta textavsnitten har slagits ihop:

Tabell 10: Tillägg av lexikala element räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård	Totalt
Sats	14	11	22	12	66	2	127
PP	20	18	27	29	88	2	184
NP	7	6	15	5	13	0	46
InfP	8	13	3	2	10	1	37
PartP	0	1	1	2	3	1	8
AdvP	0	1	11	3	18	1	34
AdjP	0	0	0	0	5	0	5
Verb	14	23	34	20	40	4	135
Substantiv	6	7	7	7	32	2	61
Adjektiv	13	9	12	15	43	0	92
Adverb	30	29	46	52	143	8	308
Pronomen	3	1	2	1	10	1	18
Och	20	36	35	38	45	12	186
Ö konnektiv	10	11	11	10	39	1	82
Interjektion	0	0	1	0	4	0	5
Repetition	0	0	4	1	1	0	6
Totalt	145	166	231	197	560	35	1334

Det mest slående resultatet av den här analysen är den stora skillnaden mellan de båda ytterligheterna, Bodegård och Åkerhielm. Med endast 35 tillägg, där mer än hälften utgörs av konjunktionen *och* eller korta adverbliella tillägg, framstår Bodegårds översättning som extremt källtextnära och koncentrerad. Den andra ytterligheten, Åkerhielm med 560 tillägg, vittnar om ett mycket friare förhållningssätt till källtexten. Framför allt ser man ett stort antal tillägg av adverb (143), prepositionsfraser (88), korta satser (66), adjektiv (43) och verb (40, mestadels modala hjälpverb) utan direkt motsvarighet i källtexten. I dialogen har till och med ett antal interjektioner lagts till. Mellan Bodegård och Åkerhielm grupperar sig de

andra översättningarna i stigande ordning: Lundquist, Ahlman, Janzon och Söderbergh.

Tilläggen får givetvis en mängd konsekvenser. För det första påverkar de rytmen, eftersom texten förlängs och kan upplevas som tyngre än originalet på grund av den mångordiga och omständliga stilen. Det har vi redan sett flera exempel på ovan och här följer ytterligare ett, där Janzon lägger till lexikala element (understrukna) medan Bodegård klarar sig utan både tillägg och satsgradsförändringar:

(19) Et Charles demeura tout immobile et béant à cette même place où jadis, encore plus pâle que lui Emma, désespérée avait voulu mourir. (Flaubert 492; 23 ord)

Charles blev alldeles stel och stod och bara gapade på exakt samma ställe där för längesedan Emma hade stätt, förtvivlad och ännu mycket blekare än han, och önskat sig döden. (Janzon 359–360; 30 ord)

Och Charles stod som förstenad och häpen på samma ställe där Emma för länge sedan, än blekare än han, i sin förtvivlan hade velat dö. (Bodegård 356; 25 ord)

Men det är inte bara rytmen som påverkas. Tillagda förstärkningsord, som gradadverbial och diskurspartiklar, kan göra en textpassage mer emotionellt laddad än originalet och därigenom förändra Flauberts återhållsamma ton. De expressiva tilläggen förekommer framför allt hos Åkerhielm (se understrykningarna i ex (20)), men i viss mån även hos Söderbergh. Hos Janzon och Ahlman förekommer de sporadiskt, än mer sällan hos Lundquist och så gott som aldrig hos Bodegård.

(20) Le beau-père mourut et laissa peu de chose ; il en fut indigné [...] (Flaubert 59)

Så dog svärfadern och lämnade rätt litet efter sig, vilket gjorde honom ytterst missnöjd. (Åkerhielm 16)

En liknande emotionell effekt har vissa tillägg av adjektiv (21) och prepositionsfraser (22):

(21) [...] dont la laideur muette a des profondeurs d'expression comme le visage d'un imbécile. (Flaubert 56; ordagrant 'vars stumma fulhet har samma uttrycksdjup som en idiots ansikte')

[...] vilka i sin stumma fulhet lyckas bli lika patetiska som det hjälplösa uttrycket i en idiots ansikte. (Åkerhielm 14)

(22) La gaieté de cette enfant navrait Bovary [...] (Flaubert 490; ordagrant 'barnets glättighet bedrövade Bovary')

Barnets glättighet skar Bovary i själen [...] (Åkerhielm 373)

En annan typ av tillägg är modala hjälpverb som tillskriver karaktärerna en vilja eller en avsikt som inte uttrycks i källtexten (se även (15)–(16) ovan). Om dessa tillägg är frekventa kan de förändra läsarens bild av karaktärerna:

(23) Il exigea l'arriéré d'anciennes visites. (Flaubert 491; ordagrant 'Han krävde in betalning för gamla sjukbesök')

Då [+Adv] ville [+ Verb] han kassera in honorären för gamla sjukbesök. (Söderbergh 379)

Förutom de emotionella, kommenterande och uttolkande tilläggen finns det tillägg som framstår som svårare att undvika. Det rör sig mestadels om prepositionsfraser, substantiv, konnektiv eller korta satser som är mer eller mindre nödvändiga för att förklara något som annars riskerar att bli obegripligt i översättningen. Dessa tillägg finner man hos alla översättarna, om än sparsamt hos Bodegård. I följande exempel har en kulturspecifik referens fått ett förklarande tillägg i den svenska texten:

(24) [...] Homais désirait la croix. (Flaubert 498; ordagrant 'Homais önskade korset')

[...] Homais ville ha sin orden, Hederslegionen. (Bodegård 360)

Många översättningsvetenskapliga undersökningar har visat att expliciterande tillägg, inte minst vid kulturspecifika referenser, är ett universellt drag i översättningar, alldeles oavsett språkpar, texttyp och översättare (se Mauranen & Kujamäki 2004 och diskussionen om *translation universals*). Det verkar alltså som om det är mer eller mindre omöjligt att undvika ett visst mått av expliciterande tillägg om man vill åstadkomma en översättning som kan accepteras av målspråkskulturen, och exempel (24) skulle kunna vara ett sådant fall eftersom alla sex översättarna gjort någon form av parafrastr eller specificering av det franska ordet *la croix*.

Inte oväntat är strykningarna i allmänhet färre än tilläggen. Det stämmer väl överens med den s.k. asymmetrihypotesen, enligt vilken antalet expliciteringar i en översättning oftast är fler än antalet impliciteringar (se t.ex. Klaudy 2008:107). Det stora undantaget är än en gång Bodegård, som faktiskt har fler strykningar än tillägg. Men även Söderberghs strategi avviker genom att han kombinerar ett stort antal tillägg med många strykningar:

Tabell 11: Strykningar av lexikala element räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård	Totalt
Sats	15	14	35	12	9	6	91
PP	20	13	20	10	9	4	76
NP	8	8	8	3	1	0	28
InfP	3	2	7	2	3	0	17
PartP	3	0	7	3	4	0	17
AdjP	0	0	0	0	1	0	1
AdvP	0	0	0	0	0	1	1
Verb	1	4	5	1	2	1	14
Substantiv	0	1	2	3	3	0	9
Adjektiv	7	8	7	4	2	1	29
Adverb	15	27	23	26	12	24	127
Pronomen	0	1	2	0	1	1	5
Et	9	15	18	30	10	4	86
Ö konnektiv	4	5	15	12	5	3	44
Interjektion	7	7	12	10	5	3	44
Repetition	3	4	8	4	10	3	32
Totalt	95	109	169	120	77	51	621

Det mest anmärkningsvärda med Söderberghs strykningar är att de omfattar ett stort antal satser. Man kan därmed säga att han håller nere ordantalet genom rena utelämnningar av semantiskt innehåll, medan den andra extremen Bodegård, och i viss mån Lundquist, undviker mångordighet genom en kombination av lexikal koncentration och satsgrads-sänkningar. Även Åkerhielms försiktighet bör noteras (endast 77 strykningar), en strategi som i kombination med tilläggen i hög grad bidrar till förlängningen av översättningen.

Om man tittar närmare på vilka kategorier som stryks, ser man än en gång att adverbena är den kategori som oftast är föremål för *shifts*. Hos Bodegård handlar det mest om utelämnningar av betydelselätta adverb (*même, alors, plutôt, puis*), inte sällan placerade i satsens mittfält, en kategori som till exempel Åkerhielm gärna bevarar i sin text:

(25) [...] son père le laissait courir sans souliers, et, pour faire le philosophe, disait même qu'il pouvait bien aller tout nu, comme les enfants des bêtes. (Flaubert 61)

[...] hans far lät honom springa utan skor, och för att låta filosofisk brukade han [- Adv] säga att han lika väl kunde springa naken, som djurens ungar. (Bodegård 29)

[...] medan fadern lät honom springa omkring barfota och till och med, för att leka naturfilosof, förklarade att han gärna kunde gå helt naken som djurens ungar. (Åkerhielm 17)

Översättarna skiljer sig också åt i antal bevarade interjektioner. I synnerhet Söderbergh och Janzon har tagit bort många av dessa:

(26) – Eh ! reprenez-les ! dit Emma.

– Oh ! c'est pour rire ! répliqua-t-il. (Flaubert 298)

– Tag tillbaka dem då! svarade Emma.

– Det var inte så allvarligt menat! sade han. (Janzon 202)

Tendensen att respektera repetitionerna varierar också bland översättarna och är svagast hos Söderbergh och Åkerhielm:

(27) On lui répondit qu'elle était absente, qu'elle lui rapporterait des joujoux. (Flaubert 490; ordagrant 'Man svarade henne att hon var borta, att hon skulle ha med sig leksaker till henne')

Man svarade att hon hade rest bort och skulle ha med sig leksaker hem. (Söderbergh 379)

Om man lägger ihop antalet tillägg och strykningar ser man att Åkerhielms översättning sammantaget innehåller flest semantiska tillägg och strykningar (medan Söderberghs översättning, som vi redan sett, innehåller flest strukturella omvandlingar i form av satsgradförändringar):

Tabell 12: Totalt antal tillägg och strykningar räknat på tre korta textavsnitt à ca 1900 ord (korta textutdraget).

	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
tillägg	145	166	231	197	560	35
strykningar	95	109	169	120	77	51
totalt	240	275	400	317	637	86

1.5.3.2 *Preciseringar och generaliseringar vid översättning av anföringsverb*

En annan lexikal fråga är huruvida ord och uttryck genomgår en betydelseförändring när de översätts, d.v.s. om det sker en precisering eller generalisering av deras semantiska innehåll. Denna aspekt är central i van Leuven-Zwarts modell (1989, 1990) men ingår inte i Pekkanens (2007, 2010). Jag har valt en medelväg och gjort två stickprovsundersökningar, av vilka den första rör anföringsverben före eller efter en replik i direkt tal. Den ursprungliga anledningen till att just anföringsverben valdes ut var att denna verbkategori kan ha en inverkan på hur en replik uppfattas av läsaren (se avsnitt 1.3 Metod). Det är med andra ord en delundersökning som ytterst rör närvaron av författarkommentarer i dialogpartierna. Men det visade sig också under arbetets gång att översättarna väljer anföringsverb enligt vissa mönster och att dessa lexikala val utgör en viktig del av översättarstilen.

De analyserade anföringsverben är hämtade från de tre utvalda kapitlen i deras helhet (se Tabell 1). Först excerperades alla anföringsverb i den franska originaltexten tillsammans med sina svenska motsvarigheter, och därefter tillfogades de anföringsverb som enbart förekommer i den svenska översättningen.

I Tegelberg (2000:121ff) föreslås en indelning av anföringsverben i fem funktionella kategorier. Jag kommer fortsättningsvis att använda mig av denna indelning och terminologi:

1. Neutrala yttrandeverb – signalerar en repliktilldelning utan tillägg av ytterligare information, d.v.s. fr. *dire, faire*¹⁷; sv. *säga*
2. Aspektuella verb – strukturerar dialogen i termer av början, fortsättning, upprepning, avbrott, avslutning, t.ex. fr. *commencer, demander, répondre, continuer*; sv. *börja, fråga, svara, fortsätta*
3. Tonalitetsverb – beskriver med vilken röststyrka eller i vilket röstläge repliken framförs, t.ex. fr. *murmurer, crier, exclamer*; sv. *viska, skrika, ropa*
4. Modalitetsverb – förklarar hur repliken ska uppfattas, d.v.s. om yttrandet ska uppfattas som en undran, en vädjan, en uppmaning

17 Det franska verbet *faire* betyder egentligen *göra* men har konventionaliserats till att betyda *säga* i litterär dialog.

etc., t.ex. fr. *se demander, supplier, ordonner*; sv. *undra, be, befalla*

5. Indirekta verb – är verb som inte i sig uttrycker en talhandling men som används så i ett visst sammanhang, t.ex. fr. *se faire entendre, sourire*; sv. *höras, le*

I den här studien är det framför allt viktigt att skilja den första neutrala funktionen (signalering av repliktilldelning) från de fyra övriga. Eftersom författarkommentarerna är sparsamma i *Madame Bovary* innebär alla avvikelser från den neutrala funktionen en mer eller mindre uttalad författarkommentar som skiljer sig från romanens i huvudsak objektiva berättande.

I Tabell 13 nedan kan man utläsa hur många anföringsverb som förekommer totalt i de olika texterna (78 anföringsverb i källtexten) och hur många olika typer av verb som används (22 verblexem i källtexten). Ibland har anföringssatser lagts till utan motsvarighet i källtexten (= tillagt verb) eller strukits/omvandlats till indirekt tal (= utelämnat verb). Den grupp som i tabellen betecknas som ”semantisk förändring” är de exempel där anföringsverbet inte har översatts med en uppenbar översättningsekvivalent. För att avgöra vad som är en uppenbar översättningsekvivalent har jag konsulterat *Natur och Kulturs fransk-svenska ordbok* (Enwall & Lötmarker 1995). Under uppslagsordet *murmurer* finner man exempelvis översättningsekvivalenterna *mumla, muttra* och *viska*. Om en översättare istället valt *väsa* som översättning av *murmurer* rör det sig alltså om semantisk förändring. Längst ned i tabellen listas slutligen alla anföringsverb med minst fyra förekomster i materialet. I den franska källtexten utgörs denna grupp av *dire* (’säga’), *faire* (’säga’), *repandre* (’återtaga’), *s’écrier* (’utropa’), *répondre* (’svara’), *répéter* (’upprepa’) och *demander* (’fråga’).

Tabell 13: Anföringsverb räknat på tre hela kapitel (långa textutdraget).

	Flaubert	Lundquist	Ahlman	Söderbergh	Janzon	Åkerhielm	Bodegård
Totalt antal anför.verb	78	77	78	68	79	83	78
Antal verblexem	22	16	18	24	25	25	19
Semantisk förändring	–	14	14	23	17	29	12
Tillagt verb	–	2	3	2	2	8	1
Utelämnat verb	–	3	3	12	2	2	1
De vanligaste verben (fyra förekomster eller fler)	dire (23) faire (8) reprendre (7) s'écrier (5) répondre (5) répéter (5) demander(4)	säga (30) svara (9) utropa (7) tänka (5) fråga (4) återtaga (4)	säga (39) svara (7) fråga (5) utbrista (5)	säga (14) ropa (9) svara (8) undra (5) fortsätta (4) fråga (4)	säga (22) svara (9) fråga (7) upprepa (5) tänka (5) ropa (4)	säga (19) utbrista (11) tänka (6) svara (6) tillägga (5) upprepa (5) återta (5) fråga (4)	säga (34) fråga (9) svara (7) ropa (6) tänka (5)

Som framgår av tabellen visar Lundquist, Ahlman och Bodegård semantisk återhållsamhet i detta test (stark preferens för det neutrala yttrande verbet *säga*) och har till och med färre verblexem än Flaubert. Variationen av anföringsverb är i gengäld stor hos översättarna från mitten av 1900-talet (Åkerhielm, Söderbergh och Janzon). Dessa tre översättare använder inte heller det neutrala yttrande verbet *säga* i alls lika stor utsträckning (endast 14 förekomster hos Söderbergh).

Tabell 13 visar också att de aspektuella verben *fråga* (i genomsnitt 6 svenska förekomster) och *svara* (i genomsnitt 8 svenska förekomster) används lite oftare än de franska motsvarigheterna *demander* (4 förekomster) och *répondre* (5 förekomster). En förklaring till detta är att de mer sentida översättarna undviker att översätta det frekventa verbet *reprendre* med *återtaga* och ibland väljer *svara*. Men det skulle också till viss del kunna bero på att de aspektuella verben har en mer framträdande roll i svenskan än i franskan som strukturmarkörer i den litterära dialogen. Detta märks i undersökningen även genom att de neutrala yttrande verben *dire* och *faire* ibland blir *fråga* eller *svara* på svenska.

Åkerhielms subjektiva och expressiva stil slår igenom också i valet av anföringsverb genom hennes återkommande förstärkningar av Flauberts neutrala tonläge. Hon har inte mindre än elva förekomster av *utbrista*, det neutrala yttrande verbet *dire* blir stundtals *befalla*, *uppmåna*, *anmärka* eller *utbrista* och franskans *crier* ('ropa') förstärks till *ryta*. Även Söderbergh förstärker anföringsverben och drar sig inte för att använda tonalitetsverb som de andra översättarna undviker (t.ex. *skratta*, *vråla*, *sucka*).

Hur valet av anföringsverb och övriga delar av anföringssatsen kan påverka läsarens uppfattning om repliken framgår av exemplet nedan, där Åkerhielm förhöjer kraften i yttrandet genom valet av tonalitetsverb *utbrast*. Även Söderbergh förstärker yttrandet men han gör det genom ordvalet i själva repliken (*Är du alldeles från dina sinnen*). Både Söderbergh och Janzon använder sig av indirekta verb (*skrattade*, *småskrattade*), medan Lundquist, Ahlman och Bodegård i enlighet med sin huvudstrategi håller sig till det neutrala yttrande verbet *sade*. Lagg märke till att Bodegård undviker participformen *skrattande* och använder sig av den mer neutrala anföringsformeln *sade + subjekt + och + verb i preteritum*:

(1) – Tu es folle, vraiment ! dit-il en riant. (Flaubert 295)

”Du är tokig!” sade han skrattande. (Lundquist 197)

– Du är tokig, du! sade han skrattande. (Ahlman 187)

– Är du alldeles från dina sinnen, skrattade Rodolphe. (Söderbergh 213)

– Du är alldeles tokig! småskrattade han. (Janzon 199)

”Är du alldeles tokig?” utbrast han skrattande. (Åkerhielm 205)

– Du är galen du! sade han och skrattade. (Bodegård 204)

Hur tonalitetsverb kan påverka tolkningen av en litterär dialog framgår även av följande exempel, där Åkerhielms och Söderberghs översättningar (*gallskrek* respektive *vrålade*) gör scenen mer emotionellt laddad:

(2) [...] ouvrit une bouche démesurée et lança à pleins poumons, comme pour appeler quelqu'un, ce mot : *Charbovari*. (Flaubert 57; ordagrant 'utslungade')

[...] öppnade munnen på vid gafvel och skrek af alla krafter, som om han ropade på någon, ordet *Charbovari*. (Lundquist 3)

[...] öppnade munnen på vid gavel och skrek för full hals ut ett ord som för att ropa på någon: "Charbovari." (Ahlman 14)

[...] öppnade munnen på vid gavel som för att ropa på någon och vralade allt vad hans lungor förmådde: *Charbovari*. (Söderbergh 14)

[...] öppnade munnen så mycket han förmådde och med sina lungors fulla kraft, liksom för att anropa någon, slungade han ut ett ord: *Charbovari*. (Janzon 9)

[...] upplät då den nye sin breda näbb och gallskrek med fulla lungor, som om han ropat på någon, följande namn: "Charbovari!" (Åkerhielm 14)

[...] och med vidöppen mun och för full hals, som om han ropade på någon, lät han höra: *Charbovari*. (Bodegård 26)

Det viktigaste resultatet av denna delundersökning är att Lundquists, Ahlmans och Bodegårds förändringar av källtextens anföringsverb är jämförelsevis små. Bodegård väljer ibland aspektuella verb som *fråga* eller *svara* vid repliker som följs av *dire* i den franska texten men tycks undvika vissa andra aspektuella verb som *upprepa* (för *répéter*) och *återtaga/fortfara/fortsätta* (för *repandre*). Dessa senare verb förekommer däremot ofta i Lundquists betydligt äldre översättning och i viss mån i Ahlmans. Vad gäller Söderberghs, Janzons och Åkerhielms anföringsverb noterar man framför allt den stora lexikala variationen och det låga antalet förekomster av det neutrala yttrande verbet *säga*. Valet av anföringsverb verkar alltså vara beroende av såväl de stilistiska ideal som rådde i målspråkskulturen vid översättningens tillkomst som översättarens stilistiska preferenser.

1.5.3.3 *Preciseringar och generaliseringar vid översättning av bildspråk*

Den andra stickprovsundersökningen av semantiska förändringar gäller romanens bildspråk. Här har jag valt att följa Lindqvists (2005:117ff) modell för analys av bildspråk i översättningar. Även denna delundersökning är gjord på det långa textutdraget (se Tabell 1).

En första svårighet med att analysera bildspråk är att avgöra om betydelsen av ett visst uttryck ska uppfattas som bildlig eller bokstavlig. För att ta ställning till detta har jag, inspirerad av Lindqvist (2005:117–119), tagit hjälp av lögn- och avvikelsekriterierna. Lögnkriteriet kan åberopas när ett uttryck måste uppfattas som falskt om det tolkas bokstavligt i en viss kontext. Till exempel måste följande sats: *hon [...] inrättade sin boning och person som en kurtisan i väntan på en furste* (Bodegård 205), tolkas som bildlig i kraft av lögnkriteriet, eftersom Madame Bovary inte var en kurtisan och hennes älskare knappast var en furste. Här kan istället 'Madame Bovary' betecknas som sakled och det hon liknas vid, 'en kurtisan', som bildled. På samma sätt är 'hennes älskare' sakled och 'en furste' bildled. En liknande analys kan göras om man tillämpar avvikelsekriteriet på följande fall: *Han lyssnade med spetsade öron* (Bodegård 25). Eftersom man knappast kan göra sina öron vassare eller spetsigare framstår utsagan som underlig om den tolkas bokstavligt. Avvikelsekriteriet säger därmed att uttrycket måste tolkas som bildligt i detta sammanhang. Bildledet är förstås 'med spetsade öron' och sakledet skulle kunna vara 'uppmärksamt' eller 'spänt'.

Nästa steg i analysen är att skilja på levande och dött bildspråk. Många bildliga uttryck har använts så mycket att deras bildliga kraft har förbleknat eller "dött". Exempel på dött bildspråk är *kavajen klämde, fatta tycke för någon* och *hålla ögonen på något*, där vi inte längre känner att det finns en överförd betydelse hos de från början konkreta verben *klämde, fatta* och *hålla*. I likhet med Lindqvist (ibid.:120) tar jag inte med den här typen av exempel i analysen utan enbart sådana som kan uppfattas som levande bildspråk.

Det verkligt nyskapande bildspråket är relativt lätt att känna igen i en text. Det är sådana bilder som man aldrig träffat på tidigare och som kanske har skapats enkom för den aktuella texten. I *Madame Bovary* kan till exempel följande bild betecknas som nyskapande:

(1) [...] et le charme de la nouveauté, peu à peu tombant comme un vêtement [...] (Flaubert 300)

[...] och nyhetens behag föll undan för undan av honom som ett klädesplagg [...] (Bodegård 208)

Förutom att det knappast är vanligt att tala om att nyhetens behag faller undan *som ett klädesplagg* så understryks den bildliga betydelsen av att

liknelsen signaleras språkligt med ett introducerande *comme* > (*lik*)*som*. I själva verket är nära hälften av det bildspråk som urskiljs i analysen liknelser som inleds på detta sätt.

Det är betydligt svårare att känna igen det konventionella bildspråket – de bilder man sett många gånger förut och som blivit allmängods. I *Madame Bovary* utgörs denna grupp främst av metaforer, men även ett par metonymier, personifikationer och besjälningar förekommer. För att skilja det konventionella bildspråket från det döda har jag i flera fall varit tvungen att låta ordboksdefinitionerna i den enspråkiga franska ordboken *Le Petit Robert* (1977) fälla avgörandet (även denna idé kommer från Lindqvist *ibid*: 120). Om uttrycken är upptagna som bildlig betydelse (= *fig.*), poetisk nyans (= *poét.*), idiom (= *loc.*) eller ordspråk (= *prov.*) utan egen ingångssiffra i ordboken har de kategoriserats som levande bildspråk och tagits med i analysen. Ett exempel på konventionellt bildspråk på gränsen till dött är uttrycket *s'enflammer à l'idée de* ('bli eld och lågor vid tanken på'), som i *Le Petit Robert* (1977) betecknas som "poétique" och därför tagits med i analysen. Däremot har uttryck som *ma pauvre ange* (Flaubert 232; ordagrant 'min stackars ängel') och *planter là* (Flaubert 60; 'plötsligt överge') sorterats bort därför att *Le Petit Robert* betecknar *mon ange* som ett uttryck för ömhet (alltså konventionaliserat och icke-bildligt) och förklarar betydelsen av *planter là* under en egen ingångssiffra utan att tillfoga någon kommentar om att det skulle vara bildligt. Det finns förstås en fara i att låta ordboken styra på det här sättet – de delbetydelser som tas upp i en ordbok behöver ju inte vara uttömmande eller kategoriserade på ett objektivt sätt – men att ta hjälp av en ordbok är i alla fall bättre än att enbart förlita sig till den språkliga intuitionen.

När bildspråket identifierats i den franska källtexten delade jag in översättningarna efter vilken översättningsstrategi som tillämpats. Även vid denna kategorisering följde jag i huvudsak Lindqvists modell (2005:121):

1. Bildöverföring¹⁸ – direktöversättning, samma sak- och bildled på båda språken; t.ex. *l'aube blanchissait les carreaux* (Flaubert 307) > *gryningen blekte fönsterrutorna* (Bodegård 213)
2. Bildersättning – samma sakled men annat bildled på målspråket; så även när delar av bilden är förändrad, struken eller tillagd; t.ex.

18 Denna kategori benämns 'Översättning sensu stricto' i Lindqvists analys (2005:121).

il poussa comme un chêne (Flaubert 62) > *han växte så det knakade* (Bodegard 29) istället för 'han växte som en ek'

3. Bildförlust – bilden struken men betydelsen kvar; t.ex. *prodiguant les parenthèses* (Flaubert 303) > *överfullt med utvikningar* (Bodegard 210) istället för det bildliga 'slösa med parenteserna'
4. Bildstrykning – både sakled och bildled borta (strykning i måltexten)
5. Bildvinst – bokstavlig betydelse som blir bildlig i måltexten; t.ex. *tu es toujours à fourrager du côté des femmes* (Flaubert 297) > *du ska alltid vara och nosa runt kvinnorna* (Bodegård 205), där *fourrager* (ordagrant 'rota') inte är markerat som bildligt i ordboken
6. Bildtillägg – bild utan betydelsemotsvarighet i källtexten (tillägg i måltexten)

Som kontroll på huruvida de svenska exemplen kan anses som bildliga konsulterades *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO 1995–96). Markeringarna *överfört, bildligt, idiom, ordspråk* eller *som symbol* fick indikera att de svenska uttrycken kunde räknas som bildliga. Ordböckerna som konsulterats i denna delundersökning kan kanske uppfattas som daterade, men då ska man komma ihåg att såväl källtexten som måltexterna (med undantag av Bodegårds) är relativt gamla och att det är omöjligt att hitta ordboksutgåvor som skulle göra alla texterna rättvisa. Genom att välja ordboksutgåvor som beskriver språket i slutet av 1900-talet, och inte dagens språkbruk, kan en del skevheter möjligen jämnas ut.

Även i denna delundersökning utmärker sig Bodegård i förhållande till de övriga översättarna genom ett stort antal bildöverföringar (83 % av fallen), ett lågt antal bildersättningar (10 st) och ett lågt antal bildförluster (5 st). De övriga översättarna har istället ett lågt antal bildöverföringar (ca hälften), ett högt antal bildersättningar (med undantag av Janzon) och ett högt antal bildförluster.

Tabell 14: Bildspråk räknat på tre hela kapitel (långa textutdraget).

Flaubert 87 st	Lundquist		Ahlman		Söderbergh		Janzon		Åkerhielm		Bodegård	
	N	% ¹⁹	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bildöverföring	46	53	44	51	38	44	57	66	47	54	72	83
Bildersättning	20	23	22	25	20	23	8	9	19	22	10	11
Bildförlust	19	22	20	23	27	31	21	24	21	24	5	6
Bildvinst	22	–	17	–	15	–	16	–	23	–	16	–
Bildtillgägg	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	–	–
Bildstrykning	2	2	1	1	2	2	1	1	–	–	–	–
Totalt	88	100	83	100	74	100	81	100	90	100	98	100

Analysen visar att det nyskapande bildspråket och bildspråket i form av liknelser (i denna undersökning allt bildspråk som inleds med *comme/lik*) som är ganska oproblematiskt att överföra till svenska. Avvikelserna i förhållande till källtexten är här små och sällsynta. Att det mest nyskapande bildspråket skulle vara lättare att överföra till ett annat (någorlunda närliggande) språk är något som även föreslagits av Lindqvist (2005:129–130). En förklaring till detta, som även Lindqvist är inne på, skulle kunna vara att språk konventionaliserar olika bilder och att en direktöverföring av en konventionell bild kan få en helt annan effekt i målspråket och uppfattas som nyskapande, främmande eller rentav konstig. Självklart skulle också det omvända kunna inträffa, d.v.s. att nyskapande bildspråk uppfattas som konventionellt i målspråket, men det är mindre troligt. Istället tenderar det nyskapande bildspråket att uppfattas som ett uttryck för författarstilen både på källspråket och målspråket (förutsatt att det kulturella avståndet inte är för stort), och det har därmed goda möjligheter att uppnå samma effekt på båda språken (jfr Lindqvist *ibid.*). I nedanstående fall kan man till exempel hävda att Flauberts bildspråk är nyskapande och just därför kunnat återges med en bildöverföring av Söderbergh. Denna strategi underlättas ytterligare av att det rör sig om

19 Procentsatserna är beräknade på antalet bildspråksförekomster i källtexten, dvs. % av 87 st.

en liknelse, språkligt markerad med *comme/som*. De små skillnader som ändå finns mellan källtext och måltext påverkar inte själva bildspråket:

(2) [...] et que la parole humaine est comme un chaudron fêlé où nous battons des mélodies à faire danser les ours, quand on voudrait attendrir les étoiles. (Flaubert 301; ordagrant '[...] och att det mänskliga ordet är som en spräckt kastrull på vilken vi hamrar melodier som får björnarna att dansa när man skulle vilja blidka stjärnorna')

Vi ville blidka stjärnorna, men det mänskliga ordet är som en spräckt kastrull, på vilken vi hamrar fram melodier, som på sin höjd får en björn att dansa. (Söderbergh 218)

Det konventionella bildspråket är på ett helt annat sätt en del av själva källspråket och därigenom svårare att överföra, och just därför är det inte så konstigt att majoriteten av de bildspråksförändringar som förekommer i materialet gäller den typen. En del blir bildersättning (3) eller bildförlust (4), och i enstaka fall försvinner textavsnittet helt (bildstrykning):

(3) [...] une ambition sourde le rongeait. (Flaubert 498; ordagrant 'en dov äregirighet frätte på honom')

[...] en molande åstundan hemsökte honom (Bodegård 360)

(4) [...] M. Homais les a tout de suite battus en brèche. (Flaubert 501; ordagrant 'skjutit i sank', om konkurrenter)

[...] har herr Homais genast från början motarbetat dem. (Lundquist 369)

I de fall bildvinst (5)–(6) eller bildtillägg (7) förekommer rör det sig alltid om konventionella bilder, vilkas främsta funktion tycks vara att målspråksanpassa översättningen:

(5) Elle était sans cesse en courses, en affaires. (Flaubert 60; ordagrant 'var alltid ute i ärenden')

Hon befann sig alltid på språng och hade ständigt bråttom. (Ahlman 17; 'på språng' betecknas som idiom i NEO)

(6) Il y eut un rire éclatant [...] (Flaubert 57; ordagrant 'det blev')

Han skördade en rungande skrattsalva [...] (Ahlman 14)

(7) Alors il fallut faire des excuses. (Flaubert 491)

[...] och så måste han be om ursäkt till på köpet. (Åkerhielm 373)

Förutom svårigheterna att överföra det konventionella bildspråket verkar Flauberts besjälningar och personifikationer vålla en del bekymmer. I exemplet nedan har det inanimata subjektet *Rodolphes porträtt* kombinerats med det franska rörelse verbet *sauta* ('hoppade') så att en besjälning uppstått. Genom det oväntade verbet är det som om porträttet får eget liv och går till attack mot den stackars Charles som precis hittat det sista otvivelaktiga beviset på Emmas otrohet:

(8) Le portrait de Rodolphe lui sauta en plein visage [...] (Flaubert 499; ordagrant 'Rodolphes porträtt hoppade rakt i ansiktet på honom')

Rodolphes porträtt flög rakt i ögonen på honom [...] (Bodegård 361, bildersättning)

Rudolfs porträtt föll ut [...] (Ahlman 343; samma som Lundquist 367, bildförlust)

Han hittade [...] och upptäckte Rodolphes porträtt [...] (Söderbergh 385, bildförlust)

Rodolphes porträtt låg där framför honom [...] (Janzon 365, bildförlust)

Ut flög miniatyrporträttet av Rodolphe [...] (Åkerhielm 380, bildförlust)

Här har alla översättarna utom Söderbergh valt att behålla inanimat subjekt, men Lundquist, Ahlman och Janzon har valt mindre aktiva verb (*föll ut* respektive *låg*) som normaliserar beskrivningen och tar bort den bildliga betydelsen (bildförlust). Åkerhielm har visserligen behållit en konstruktion med dynamiskt verb men hennes översättning får nog snarare tolkas som konkret än bildlig, d.v.s. även den en bildförlust. Av alla översättarna är det bara Bodegård som förmedlar chocken och smärtan i upptäckten av Emmas svek genom att välja en lika aggressiv bild (*flög rakt i ögonen på honom*) som i den franska texten.

Att inanimata subjekt är särskilt svåröversatta märks även i följande exempel, där inte ens Bodegårds i övrigt så källtextnära lösningsförslag tycks räcka till för att översätta personifikationen *le consentement* ('samtycket') ordagrant. Här kringgår han dock problemet med en

minimal betydelseförskjutning, som rubricerats som bildersättning i Tabell 12, eftersom det sker ett subjektsbyte:

(9) Et elle se précipita sur sa bouche, comme pour y saisir le consentement inattendu qui s'en exhalait dans un baiser. (Flaubert 304; ordagrant 'Och hon kastade sig på hans mun, som för att där fånga det oväntade samtycket som därifrån utandades i en kyss')

Hon kastade sig över hans mun, som för att fånga hans plötsliga samtycke som han utandades i en kyss. (Bodegård 210)

Vad gäller överföringen av bildspråket är det lite svårare att rangordna de sex översättarna. Än en gång är det förstas Bodegård som lägger sig närmast källtexten (många bildöverföringar, få bildersättningar och få bildförluster). Genom att Janzon har näst flest bildöverföringar och få bildersättningar skulle man kunna säga att han ligger näst närmast. Lundquist, Ahlman och Åkerhielm har ungefär lika många bildöverföringar, bildersättningar och bildförluster, men Ahlmans relativt sett färre bildvinster gör att denna översättning kanske hamnar på tredje plats. Flest förändringar i bildspråket kan man nog hävda att Söderbergh står för (lägst antal bildöverföringar, flest bildförluster, två strykingar och ett tillägg). Eftersom bildvinsterna inte är särskilt många är Söderbergh den översättare som använder minst bildspråk i de undersökta passagera.

1.5.4 Sammanfattning – kvantitativa jämförelser av översättarstilar

I det föregående har jag presenterat en modell för hur översättningar kan jämföras med varandra enligt någorlunda objektiva kriterier. Modellen bygger på antagandet att det är nödvändigt att kvantifiera för att få fram en rättvisande bild av något så komplext som översättarstilar. Genom hela den kvantitativa analysen har jag argumenterat för att det bara är *translation shifts* som återkommer med viss regelbundenhet och i tillräckligt stor omfattning som kan sägas spegla en viss översättarstil.

Som vi sett finns det många svårigheter med kvantitativa jämförelser. För det första måste man veta *vad* man ska undersöka, d.v.s. vad som är stilistiskt utmärkande för källtexten respektive vad som är stilistiskt ointressant eller härrör från kontrastiva skillnader mellan språken. I fallet

Madame Bovary finns det redan många stilstudier som kan ge vägledning. Det innebär att det finns fog för att påstå att de utvalda stildragen är relevanta att undersöka, men därmed inte sagt att det inte skulle kunna finnas andra minst lika viktiga stildrag som förbisetts i den här studien. En annan metodologisk svårighet är att avgöra om de olika delundersökningarna verkligen fångar upp de utvalda stildragen. Framför allt romanens kanske viktigaste stildrag, rytmen, är oerhört svår att undersöka på ett heltäckande sätt, inte minst för att den skär genom alla nivåer i texten, den textuella, syntaktiska och lexikala, och att rytmförskjutningar på en nivå kan kompenseras av större följsamhet på en annan. Lägg därtill att svenskans och franskans betoningssystem är mycket olika och att det är tveksamt om ens en källtextnära översättning kan ha samma rytmiska effekt på målspråket. Det stora testbatteriet till trots är det alltså nödvändigt att understryka att alla undersökningsmått är grova och måste kompletteras med en kvalitativ analys.

Vad gäller själva materialurvalet är det ganska begränsat; endast tre kapitel har undersökts systematiskt och i flera av delundersökningarna är det endast en del av dessa kapitel som analyserats. Men denna svaghet uppvägs av att alla översättarna framstår som konsekventa i sina val. Resultaten varierar inte mellan textavsnitten, utan de översättare som exempelvis har många tillägg i ett textavsnitt har det i alla och de översättare som har många satsgradshöjningar till huvudsats har det genomgående.²⁰ Skickliga översättare, vilket det bör understrykas att det rör sig om här i samtliga fall, verkar alltså inte ha en varierande stil, åtminstone inte inom ett och samma verk. Detta ger stöd för mitt antagande att de utvalda textavsnitten är tillräckligt långa för att ge en övergripande bild av de sex översättarstilarna och att materialbegränsningen inte påverkat resultatet nämnvärt.

Den största svårigheten med delundersökningarna på textuell nivå är att det är problematiskt att jämföra ordantal på olika språk. Ska till exempel *la maison* ('huset') räknas som ett eller två ord, och ska svenskans sammansatta ord lösas upp och räknas som flera (jfr Flauberts *affaires des femmes* och Bodegårds *kvinnosaker*)? Sådana språkstrukturella olikheter har nedtonats i analysen genom att det framför allt är de sex svenska översättningarna som jämförts med varandra. En översättning som

20 Enda undantaget är Lundquist som varierar i grad av källtexttrohet i olika textavsnitt vad beträffar strykningar och interpunktion. I övrigt är han konsekvent.

analyserats på lokal eller global nivå är alltså i första hand ordrik eller koncentrerad i förhållande till de andra översättningarna och inte i förhållande till originalet.

På syntaktisk nivå erbjuder satsgradsanalysen en förhållandevis objektiv metod för att fastställa skillnader i den strukturella överföringen, även om analysen försvåras avsevärt vid stora syntaktiska omstuvningar i målspråkstexten. Undersökningen av subjeksbyten är också komplicerad och har därför reducerats till att endast omfatta exempel med utsatt subjekt i både franskan och svenskan. Att undersöka ordföljdsförändringar, d.v.s. omflyttningar av ord, fraser och satser i den grafiska meningen, visade sig vara alltför komplicerat. I den kvalitativa analysen nedan kommer dock ordföljdsförändringar i fundamentet att tas upp, men utan kvantifiering.

Som tidigare nämnts ger analysen av tillägg och strykningar de mest osäkra resultaten. Denna delundersökning har gjorts om tre gånger med lite olika resultat varje gång. Det viktiga är dock att tendenserna i materialet alltid visat sig vara desamma, d.v.s. rangordningen mellan översättningarna är oförändrad. Däremot accentueras skillnaderna mellan översättningarna om man inför strängare kriterier för vad som är strykning respektive tillägg, så att de friare översättningarna, framför allt Söderberghs och Åkerhielms, framstår som ännu mer extrema än vad som visas i i tabellerna.

I jämförelse med undersökningen av tilläggen och strykningarna är analysen av anföringsverben okomplicerad. Här är frågan snarare om någon annan lexikal kategori borde ha valts ut, d.v.s. en kategori som på ett ännu tydligare sätt blottlägger närvaron respektive frånvaron av författarkommentarer i texten. Vad slutligen gäller bildspråket bör det understrykas att även denna analys innehåller ett visst mått av subjektivitet, eftersom det är svårt att avgöra vad som är dött respektive levande bildspråk och att dra gränsen mellan direkt bildöverföring, bildersättning, bildvinst och bildförlust. Än en gång har avgränsningarna dock underlättats av att jag kunnat lägga de sex översättningarna bredvid varandra och jämföra dem inbördes.

Trots den kvantitativa modellens uppenbara svagheter har den visat sig användbar. I de flesta av delundersökningarna skiljer sig översättningarna markant, vilket gör att det är möjligt att rangordna dem inbördes. Den kvantitativa genomlysningen av materialet ska nu ligga till grund för en mer nyanserad, kvalitativ analys i syfte att upprätta översättarprofiler.

1.6 Sex översättarprofiler

I det följande ska jag i kronologisk ordning presentera de sex översättarna och diskutera i vad mån de bevarat romanens stilbärande drag respektive på vilket sätt de ger uttryck för en individuell översättarstil. Karakteristiken bygger på delundersökningarna ovan men dessa har kompletterats med icke kvantifierade observationer som gjorts under analysarbetets gång vad gäller återkommande ordföljdsförändringar i fundamentet, titlar och tilltalsbruk, personnamn, kulturspecifika referenser samt ordval (franska lånord samt stilistiska och semantiska egenheter).

1.6.1 Ernst Lundquist (1883)

Ernst Lundquist var en ganska känd författare på sin tid och en mycket erfaren översättare redan innan han grep sig an *Madame Bovary* (Ernstsson 2007:56, Wollin 2007:184, Kleberg (red.) 2009–). Med tanke på Lundquists höga produktionstakt – vid sidan av det egna skrivandet översatte han totalt ca 300 böcker och dessutom ett okänt antal noveller och teaterpjäser – håller hans översättning förvånansvärt hög kvalitet. Tack vare honom blev en rad franska verk av bland andra Zola, Daudet och Maupassant tillgängliga för den svenska publiken. Han verkar ha haft en gedigen kännedom om de litterära strömningarna i Frankrike under 1800-talet och ett kulturellt intresse som sträckte sig långt bortom själva översättandet.

Det mest iögonfallande draget i Lundquists översättning är förstås de omfattande strykningarna ovan meningsnivå. Till viss del rör det sig om passager som kanske kunde uppfattas som anstötliga av moraliska eller religiösa skäl av den tidens publik, men det är inte hela sanningen. Precis som Ernstsson (2007:56ff) konstaterar finns en hel del frispråkiga partier kvar, bland annat droskscenen i början av romanens del 3. Istället omfattar strykningarna i synnerhet miljö- och karaktärsbeskrivningar och andra typer av utvecklingar som inte följer romanens huvudhandling (för en mer utförlig beskrivning av strykningarna, se Ernstsson *ibid.*). Om man jämför romanens första och sista kapitel ser man vidare att strykningarna i det sista kapitlet är omfattande (nära 1000 franska ord), medan det inte finns några strykningar alls i det första kapitlet. Det går därför inte att säga med

någon större säkerhet *varför* strykningarna gjorts, utan det kan bara konstateras *att* de gjorts.

Det intressanta är att, om man bortser från strykningarna, så framstår Lundquists översättning som förhållandevis källtextnära i alla delundersökningarna ovan. På stycke- och meningsnivå respekterar Lundquist i stor utsträckning Flauberts textmatris, i synnerhet i textutdragen från mitten och slutet av romanen. Kolon och semikolon finns ofta kvar på samma ställen tillsammans med en del satsradningar avdelade med endast kommatecken. Lundquist verkar också ha uppmärksammat Flauberts egensinniga användning av satsinitialt *et* ('och') och försökt efterlikna det i den svenska texten. Vad gäller kursiveringarna finns en hel del kvar (t.ex. ord på främmande språk, boktitlar), även om de rent stilistiska kursiveringarna är borttagna eller ersatta med citattecken.

På syntaktisk nivå visar satsgradsundersökningen att Lundquist ligger relativt nära den franska meningsbyggnaden med få satsgradshöjningar och framför allt ytterst få satsgradssänkningar (i synnerhet få HS > BS). De sparsamma satsgradshöjningarna gör att hans översättning innehåller en del för svenskan ovanliga textmönster, här till exempel en efterställd participkonstruktion:

(1) Mais à la fin de sa troisième, ses parents le retirèrent du collègue pour lui faire étudier la médecine, persuadés qu'il pourrait se pousser seul jusqu'au baccalauréat. (Flaubert 64)

Men när han gått igenom tredje klassen, togo hans föräldrar honom ur skolan, för att han skulle få börja studera medicin, öfvertygade att han skulle kunna bli kandidat på egen hand. (Lundquist 8)

Men som tidigare visats i avsnitt 1.5.2.1 (exempel (10)) går Lundquist inte lika långt som Bodegård i sin strävan att efterlikna källtextens syntax. Framför allt har han en starkare tendens att välja finita konstruktioner (fler PartP > HS; fler predikatlösa konstruktioner och infinitivfraser blir finita satser) och att undvika långa fundament med flera nominalfraser eller participkonstruktioner. I förordet till Lundquists översättning, som av allt att döma är skrivet av Lundquist själv, framhävs Flauberts ”välljud” och rytm som ”på ett rent af häpnadsväckande sätt [bidrager] till det helas måleriska kraft” (s. VII). Lundquist var alltså väl medveten om rytms betydelse för verket men han återskapade den inte konsekvent genom strukturella överföringar, i alla fall inte lika konsekvent som Bodegård.

Omflyttningar av satsdelar är ganska vanliga och beror främst på att Lundquist gärna placerar ett temporalt adverb (*då, nu, snart, först*) eller annat tidsadverbial i fundamentet (*dagen därpå*) efter svenskt mönster. Dessa satsinitiala omstuvningar leder till att det blir mer fokus på romanhandlingens kronologi i Lundquists översättning. Skillnaden kan illustreras av följande exempel som är hämtade från inledningen till två på varandra följande stycken i början av det sista kapitlet:

(2) Charles, le lendemain, fit revenir la petite. (Flaubert 490)

Dagen därpå tog Charles hem sin lilla dotter. (Lundquist 362)

(3) Les affaires d'argent bientôt recommencèrent [...] (Flaubert 490)

Snart började penningsskymret igen [...] (Lundquist 362)

Även om de personliga subjekten ibland tonas ner genom de satsinitiala omstuvningarna förekommer det ganska få förskjutningar i berättarperspektivet till följd av subjektsbyten (endast Bodegård har färre). Det man framför allt noterar är att subjektsbytena ofta leder till passiveringar när översättaren försöker undvika ovanliga grammatiska subjekt:

(4) La saisie devint imminente. (Flaubert 497; ordagrant 'utmätningen blev överhängande')

Han hotades af utmätning. (Lundquist 365)

I förordet till Lundquists översättning står det att "skalden sjelf" aktar sig noga för att blanda sig i handlingen: "Han står som en läkare gent emot sjukdomen, öfver hvilken han skrifver protokollet [...]" (s VIII). Att Lundquist var medveten om detta stildrag märks tydligt i undersökningarna på semantisk nivå. Flauberts objektiva och distanserade stil får sin motsvarighet i Lundquists nedtonade anföringsverb (många neutrala yttrandeverb) och förhållandevis fåtaliga tillägg av lexikala element. Det finns till exempel inte många tillägg av adverb, adjektiv och verb, vilket tyder på en koncentrerad och saklig översättarstil. Eftersom Lundquist i stor utsträckning respekterar källtextens textmatris och behåller dess semikolon istället för att samordna med *och*, är också antalet tillägg och strykningar av *och/et* relativt få. De tillägg som förekommer är

mest förtydligande prepositionsfraser (*accoudé*²¹ s 499 > *med armbågarna på bordet* s 367) och en del adverb med textstrukturerande funktion (*Alors Homais inclina vers le Pouvoir* s 498 > *Homais öfvergick nu småningom på regeringens sida* s 366). Även strykningarna under satsnivå är måttliga till antalet. Däremot finns det en del strykningar och tillägg av hela satser inom den grafiska meningen. En del av dem beror på att en emfatisk omskrivning tillkommit eller tagits bort, men det förekommer också tillägg av förtydligande satser (fjorton tillagda satser, se (5)) och strykningar av korta satser (femton strukna satser, se (6)):

(5) Emma s'abandonnait à cette facilité de satisfaire tous ses caprices. (Flaubert 298; ordagrant 'Emma gav efter för denna möjlighet att tillfredsställa alla sina infall')

Då Emma hade så lätt att tillfredsställa alla sina infall, gjorde hon det också utan tvekan. (Lundquist 199)

(6) [...] la crotte des rendez-vous – qui se détachait en poudre sous ses doigts, et qu'il regardait monter doucement dans un rayon de soleil. (Flaubert 297)

[...] smutsen från hennes kärleksmöten, som under hans fingrar smulades till dam [sic!] och långsamt sväfvade omkring i solskensstrimman. (Lundquist 198)

Även om de lexikala tilläggen och strykningarna är jämförelsevis få så slår översättarens egna stilistiska preferenser igenom i bildspråket, där man ser en hel del bildvinster (7) och bildersättningar (8):

(7) [...] tu es toujours à fourrager du côté des femmes [...] (Flaubert 297; ordagrant 'rota', ej bildligt på franska)

[...] ständigt tassar du omkring oss fruntimmer [...] (Lundquist 198)

(8) [...] attends pour te mêler de ça, méchant mioche, que tu aies de la barbe au menton. (Flaubert 297; ordagrant 'har skägg på hakan')

[...] vänta med det, tills du blir torr bakom öronen." (Lundquist 198)

21 *Accoudé* betyder ordagrant 'stödd på armbågarna'.

Slutligen är det intressant att notera att en hel rad franska lånord var mer gångbara i svenskan i slutet av 1800-talet: *domestik* (s 203), *mätress* (s 201), *mademoiselle* (s 362–3, 368, dock inte *monsieur* och *madame*) osv. Detsamma gäller lånord med fransk stavning: *mausolé* (s 365), *cosmetique* (s 364) och *abonnement* (s 362). Dessa uttryck måste även i slutet av 1800-talet ha haft ett exotiserande inverkan genom att de påminner läsaren om att handlingen utspelar sig i en främmande miljö. Samtidigt uppvägs de franska lånorden av att Lundquist tenderar att neutralisera kulturspecifika drag. I följande textpassage har till exempel franskans *collège* (skolnivån närmast efter folkskola) översatts med hyperonymen *skola* och omnämmandet av firandet av Rouens skyddshelgon (*la foire Saint-Romain*) helt sonika strukits i den svenska texten:

(9) [...] et l'année d'après, Charles fut définitivement envoyé au collège de Rouen, où son père l'amena lui-même, vers la fin d'octobre, à l'époque de la foire Saint-Romain. (Flaubert 63)

[...] och följande året skickades Charles verkligen på fullt allvar till skolan i Rouen, dit fadren själf ledsagade honom mot slutet af oktober. (Lundquist 7)

Det samlade intrycket är att Lundquists översättning präglas av en viss språklig exotisering, såväl strukturellt som lexikalt, men att detta balanseras av en försiktig utjämning av den kulturella distansen. Även om översättningen är något längre än originalet och bara delvis återskapar originalverkets rytm är ingreppen i berättarperspektivet förhållandevis få och stilen saklig och koncentrerad.

1.6.2 Eva och Axel Ahlman (1928)

Jämfört med Lundquist verkar Eva och Axel Ahlman ha haft en ganska begränsad erfarenhet av översättning när de gav sig i kast med *Madame Bovary*. Axel Ahlman hade visserligen översatt en del reseskildringar av polarforskningsexpeditioner, men i Libris (sökår 2013) är endast fyra renodlat skönlitterära översättningar upptagna i deras namn, alla från franska och alla publicerade åren 1926–1928. Även om Ahlmans kanske inte hade så stor erfarenhet av just översättning verkar det som om åtminstone Axel Ahlman var relativt känd i kulturkretsar som författare

till romaner, noveller och dikter och som ansedd litteraturkritiker. Eva Ahlman går det tyvärr inte att få fram några ytterligare uppgifter om.

Om Lundquists översättning innehåller vissa exotiserande språkliga inslag är Eva och Axel Ahlmans översättning tydligt domesticerande. I deras version har de franska lånorden städats bort och stavningen moderniserats och försvenskats. Till och med har vissa personnamn försvenskats (Berthe > Berta, Théodore > Teodor), dock inte konsekvent (ibland blir Rodolphe > Rudolf s 343). Även textmatrisen har domesticerats genom att styckeindelningen bitvis förändrats, semikolonerna så gott som försvunnit och de långa meningarna brutits upp i kortare (hela 132 gånger). Inte heller ser man några spår av Flauberts karakteristiska kursiveringar. Hur dessa textuella *shifts* påverkat översättningen framgår av följande exempel, där den långa grafiska meningen delats upp i tre och den viktiga kursiveringen på slutet tagits bort:

(1) Nous avions l'habitude, en entrant en classe, de jeter nos casquettes par terre, afin d'avoir ensuite nos mains plus libres ; il fallait, dès le seuil de la porte, les lancer sous le banc, de façon à frapper contre la muraille en faisant beaucoup de poussière ; c'était là le *genre*. (Flaubert 56)

Vi hade för vana att slänga ifrån oss våra mössor för att få händerna fria, så fort vi kommo in i klassrummet. Man skulle kasta dem från tröskeln, så att de träffade väggen och hamnade under vars och ens bänk och rörde upp en massa damm. Det brukades så. (Ahlman 13)

Överhuvudtaget verkar det som om stilöverföringen inte varit så viktig för översättarna, utan att de istället koncentrerat sig på karaktärsteckningen och romanens yttre handling. Detta intryck förstärks av Axel Ahlmans förord till översättningen, där Flauberts stil bara nämns helt flyktigt när den karakteriseras som "bister koncentration" (s 11). Istället ägnar sig Axel Ahlman åt att ta författaren i försvar och framhäva de träffsäkra beskrivningarna av huvudpersonerna och romanens djupt moraliska värde.

På syntaktisk nivå finns det ibland vissa strukturella likheter mellan Ahlmans och Lundquists översättningar, men jämfört med Lundquists översättning innehåller Ahlmans ett betydligt större antal *shifts* till finita konstruktioner, i synnerhet till huvudsats. Man kan därför säga att Ahlman generellt föredrar samordning framför underordning och satsförkortning. Participfraserna blir exempelvis oftare huvudsats än bisats (PartP > HS),

många av de predikatlösa konstruktionerna blir huvudsats (Predlös > HS) och många bisatser omvandlas till huvudsats (BS > HS), samtidigt som parataktiskt samordnade *och* är vanligt. Effekten av vart och ett av dessa *shifts* är liten men eftersom de förekommer ofta ser man sammantaget en stark tendens till kortare meningslängd, samordning och finithet i översättningen. Det är förstås omöjligt att med säkerhet säga varför Ahlmans föredrog dessa syntaktiska lösningar, men en tänkbar förklaring är att de upplevde dem som mer lättlästa och målspråksanpassade. Av förordet framgår att de framför allt ville ge den svenska läsaren en uppfattning om verkets innehåll, och då förefaller det logiskt att de prioriterade läsbarheten framför stilöverföringen. Vilken orsaken än var, så ser man att de många strukturomvandlingarna till finit konstruktion, i kombination med de fåtaliga satsgradssänkningarna, resulterat i en förlängning av översättningen i förhållande till originalet. En mycket översiktlig beräkning visar dessutom att ändringar i satskonstituenternas ordningsföljd är vanligare i Ahlmans text än i Lundquists och att tendensen till kronologisk disposition är än mer accentuerad i denna text än i Lundquists, förmodligen till följd av översättarnas strävan att målspråksanpassa texten. Allt detta i kombination gör att Ahlmans rytm torde ligga längre ifrån originalet än exempelvis Lundquists.

Vad gäller subjektsbytena är dessa relativt vanliga (dubbelt så många som hos Bodegård, bara Söderbergh och Åkerhielm har fler) och precis som hos Lundquist leder de ofta till passiveringar. Andra perspektivförskjutningar uppstår när Flauberts gåtfulla kollektiva *nous* ('vi') i romanens inledning tonas ner (2) och de inanimata subjekten tas bort. I (3) ges ett exempel där en personifikation (ordagrant 'kärlekens raseri sliter sönder mig') tagits bort och normaliserats till pronomenet *jag* i subjektsställning följt av ett verb i passivum:

(2) Nous étions à l'Étude, quand le Proviseur entra [...] (Flaubert 55)

Mitt under en lektion kom rektorn in i klassrummet [...] (Ahlman 13)

(3) [...] toutes les colères de l'amour me déchirent. (Flaubert 300)

[...] jag förtäres av kärlek! (Ahlman 190)

Trots Axel Ahlmans omnämmande av ”bister koncentration” (Ahlman s 11) är antalet strykningar ganska genomsnittligt. I stället präglas översättningen av fler tillägg än Lundquists (Ahlman 166 st – Lundquist 145 st), ofta i form av modala hjälpverb (4) och strukturerande adverb (5):

(4) Il avait changé tout à fait. Elle abandonna la maison. (Flaubert 491; ordagrant ’Han hade förändrats helt. Hon övergav huset’)

Han var som en annan människa. Hon kunde ej stanna kvar i huset. (Ahlman 337)

(5) On s’étonna de son découragement. (Flaubert 499)

Nu började man bli förvånad över hans tungsinne. (Ahlman 343)

Däremot är anföringsverben nedtonade. Det neutrala yttrande verbet *säga* dominerar stort och används även i fall där den franska källtexten har ett tonalitetsverb (6) eller, som i (7), ett aspektuellt anföringsverb:

(6) – Est-ce que j’y peux quelque chose ? s’écria-t-il un jour, impatienté. (Flaubert 295; ordagrant ’utropade’)

– Vad kan jag göra åt den saken? frågade han en dag snäsigt. (Ahlman 186)

(7) Et, sùr de sa découverte, il sortit en répétant à demi-voix et avec son petit sifflement habituel :

– Soit ! nous verrons ! nous verrons ! (Flaubert 299; ordagrant ’Och säker på sin upptäckt gick han ut repeterande halvhögt och med sin sedvanliga lilla vissling [...]’)

I lugn förvissning om sin upptäckt gick han sin väg och sade för sig själv med den vanliga läspningen:

– Nåja! Det skall vi bli två om! Det skall vi bli två om! (Ahlman 189)

Antalet bildspråksförekomster är jämförbart med Lundquists men bildvinsterna är något färre, vilket tyder på ett försiktigt och neutralt ordval, åtminstone i fråga om bildspråket.

Det som framför allt utmärker den lexikala nivån är den bitvis fria översättningsstrategin (främst i kap 1). En del ord verkar ha översatts fritt för att underlätta för den svenska läsaren (*crescendo* > *svällde ut*; *cidre* >

appelöl), men i de flesta fall finns det ingen synbar anledning till förskjutningarna:

(8) [...] couvert par les huées de la classe. (Flaubert 57; ordagrant 'buroop, visslingar')

[...] halvkvävt av klassens fnitter. (Ahlman 14)

(9) [...] comme un pétard mal éteint [...] (Flaubert 58; ordagrant 'fyrverkeripjäs')

[...] som en illa släckt eldsvåda. (Ahlman 15)

Den fria översättningsstrategin går så långt att man ibland skulle kunna misstänka att det rör sig om slarv eller misstag, som exempelvis i följande fall:

(10) Elle décachetait ses lettres, épiait ses démarches [...] (Flaubert 66; ordagrant 'förehavanden')

Hon bröt hans brev, spionerade på hans promenader [...] (Ahlman 22)

(11) La saisie devint imminente. (Flaubert 497; ordagrant 'blev överhängande')

Han hotades ständigt av utmätning. (Ahlman 342)

Av allt detta kan man dra slutsatsen att Ahlmans översättning mest utmärker sig genom det stora antalet uppdelade meningar och den starka tendensen till paratax och finithet. I alla andra avseenden är det här en försiktig, om än bitvis fri, översättning. Och framför allt är det en domesticerande översättning, strukturellt såväl som lexikalt.

1.6.3 Bengt Söderbergh (1956)

Precis som sina föregångare var Söderbergh en litterär auktoritet, och en etablerad romanförfattare redan i mitten av 1950-talet. Han verkar ha haft större översättningserfarenhet än Ahlmans när han fick uppdraget att nyöversätta *Madame Bovary* (översättningar av bl.a. Jean Genet) men inte på långt när så stor erfarenhet som Lundquist. I sitt förord visar han, precis som Axel Ahlman på sin tid, att han sätter romanens innehåll och

karaktärsteckning i centrum: ”Först och främst är *Madame Bovary* en sedesskildring från en landsortsstad med hela sitt typgalleri präglad av en blandning av realistisk iakttagelse och karikatyr” (Söderbergh s 9). Men han visar ändå en stilistisk medvetenhet när han nämner Flauberts strävan att uppnå ”rytm och balans mellan meningarna” och ”täthet och tyngd i de svällande fraserna” (ibid. s 8).

Trots denna medvetenhet om rytmen bemödar sig inte Söderbergh om att bevara originalets textmatris. Tvärtom förekommer många brott mot styckeindelningen och ett stort antal sammanslagningar och uppdelningar av de grafiska meningarna, som om Söderbergh eftersträvade en utjämning av meningslängden. Borta är också de flesta semikolon, kolon och kursiveringar. I följande exempel kan Söderberghs textmatris jämföras med Bodegårds betydligt mer källtextnära version:

(1) Charles ne pouvait en rester là. Madame fut énergique. Honteux, ou fatigué plutôt, Monsieur céda sans résistance, et l'on attendit encore un an que le gamin eût sa première communion.

Six mois se passèrent encore ; et, l'année d'après Charles fut définitivement envoyé au collège de Rouen, où son père l'amena lui-même, vers la fin d'octobre, à l'époque de la foire Saint-Romain. (Flaubert 62–63)

Charles kunde inte bli vid detta. Madame var beslutsam. Skamsen, eller snarare utmattad, gav Monsieur efter utan motstånd, och det fick vänta ett år, tills gossen konfirmerats.

Ett halvår till förflöt sedan; och året därpå skickades Charles oåterkalleligt till läroverket i Rouen, dit hans far följde med honom i slutet av oktober, då det var dags för Saint-Romain-marknaden. (Bodegård 30)

Men så kunde det inte fortsätta. Madame drev på och monsieur gav efter, antingen det berodde på att han skämdes eller inte orkade säga emot, och till slut blev det bestämt att pojken skulle skickas i skola så snart han hade konfirmerats.

Och året därpå skickades Charles till läroverket i Rouen. Fadern följde med honom dit lagom till marknaden Saint-Romain i slutet på oktober. (Söderbergh 20)

Förutom den förändrade meningsindelningen (både förkortning och förlängning av grafisk mening) och det utelämnade semikolonet innehåller Söderberghs text en rad utelämnningar (*plutôt, sans résistance, six mois se*

passèrent encore, définitivement, lui-même) kombinerat med två subjektsbyten (*Charles > det; l'on > det*), satsgradsförändringar och flera tillägg (*men, antingen, orkade, att pojken skulle skickas i skola*). Söderberghs översättning är smidig och koncentrerad men den är knappast källtext-trogen.

Som framgår av exempel (1) är Söderberghs strukturomvandlingar påtagliga på syntaktisk nivå. Satsgradshöjningar är mycket vanliga, bara Janzon har fler. Framför allt är det många predikatlösa konstruktioner som blir bisatser, vilket inte alls är så vanligt bland de andra översättarna (med undantag av Åkerhielm). Men det som är allra mest utmärkande är de många satsgradssänkningarna. Ingen av de andra översättarna kommer upp i tillnärmelsevis så många. På så sätt sparar Söderbergh in ord och koncentrerar satsinnehållet, men det är tveksamt om han återskapar Flauberts rytm och stil eftersom han ofta väljer helt andra syntaktiska mönster. Framför allt ser man många huvudsatser som blir bisatser och ett stort antal satser och participfraser som blir predikatlösa eller reduceras till infinitivfraser. Följande exempel, med en kombination av två satsgradssänkningar och en satsgradshöjning (verben är understrukna), är representativt för Söderberghs sätt att arbeta:

(2) Mais Hippolyte, n'osant à tous les jours se servir d'une si belle jambe, supplia madame Bovary de lui en procurer une autre plus commode. Le médecin, bien entendu, fit encore les frais de cette acquisition. (Flaubert 297–298)

Men ett så stiligt ben nändes inte Hippolyte [PartP > HS] begagna om vardagarna. Han bad madame Bovary om någonting enklare [InfP > Pred lös] som naturligtvis också läkaren fick betala. [HS > BS] (Söderbergh 216)

Även vad gäller subjektsbyten och ordföljdsförändringar inom satsen ligger Söderbergh i topp. Framför allt är det ensamma adverb eller prepositions- och nominalfraser som byter position, men även hela satser flyttas runt, oftast inom den grafiska meningen men i sällsynta fall även till andra grafiska meningar. Ofta leder positionsbytena till att temporala satsled hamnar först i satsen så att den tidsmässiga relationen framhävs på bekostnad av det grammatiska subjektet. De syntaktiska omflyttningarna verkar ske utan någon särskild anledning, som ett uttryck för översättarens egen stil. Särskilt vanliga är de i samband med replikskiften, där

förändringar i ordföljden och stycke- och meningsindelningen kombineras med tillägg och framför allt strykningar (understrukna) av hela repliker och anföringssatser:

(3) – Non ! non ! fit-elle.

– Ah ! je te tiens ! pensa Lheureux.

Et, sûr de sa découverte, il sortit en répétant à demi-voix et avec son petit sifflement habituel :

– Soit ! Nous verrons ! Nous verrons ! (Flaubert 299; ordagrant '[...] Och säker på sin upptäckt gick han ut repeterande halvhögt och med sin sedvanliga lilla vissling: Låt gå! Vi får se! Vi får se!')

– Nej, det får ni inte, ropade Emma.

Åh, nu har vi henne, tänkte Lheureux. Och säker på att ha funnit den ömma punkten gick han med den vanliga lilla visslingen sin väg. (Söderbergh 217; det understrukna utelämnat i översättningen)

Även anföringsverben är relativt fritt översatta (jfr ex (3) *fit-elle* > *ropade Emma*) och innebär ofta en semantisk variering och precisering mot större expressivitet (*bönfalla*, *ropa*, *sucka*, *skratta*), samtidigt som det neutrala verbet *säga* är mycket ovanligt.

Vad gäller konnektiv användningen ser man att Söderbergh ibland följer källtexten vid uppräknings- och stryker parataktiskt *och*:

(4) Il était chaussé de souliers forts, mal cirés, garnis de clous. (Flaubert 56)

Skorna var grova, spikbeslagna, oborstade (Söderbergh 13)

Men imitationen av källtextens konnektivbindning är inte konsekvent genomförd. Till exempel stryker Söderbergh ofta satsinitialt *et* (5) men lägger gärna till *och* initialt på andra ställen. De många satsgrads-sänkningarna till bisats leder dessutom till ett stort antal subjunktioner, ibland i kombination med konjunktionellt adverb (6):

(5) Et il ajoutait d'un ton méditatif : [...] (Flaubert 297; struket satsinitialt *et*)

Han tänkte sig för ett ögonblick och sedan kom det: [...] (Söderbergh 214; tillagd sats)

(6) Il se baissa pour la reprendre. Un voisin la fit tomber d'un coup de coude, il la ramassa encore une fois. (Flaubert 57; ordagrant 'Han böjde sig ner för att ta upp den. En granne föste ner den med armbågen, han tog upp den en gång till')

Knappt hade han böjt sig ned och tagit upp den [InfP>HS], förrän en granne knuffade till med armbågen [HS>BS] så att pojken måste plocka upp den på nytt. [HS> BS] (Söderbergh 14)

Även på lexikal nivå slår Söderberghs stil igenom, inte minst genom bildspråket som innehåller förhållandevis få bildöverföringar och ett stort antal bildförluster. Den fria översättningsstrategin på lexikal nivå kan illustreras av (7) där det först kommer en bildersättning (*s'élança d'un bond*; ordagrant 'kastade sig i ett språng' > *lossade alla fördämningar*), följd av en bildförlust (*roula en notes isolées*; ordagrant 'rullade i spridda toner' > *tonade sedan långsamt bort*) och till sist en bildvinst (*reprenait*; ordagrant 'satte igång igen' > *blossade upp igen*):

(7) Ce fut un vacarme qui s'élança d'un bond, monta en *crescendo*, [...], puis qui roula en notes isolées, se calmant à grand-peine, et parfois qui reprenait tout à coup [...] (Flaubert 57)

Då lossade alla fördämningar och larmet steg i ett crescendo [...], tonade sedan långsamt bort och tystnade för att genast blossa upp igen [...] (Söderbergh 14–15)

Men på lexikal nivå är det de många tilläggen (8) och framför allt strykningarna (9) som är Söderberghs främsta kännetecken (understrukna nedan). I synnerhet strykningarna påverkar texten i hög grad, inte minst genom att de innefattar ett stort antal satser och flerordsfraser.

(8) [...] il avait l'aspect d'un brave, avec l'entrain facile d'un commis voyageur. (Flaubert 59)

Han såg ut som en hjälte från napoleonkrigen och var kvick som en handelsresande. (Söderbergh 16)

(9) [...] en lui proposant de prendre chez elle la petite, qui la soulagerait dans sa maison. Charles y consentit. (Flaubert 497; ordagrant 'som skulle hjälpa henne i hennes hem')

[...] genom att erbjuda sig att ta hand om den lilla tösen. Charles gav med sig. (Söderbergh 384)

Genom alla syntaktiska omvandlingar, lexikala strykningar och tillägg och ingrepp i den litterära dialogen framstår Söderberghs översättning som fri och målspråksanpassad. Man skulle kunna säga att det är en *Madame Bovary* tolkad till svenska av översättaren och författaren Söderbergh.

1.6.4 Allan B. Janzon (1959)

Jämfört med Söderberghs översättning framstår Janzons nästan samtida översättning som försiktig och neutral. En förklaring till den försiktiga strategin skulle kunna vara att Janzon inte hade så stor erfarenhet av översättning när han fick uppdraget, i alla fall inte av vuxenklassiker, och att han inte ägde samma självklara litterära auktoritet som sina föregångare Lundquist, Ahlman och Söderbergh. Det var inte förrän senare, i slutet av 1960-talet, som Janzon gjorde sig ett namn som översättare, när han i samarbete med sin fru Karin Janzon översatte ett antal seriealbum av Hergé, framför allt *Tintin*, till svenska (se Libris). Kanske var det också försiktigheten i kombination med att Janzon ännu var relativt okänd som gjorde att hans översättning inte verkar ha uppmärksammats när den kom ut år 1959. Att Janzons översättning kan ha haft en annan ställning redan från början märks också på att det är den enda översättning som inte försetts med ett introducerande förord. Istället inleds den av Flauberts tillägnet till sin försvarsadvokat som tack för hans ”storartade försvarstal” vid rättegången 1857. Denna tillägnet såg Flaubert till att få med redan i den första franska romanutgåvan 1857, men förutom Janzon är det bara Bodegård som inkluderat den.

På textuell nivå skiljer sig kapitelindelningen i Janzons översättning något från originalet genom att översättningens del 3 innehåller 9 kapitel istället för 11, men texten innehåller för övrigt inga strykningar över meningsnivå eller andra större ingrepp i de tre avsnitt som ingår i undersökningen. Tillsammans med Ahlmans översättning intar Janzons på många sätt en mellanposition i delundersökningarna. På textuell nivå har båda översättningarna ungefär lika många brott mot källtextens styckeindelning (9 förekomster) och ungefär lika många semikolon (endast ett fåtal). Precis som hos Ahlman finner man ett stort antal uppdelade meningar, även om Ahlmans uppdelningar är ännu fler (101 vs. 132

förekomster). Däremot har Janzon slagit ihop fler grafiska meningar (16 vs. 5 förekomster). Till skillnad från Ahlmans översättning har dock en del kursiveringar bevarats, dock inte de stilistiskt intressanta. På den textuella nivån följer alltså Janzons översättning samma mönster som Ahlmans men den måste ändå karakteriseras som försiktigare än Ahlmans, eftersom den inte innehåller lika många uppdelade meningar och trots allt behållit en del kursiveringar.

Mest utmärker sig Janzon genom sina många satsgradshöjningar (flest av alla) och sin tydliga preferens för finita konstruktioner, framför allt huvudsatser. Det betyder att ett stort antal participfraser, infinitivfraser och predikatlösa konstruktioner blivit huvudsats eller bisats i hans översättning. I (1) kan man se hur flera av Janzons typiska *shifts* på textuell och syntatisk nivå samverkar: uppdelning av en grafisk mening i tre kortare, strykning av satsinitialt *et*, positionsbyte i fundamentet (tidsadverbialt *aussitôt* byter plats med det grammatiska subjektet *han*), subjektsbyte och flera satsgradshöjningar.

(1) Et aussitôt, il atteignait sur le chambranle les chaussures d'Emma, tout empâtées de crotte – la crotte des rendez-vous – qui se détachait en poudre sous ses doigts, et qu'il regardait monter doucement dans un rayon de soleil. (Flaubert 297; ordagrant 'Och genast tog han ner Emmas skor från dörrkarmen, alldeles nersmorda med lera – lera från mötena – som lossnade i ett fint damm under hans fingrar, och som han såg stiga sakta i en solstrimma')

Han gick genast och tog ner Emmas skor från spiskransen. De var alldeles nersmorda med lera [PartP>HS], lera från hennes kärleksmöten. Han smulade sönder den till ett fint damm [BS>HS, subjektsbyte] som virvlade bort i solstrimman. [struken BS; InfP>BS] (Janzon 200)

Om satsgradshöjningarna är vanliga så är satsgradssänkningarna desto färre. Det man framför allt noterar är att Janzon i likhet med de andra översättarna från mitten av 1900-talet (Söderbergh och Åkerhielm) har en tendens att sänka huvudsatser till bisatser, bl.a. för att slippa satsradning eller en konstruktion med kolon eller semikolon:

(2) Bien d'autres choses lui déplurent : d'abord Charles n'avait point écouté ses conseils [...] (Flaubert 302)

Det var andra saker som misshagade henne, främst att Charles inte hade lytt hennes råd [...] [HS > BS] (Janzon 204)

(3) Charles ne l'écoula pas ; Rodolphe s'en apercevait ... (Flaubert 500)

Charles lyssnade inte, vilket Rodolphe så småningom märkte. [HS > BS] (Janzon 366)

Vad gäller subjektsbytena så är de något färre än i Ahlmans översättning, vilket tyder på att Janzon varit mer inriktad på att skapa finita konstruktioner än syntaktiska strukturomvandlingar.

Även konnektivbindningen karakteriseras av en domesticerande strategi. Satsinitiala *et* tas bort, och svenska *och* såväl som andra konnektiv sätts in efter svenskt mönster utan motsvarighet i källtexten. Det verkar ske utan omsorg att bevara källtextens karakteristiska rytm, som i följande uppräknings:

(4) [...] elle était, en vieillissant, devenue [...] d'humeur difficile, piaillarde, nerveuse. (Flaubert 60)

[...] hon åldrades till tungsinne, gnällighet och retlighet [...] (Janzon 11)

(jfr [...] hade hon [...] med åldern blivit svår till humöret, gnällig, retlig. (Bodegård 28))

På lexikal nivå noterar man att bildspråket är förhållandevis försiktigt med ett stort antal bildöverföringar och relativt få bildvinster. Även anföringsverben är försiktigt översatta med måttliga semantiska förändringar. Det mest utmärkande på denna nivå är de många tilläggen av adverb och prepositionsfraser, vilka framför allt verkar tjäna till att öka begripligheten. Typiska exempel på Janzons förtydligande tillägg finner man i exempel som följande:

(5) [...] il fallait dès le seuil de la porte, les lancer sous le banc, de façon à frapper contre la muraille en faisant beaucoup de poussière ; c'était là le genre. (Flaubert 56)

Vår strävan var att från dörröppningen slunga iväg mössan mot väggen så att den först virvlade upp mängder av damm och sedan hamnade under bänken. Så skulle det gå till. (Janzon 8)

Precis som hos Söderbergh ser man att översättaren tar sig flest friheter i den litterära dialogen. I följande exempel är exempelvis en sats tillagd initialt i den svenska översättningen (understruken):

(6) – Comme tu as peur de les abîmer ! disait la cuisinière, qui n’y mettait pas tant de façons quand elle les nettoyait elle-même, parce que Madame, dès que l’étoffe n’était plus fraîche, les lui abandonnait. (Flaubert 297)

– Vad försiktig du är! Är du rädd att förstöra dem? frågade kökspigan som själv aldrig var så aktsam när hon borstade dem, eftersom doktorinnan brukade låta henne ärva plagg som inte var alldeles felfria. (Janzon 200–201)

Vidare finns ett antal domesticerande drag i översättningen som återkommer ofta. Först och främst är det tilltalet som följer den tidens svenska bruk, både i fråga om titlar (*doktor, herr, fru, fröken*) och tilltal i tredje person singular (*Om doktorinnan istället för kontanter skulle vilja [...]* s 202, *I vilken tidsålder tror svärmor vi lever?* s 204). Ett annat domesticerande drag är försvenskningen av geografiska namn (*la rue Ganterie* > *Handskmakargatan* s 13; *l’Eau-de-Robec* > *Robec-floden* s 14) och kulturspecifika ord som *köping* som översättning av *village* (s 358). Dessutom har vissa ordvändningar en domesticerande verkan, som exempelvis intensifierande upprepningar (*mille recommandations* > *åter och åter förmanat* s 14; *à la longue, elle n’y pensa plus* > *tänkte hon mindre och mindre* s 358) och presentationsformler när en kortare historia introduceras inom romanen (*Det var så att gamla frun [...]* s 204).

Sammantaget är översättningen domesticerande och förhållandevis lättläst på grund av expliciteringarna, de syntaktiska omvandlingarna till finita satser och den förkortade meningslängden. Tillsammans med Ahlmans översättning intar Janzons översättning som sagt en mellanställning, men går ett steg längre än Ahlmans i fråga om domesticering och målspråksanpassning.

1.6.5 Greta Åkerhielm (1960)

I likhet med Janzons översättning präglas Åkerhielms av en hel del domesticerande drag, som svenskt tilltalsbruk (*herr, fru, fröken*), förklaringar av kulturspecifika begrepp (*baccalauréat* s 64 > *student-*

examen s 18; *la Saint-Pierre* s 298 > *Petersmässan* s 181) och expliciteringar vid geografiska namn (*Robeckanalen* s 18). Men det som framför allt karakteriserar översättningen är de många lexikala tilläggen utan motsvarighet i källtexten. Samtidigt som det finns tillägg i så gott som varenda mening – totalt 16 gånger fler än hos Bodegård – är antalet strykningar relativt få. Det verkar alltså som om Åkerhielm vinnlagt sig om att få med alla detaljer och inte utelämna någonting. Med denna översättningsstrategi är det inte förvånande att hennes översättning blivit avsevärt längre än de övrigas (se Tabell 2). Förutom alla tillägg har den, till skillnad från de övriga, också försetts med 16 fotnoter, där latinska citat, kulturspecifika begrepp och lärda referenser utreds på ett uttömmande sätt.

Om Söderberghs översättning karakteriseras av koncentration och en personlig stil och Janzons översättning av försiktighet och syntaktisk förenkling, så är Åkerhielms signum mottagaranpassning. Det är inte svårt att hitta passager där Åkerhielm genom expliciteringar eller rena tillägg av korta satser, prepositionsfraser, substantiv, adverb eller konnektiv uttolkar den ibland svårbegriplige Flaubert för den svenska läsaren. Tilläggen gör ofta översättningen mer lättillgänglig än originalet, men samtidigt styr de läsarens tolkning i en riktning som författaren inte nödvändigtvis avsett. Ett tydligt exempel på detta (som även citerats av Wistrand 2012) är när Åkerhielm uttolkar resultatet av Charles obduktion så att källtextens mångtydighet och kanske ironi går förlorad:

(1) Il l'ouvrit et ne trouva rien. (Flaubert 501; ordagrant 'Han öppnade honom och fann ingenting')

Han obducerade Bovary, men fann ingenting misstänkt i kroppen. (Åkerhielm 382)

Genom detta tillägg utesluts alla andra tolkningsmöjligheter, som att Charles kanske var en andefattig och tråkig person utan emotionellt och intellektuellt djup. Ett annat exempel av liknande slag är när Åkerhielm genom en explicitering låter Emma bestämma sig för vad ett upphittat paket med pengar ska användas till (*till att betala räkningen*), när det i den franska texten bara står att "det var betalningen" (*c'était le compte*) från en av Bovarys patienter:

(2) Il y avait quinze napoléons. C'était le compte. (Flaubert 299; ordagrant 'Det innehöll femton louisdorer. Det var betalningen.')

Det innehöll femton louisdorer – just lagom till att betala räkningen. (Åkerhielm 208)

Här lämnar alltså Flaubert tolkningen åt läsaren, medan Åkerhielm talar om för läsaren vad Emma tänker göra genom ett förtydligande som kanske inte ens stämmer. På likartat sätt har Åkerhielm för vana att tillskriva bokens karaktärer känslor och åsikter utan motsvarighet i källtexten:

(3) Félicité portait maintenant les robes de Madame [...] (Flaubert 491)

Félicité gick nu ogenerat omkring i fruns klänningar [...] (Åkerhielm 373)

En annan typ av mottagaranpassning åstadkommer Åkerhielm när hon försöker öka läsarens engagemang genom att spä på textens emotionella laddning. Det är som om hon velat blåsa liv i Flauberts återhållsamma text genom en mängd tillägg av gradadverbial, diskurspartiklar, interjektioner, värderande adjektiv, modala hjälpverb och tonalitetsverb:

(4) – Non ! Non ! fit-elle.

– Ah ! je te tiens ! pensa Lheureux. (Flaubert 299)

”Nej, nej, gör för all del inte det!” utbrast Emma.

”Aha, min sköna, nu har jag dig fast!” tänkte Lheureux inom sig. (Åkerhielm 208)

(5) Ce qu'il ne comprenait pas [...] (Flaubert 295)

Vad han absolut inte kunde förstå, [...] (Åkerhielm 205)

(6) Puis l'orgueil s'était révolté. (Flaubert 60; ordagrant 'Sedan hade stoltheten gjort uppror')

Snart vaknade hennes kvinnliga stolthet [...] (Åkerhielm 17)

De tillagda kommentarerna och de frekventa subjektsbytena (näst flest efter Söderbergh) gör att det ofta sker ett perspektivskifte i texten, så att en passage kommer att presenteras från en viss karaktärs synvinkel istället för ur berättarperspektiv. I följande fall är alla tillägg understrukna, men det är främst genom tillägget av diskurspartikeln *ju* och deixismarkören

den här (vilka båda indikerar fritt indirekt tal) som passagen kommer att uppfattas ur Félicités synvinkel i stället för ur berättarperspektiv som i den franska texten:

(7) Mais Félicité s'impatientait de le voir tourner ainsi tout autour d'elle. Elle avait six ans de plus, et Théodore, le domestique de M. Guillaumin, commençait à lui faire la cour. (Flaubert 297; ordagrant 'Men Félicité blev otålig över att se honom snurra runt så där omkring henne. Hon var sex år äldre, och Théodore, M. Guillaumins betjänt, hade börjat uppvakta henne.')

Men Félicité blev otålig över att jämt ha honom hängande omkring sig. Hon var ju sex år äldre än den här pojkvaskern, och för övrigt hade Théodore, som var betjänt hos notarien Guillaumin, börjat uppvakta henne på sista tiden. (Åkerhielm 206)

Ett annat exempel på perspektivskifte sker i följande passage där Flaubert går över till att tala om något generellt medan Åkerhielm låter roman-karakteren Rodolphe stå som grammatiskt subjekt i den överordnade huvudsatsen:

(8) [...] comme si la plénitude de l'âme ne débordait pas quelquefois par les métaphores les plus vides [...] (Flaubert 301; ordagrant '[...] som om själens fullhet inte ibland flödade över av de tommaste metaforer')

Han förstod ej att hjärtats fullhet, då det svämmar över, ofta tar sig uttryck i de banalaste fraser [...] (Åkerhielm 209–210)

Den expressiva och expliciterande stilen är konsekvent genomförd och återfinns i de många specificeringarna på lexikal nivå. Samtidigt som det neutrala anförings verbet *säga* är ganska ovanligt finns det många semantiska förändringar bland anföringsverben (främst specificering till tonalitetsverb) liksom många tillagda anföringsverb (flest anföringsverb av alla). Även vad gäller bildspråket tar Åkerhielm ut svängarna genom ett stort antal bildvinster, som i följande exempel:

(9) [...] il l'appelait, le sermonnait un quart d'heure [...] (Flaubert 62; ordagrant 'läxa upp, åthuta', ej bildligt på franska)

Då ropade han honom till sig och läste lagen för honom en stund [...] (Åkerhielm 18)

Syntaktiskt ligger dock Åkerhielm lite närmare källtexten med måttliga satsgradsförändringar. Det finns visserligen ett stort antal satsgradshöjningar, framför allt en tydlig preferens för bisats, men satsgrads-sänkningarna är jämförelsevis få. Positionsbytena i fundamentet är frekventa men till skillnad från exempelvis Söderbergh rör Åkerhielms positionsbyten enstaka ord och korta fraser och ytterst sällan hela satser eller långa fraser, vilket gör att hennes omkastning av satskonstituenten får en mer begränsad effekt.

Karakteristiskt för Åkerhielms stil är däremot den expliciterande textbindningen och arbetet med konnektiven (många tillägg och strykningar av *och* samt övriga konnektiv). I följande utdrag ser man hur Åkerhielm gjort flera tillägg (understrukna) samtidigt som repetitionen av subjektet *il* ('han') försvinner och konnektiv tillkommer (*heller*, *likväl*). Passagen kan jämföras med Bodegårds mer källtextnära lösning, där det endast finns positionsbyten men inga egentliga tillägg (även om franskans *visite* har råkat bli *prov*):

(10) Il n'y comprit rien ; il avait beau écouter, il ne saisissait pas. Il travaillait pourtant, il avait des cahiers reliés, il suivait tous les cours, il ne perdit pas une seule visite. (Flaubert 64)

Han begrep heller ingenting av allt detta – hur uppmärksam han än hörde på, fattade han likväl inte en stavelse av det hela. Han arbetade och knogade emellertid oförtrutet, lät ordentligt binda in sina anteckningsböcker, försummade inte en enda föreläsning och gick troget med på varenda rond. (Åkerhielm 20)

Han begrep ingenting; hur mycket han än lyssnade fattade han inte. Ändå pluggade han, han hade inbundna häften, han gick på alla föreläsningar, han missade inte ett enda prov. (Bodegård 31)

På textuell nivå ser man än en gång att Åkerhielm sätter omsorgen om den svenska läsaren i främsta rummet genom ett stort antal förändringar i stycke- och meningsindelningen. Precis som Söderbergh och Janzon undviker hon satsradning och har inte kvar ett enda semikolon i de undersökta passagerna. Meningslängden jämnas ut genom såväl uppdelning som hopslagning av grafiska meningar, med en stark övervikt för uppdelning, vilket tyder på att Åkerhielm framför allt velat öka textens läsbarhet. Som tidigare nämnts är även de stilistiskt motiverade kursiveringarna borta samtidigt som en del nya kursiveringar tillkommit. På den

här nivån har alltså Åkerhielm förhållit sig fri i förhållande till originalet och inte eftersträvat att bevara källtextens rytm så som den kommer till uttryck i interpunktionen.

Sammanfattningsvis kan man säga att Åkerhielms översättning ger ett närmast pedagogiskt intryck genom att den är så utförlig, expressiv och tillrättalagd. Det är svårt att veta hur medveten hon var om denna strategi. Av företalet till 1960 års upplaga framgår att hon var väl påläst om Flauberts biografi och om vad andra skrivit om hans författarskap. Vad gäller själva författarstilen skriver hon bland annat att Flaubert gick ”till väga på ett rent av vetenskapligt sätt, opartiskt och opersonligt, d.v.s. utan att blanda in konstnären-författarens egna känslor och åsikter” (Åkerhielm 1960:6). Vidare betonar hon motsättningen i Flauberts författarskap mellan å ena sidan hans realism, d.v.s. hans ”iakttagelseförmåga” och ”genomarbetade detaljbeskrivning”, och å andra sidan hans obotligt romantiska ådra (ibid.). Detta verkar vara en motsättning som Åkerhielm tagit fasta på i sin översättning genom att hon vinnlagt sig om att få med alla detaljer utan att utelämna något, samtidigt som hon framhävt (och kanske överdrivit?) textens emotionella sida.

En annan viktig faktor som måste ha påverkat Åkerhielms översättarstil var att hon ända sedan 1920-talet varit sysselsatt med att översätta ett stort antal spännings- och underhållningsromaner från engelska, tyska och franska. Av Libris att döma var det inte förrän i slutet av översättarkarriären, runt år 1960 i samband med översättningen av *Madame Bovary*, som hon gled in på klassiker, och då endast i liten skala med en handfull översättningar av Maupassant, Prévost, Anatole France och förstås Flaubert. Det är möjligt att hon vid det laget hade vant sig vid ett friare förhållningssätt gentemot källtexten, något som Lindqvist (2005) visat är vanligt hos översättare av s.k. lågprestigelitteratur, och att hon överfört denna strategi på klassikeröversättningen. Även om Åkerhielm tycks ha fått ganska dåliga recensioner (t.ex. Arvidsson 1960) har hennes översättning fått stort genomslag och tryckts om många gånger, senast år 2006.

1.6.6 Anders Bodegård (2012)

Av alla de undersökta nyöversättningarna (d.v.s. alla efter Lundquist) framstår Bodegårds översättning som den mest fullödiga. Det är också den text som skiljer sig mest från de övriga på alla plan, textuellt, syntaktiskt

och lexikalt. Till viss del beror det nog på att Bodegård haft längst tid till sitt förfogande, närmare fem år. Under arbetets gång åstadkom han inte mindre än tre fullständiga textversioner (Rose 2013). Det räcker förstås inte med tid för att åstadkomma en nyskapande översättning, men det är tydligt att klassikeröversättning tar tid och måste få ta tid om det ska göras ifrån grunden.

Av de egna kommentarerna att döma (t.ex. Bodegård 2013) hade Bodegård en mycket medveten strategi för sin översättning, nämligen att återskapa källtextens rytm och andning. Med den målsättningen hade han säkert nytta av sin stora erfarenhet av poesiöversättning, främst från polska. Bodegårds text är på många sätt en djärv text, så kanske krävs det en erkänd och prisbelönt översättare för att en sådan nyöversättning ska vinna acceptans. Texten får också uppbackning av ett förord författat av litteraturprofessorn och Flaubertexterten, tillika Svenska Akademiens ständiga sekreterare, Sara Danius, som skriver in verket i ett litteraturvetenskapligt sammanhang och på ett lättamt och pedagogiskt sätt förklarar dess stilistiska drag för den svenska publiken. Under översättningsarbetet hade Bodegård kontakt med Danius och slutprodukten kan därför ses som ett exempel på hur praktik och forskning kan berika varandra.

I en recension från 2012 skriver Mattson att Bodegårds översättning är som att ”se en gammal tavla sedan den rengjorts: plötsligt lyser de ursprungliga färgerna fram”. Även den som eventuellt inte uppskattar de ursprungliga färgerna måste nog hålla med om att originaltexten framträder tydligt i Bodegårds källtextnära översättning. På textuell nivå följer han den franska textmatrisen mycket nära på kapitel-, stycke- och meningsnivå. De flesta av Flauberts semikolon har kommit med liksom alla de gåtfulla kursiveringarna. Det märks på alla nivåer att Bodegård varit väl medveten om källtextens musikaliska frasering och att han eftersträvat att återskapa texten med ungefär lika många stavelser. Själv säger Bodegård (2013) om arbetet med *Madame Bovary*: ”Det går att behandla ett prosastycke som en dikt – räkna stavelser, ord och betoningar, försöka behålla originalets prosodi, så att det låter likartat trots den språkliga olikheten”. Att Bodegårds strategi är unik framgår tydligt när man jämför de sex översättarnas lösningar av enskilda textpassager – det räcker med ett enkelt exempel som följande:

(1) Elle était neuve ; la visière brillait. (Flaubert 57)

Den var splitter ny; skärmen blänkte. (Bodegård 26)

Mössan var alldeles ny, det syntes på den blanka skärmen. (Lundquist 2)

Den var splitterny; det syntes på den blänkande skärmen. (Ahlman 14)

Mössan var så ny att det blänkte om skärmen. (Söderbergh 14)

Mössan var ny, det såg man på den glänsande skärmen. (Janzon 8)

Huvudbonaden var alldeles ny, det syntes på den blanka skärmen.
(Åkerhielm 14)

Syntaktiskt är Bodegård källtextnära på gränsen till det omöjliga. Ingen av de andra översättarna har velat eller vågat använda sig av så många participkonstruktioner och predikatlösa satsförkortningar som han:

(2) Ovoïde et renflée de baleines, elle commençait par trois boudins [...] (Flaubert 56)

Äggformig och utspänd med planschetter hade den nertill tre korvlika valkar [...] (Bodegård 26)

Inte heller ser man så utbyggda fundament hos någon av de andra översättarna. I följande fall sträcker sig fundamentet ända fram till verbet *stängde*. Lägg också märke till de stora strukturella likheterna i resten av exemplet:

(3) [...] ; et, chagrin, rongé de regrets, accusant le ciel, jaloux contre tout le monde, il s'enferma dès l'âge de quarante-cinq ans, dégoûté des hommes, disait-il, et décidé à vivre en paix. (Flaubert 60)

[...]; och i bedrövelsen, tård av ånger, anklagande himlen, avundsjuk på alla, stängde han in sig vid fyrtiofem års ålder, utled på människor, som han sade, och fast besluten att leva i lugn och ro. (Bodegård 28)

Även subjektsbytena är sparsamma, och bruket av inanimata subjekt går mycket längre hos Bodegård än hos någon av de andra översättarna (i exemplet är verben understrukna):

(4) [...] ; le grand air l'entourait, levant pêle-mêle les petits cheveux follets de sa nuque, ou secouant sur sa hanche les cordons de son tablier, qui se tortillaient comme des banderoles. (Flaubert 75)

[...]; den höga luften fanns omkring henne och lyfte de ostyriga små hårstråna i nacken på henne, eller viftade med förklädesbanden så att de slingrade sig som banderoller runt höfterna. (Bodegård 39)

På lexikal nivå märker man ytterst få strykningar och tillägg. Strykningarna är fler än tilläggen och gäller främst adverb som i originalet har en vag eller rytmiserande funktion (*même, alors, puis, ainsi*). En anledning till att dessa adverb utelämnats av Bodegård är nog att de gärna leder till trängsel i satsens mitt (5) eller fundament (6):

(5) Elle aurait soin d'envoyer chez Lheureux son bagage, qui serait directement porté à l'*Hirondelle*, de manière que personne ainsi n'aurait de soupçons [...] (Flaubert 308; *ainsi* > 'på så sätt')

Hon skulle se till att skicka sitt bagage till Lheureux, det skulle sedan bäras direkt till *Svalan*, så att ingen skulle fatta misstankar [...] (Bodegård 214)

(6) Souvent même, au milieu de la journée, Emma lui écrivait tout à coup [...] (Flaubert 295; ordagrant 'Ofta till och med, mitt på dagen, skrev Emma plötsligt till honom')

Emma kunde mitt på dagen plötsligt skriva till honom [...] (Bodegård 204)

De sparsamma tilläggen verkar mest ha en textbindande funktion (7) eller också en idiomatiserande, eller kanske rentav rytmiserande, funktion (8):

(7) Et, s'il avouait n'y avoir point songé, c'étaient des reproches en abondance, [...] (Flaubert 300)

Och om han sedan bekände att han inte alls hade tänkte på henne kom en fors av förebräelser [...] (Bodegård 207)

(8) D'ailleurs, Charles n'était pas de ceux qui descendent au fond des choses [...] (Flaubert 493)

Dessutom var inte Charles en sådan som går till botten med saker och ting [...] (Bodegård 356)

Trots den källtextnära strategin kan man ändå hävda att Bodegård ger uttryck för en personlig stil, i synnerhet på lexikal nivå. Den lyser igenom i bildspråket, där det förekommer en hel del bildvinster som sätter en personlig prägel på översättningen:

(9) [...] et forcé, vers cette époque, de quitter le service [...] (Flaubert 59; ordagrant 'vid denna tid')

[...] och i den vevan nödsakad att lämna tjänsten [...] (Bodegård 27, bildvinst)

(10) [...] et, à la maison, repassait, cousait, blanchissait, surveillait les ouvriers, soldait les mémoires, tandis que, sans s'inquiéter de rien, Monsieur, continuellement engourdi dans une somnolence boudeuse dont il ne se réveillait que pour lui dire des choses désobligeantes, restait à fumer au coin du feu, en crachant dans les cendres [...] (Flaubert 497; ordagrant 'tjurig dvala', 'säga ohövliga saker')

[...] och hemma strök hon, sydde, tvättade, höll ögonen på arbetarna, betalade räkningarna, medan Monsieur inte brydde sig, ständigt bortdomnad i en tjurig dvala [bildöverföring] som han bara vaknade upp ur för att servera vresigheter [bildvinst], där han satt och rökte vid brasan, spottande i askan. (Bodegård 28–9)

(11) [...] apercevait Charles qui polissonnait dans la campagne [...] (Flaubert 62; *polissonner* > 'göra rackartyg', ej bildligt på franska)

[...] och fick syn på Charles som levde bus i det gröna [...] (Bodegård 30, bildvinst)

På samma sätt blir de många bildersättningarna (12) och ordagranna bildöverföringarna (13) ett uttryck för Bodegårds stil:

(12) Quoi qu'elle fût laide, sèche comme un cotret, et bourgeonnée comme un printemps, certes madame Dubuc ne manquait pas de partis à choisir. (Flaubert 67; ordagrant 'torr som ett risknippe', 'blomstrande som en vår')

Fast hon var ful, madame Dubuc, mager som en sticka och blomstrande av blemmor i ansiktet, saknade hon inte anbud att välja bland. (Bodegård 33, bildersättningar)

(13) [...] attends pour te mêler de ça, méchant mioche, que tu aies de la barbe au menton. (Flaubert 297)

[...] vänta med det du, din fuling, tills du har fått skägg på hakan. (Bodegård 205, bildöverföring)

Översättaren blir också synlig i det övriga ordvalet, där det förekommer en hel del oväntade ordvändningar och stilistiska egenheter (t.ex. *commanda tout de suite au pauvre diable d'aller s'asseoir sur le banc de paresse* s 58 > *beordrade den stackars saten att bums gå och sätta sig i skambänken* s 27; *il échoua complètement à son examen d'officier de santé* s 66 > *blev han kuggad rakt av i läkarexamen* s 32; *elle sortait de dessous les draps ses longs bras maigres* s 68 > *halade hon fram sina långa magra armar ur lakanen* s 33; *une fort belle cravache* s 298 > *ett ursnyggt ridspö* s 206). Likaså blir de oförändrade franska orden (t.ex. *logis, chic, rendezvouserna*) ett viktigt uttryck för översättarstilen. Vi ser alltså här en återgång till den lätt exotiserande stilen i Lundquists första översättning från förra sekelskiftet, men till skillnad från Lundquists text så förklaras många av de franska lånorden och kulturspecifika uttrycken i en ordlista i slutet av romanen genom 359 kortfattade ordförklaringar.

För att sammanfatta kan det konstateras att Bodegård inte gör någon hemlighet av att det rör sig om en översatt text. Inte heller har han strävat efter att åstadkomma en lättläst eller mottagaranpassad text. Tvärtom ställer *Madame Bovary* i Bodegårds tappning höga krav på läsaren och är lika gåtfull och kantig som originaltexten.

1.7 Nyöversättning – mer källtextnära översättning eller anpassning efter rådande normer?

De sex översättningarna speglar över 130 år av svensk översättningshistoria och det är därför intressant att avslutningsvis säga något övergripande om trenderna i materialet. Om man ordnar översättningarna efter hur källtextnära respektive hur fria de är skulle man få en skala där Bodegårds källtextnära översättning placerar sig längst till vänster och

Åkerhielms och Söderberghs översättningar placerar sig längst till höger, på ungefär samma plats:

källtextnära <-----> **fri översättning**

Bodegård > Lundquist > Ahlman > Janzon > Åkerhielm / Söderbergh

Vi kan se att nyöversättningshypotesen (Berman 1990, Gambier 1994, Gürçağlar 2009:233) stämmer såtillvida att den nyaste översättningen är den mest källtextnära. Men sedan stämmer inte hypotesen längre. Det finns ingen obruten linje mot mer och mer källtextnära översättningar, eftersom den första översättningen av Lundquist kommer på andra plats, följd av Ahlman på 1920-talet. Därefter verkar en stor förändring ha skett: de tre översättningar som kom i mitten av 1900-talet är betydligt mer målspråksanpassade. Janzon går visserligen inte alls så långt som de andra två, men hos både Åkerhielm och Söderbergh går nedtoningen av källtexten så långt att översättarens individuella stil stundtals tar överhanden.

En tänkbar förklaring till det här mönstret skulle kunna vara att normerna för hur en god översättning ska se ut har förändrats under den undersökta perioden.²² Den första översättningen av Lundquist är förmodligen representativ för sin tid. Med över 300 litterära översättningar på sin meritlista (Ernstsson 2007:56) måste Lundquist ha varit en tongivande översättare och en av nyckelpersonerna i svenskt kulturliv. Man skulle nog våga påstå att han inte bara följde de etablerade normerna för hur fransk romanprosa skulle översättas – han var i hög grad med och skapade dem. Hans översättning visar att det var acceptabelt att göra omfattande strykningar i slutet av 1800-talet, men att själva textöverföringen gärna fick vara relativt källtextnära. En viktig orsak till den källtextinfluerade översättarstilen var förmodligen den höga produktions takten. Lundquist och många andra översättare med honom (Wollin 2007:183) översatte stora volymer och hade nog inte tid till någon djupare textbearbetning. Men det kan också ha varit ett medvetet val. Nya litterära verk och strömningar skulle introduceras för den svenska publiken som inte kunde läsa verken i original, och då var det viktigt att visa de nya författarnas stil genom en så trogen överföring som möjligt. Den svenska

22 För en teoretisk diskussion om normer och översättning, se t.ex. Chesterman 1997:63–85, Toury 2012:61ff.

litteraturens förhållandevis svaga ställning kan också ha banat väg för överföringen av utländska textmönster; det fanns helt enkelt inga inhemska förlagor att luta sig mot, ingen tydlig norm för hur svensk romanprosa borde se ut.

Under 1900-talet verkar det sedan ha skett en gradvis förskjutning. En rad nya romanförfattare debuterade i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet (Strindberg, Lagerlöf, Söderberg etc.) och bidrog starkt till den svenska romanprosans utveckling, vilket i sin tur gynnade framväxten av svenska stilnormer. När dessa stilnormer etablerats bland förlag, kritiker, läsare och översättare, d.v.s. när det utvecklats en slags konsensus om hur svensk romanprosa brukar se ut, verkar det ha blivit allt vanligare att föra den utländska litteraturen närmare läsaren och luta sig mot mer målspråksnära normer, som ger företräde åt svenska skriftspråksmönster framför källtexttrohet. Denna utveckling kan man skönja redan i Ahlmans översättning men det är inte förrän med Söderbergh, Åkerhielm och Janzon som den svenska normen slår igenom med full kraft. Av dessa tre översättningar verkar Söderberghs ha varit mest i samklang med sin tid. Han fick som inledningsvis nämnts lysande recensioner, där man bland annat beundrade hans ”ytterst eleganta, intill självsvald lediga översättning” (Arvidsson 1960). Att Söderberghs översättning uppskattades bekräftas även av Wistrand (2012) som skriver att Söderberghs översättning har ”haft gott rykte”.

Och idag verkar pendeln ha slagit tillbaka igen mot källtextnära ideal, en förändring som även kan skönjas i andra översättningsvetenskapliga undersökningar (jfr Tegelberg 2014).²³ Exakt när denna normförändring ägde rum är svårt att säga eftersom den måste ha skett gradvis, men kanske började något hända på 1980-talet. En förklaring till att dagens källtextorienterade översättningar fungerar skulle kunna vara att svensk romanprosa nu har fått en större stilistisk repertoar, så att många fler textmönster kan accepteras utan att de framstår som underliga eller källtextinfluerade. Kanske är det också så att den svenska publiken i dagens globaliserade värld har blivit så van vid språkliga och kulturella avvikelser att det är det exotiska och annorlunda som är normen för

23 Tegelbergs (2014) jämförelse av två översättningar av Camus *L'Étranger* visar att Jan Stolpes översättning från 2009 är betydligt mer källtextnära än Sigfrid Lindströms från 1946.

översatt litteratur och att alla försök till översättning möts av misstänksamhet.

Det går givetvis inte att dra några långtgående slutsatser av en enda studie – det kanske bara är individuella översättarstilar som slår igenom i mitt material – men hypotesen om den svenska normutvecklingen under den undersökta tiden skulle vara värd att undersöka genom jämförelser av fler svenska nyöversättningar.

Referenser

Primärlitteratur

- Flaubert, Gustave, 1999 [1857]. *Madame Bovary*. Utg. Jacques Neefs, Le Livre de Poche Classiques. Paris: Librairie Générale Française.
- Lundquist, Ernst, 1883. *Fru Bovary: sedemålning från landsorten*. Stockholm: Bonniers.
 - Ahlman, Eva & Axel, 1928. *Madame Bovary*. Malmö: Baltiska förlaget.
 - Söderbergh, Bengt, 1956. *Madame Bovary. Sedeskildring från landsorten*. Stockholm: Bonniers.
 - Janzon, Allan, B., 1959. *Madame Bovary: sedeskildring från landsbygden*. Stockholm: Saxon & Lindström.
 - Åkerhielm, Greta, 1960. *Madame Bovary*. Stockholm: Sohlmans.
 - Bodegård, Anders, 2012. *Madame Bovary: landsortsseder*. Stockholm: Bonniers.

Sekundärlitteratur

- Anonym recensent, 1884a. Fru Bovary. Sedemålning från landsorten af Gustave Flaubert. Öfversättning från franskan af Ernst Lundqvist. Stockholm. *Aftonbladet*, 8 mars.
- Anonym recensent, 1884b. Fru Bovary. Sedemålning från landsorten af Gustave Flaubert. Öfversättning från franskan af Ernst Lundqvist. *Stockholms Dagblad*, 28 mars.
- Arvidsson, Ingrid, 1960. Klassiker på svenska. *Dagens Nyheter*, 6 april.
- Bakker, Matthijs, Koster, Cees & van Leuven-Zwart, Kitty, 2009. “Shifts”, I : Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd edition, London/New York: Routledge. 269–274.
- Berman, Antoine, 1990. La retraduction comme espace de la traduction, *Palimpsestes* 13 (4) : *Retraduire*, Publications de la Sorbonne Nouvelle. 1–7.
- Bodegård, Anders, 2013. Så ska det låta. *Språktidningen* nr 2.
- Catford, John C., 1965. *A linguistic theory of translation: an essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press.
- Chesterman, Andrew, 1997. *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamin.

- Dahl, Alva, 2013. Flauberts semikolon. *Med andra ord. Tidskrift om litterär översättning* nr 74. 4–7.
- Danius, Sara, 2006. *The prose of the world: Flaubert and the art of making things visible*. Uppsala universitet: *Acta Universitatis Upsaliensis* 26.
- Danius, Sara, 2012. Inledning till *Madame Bovary: landsortsseder*. Översättning av Anders Bodegård. Stockholm: Bonniers.
- Danius, Sara, 2013. *Den blå tvålen. Romanen och konsten att göra saker och ting synliga*. Stockholm: Bonniers.
- Englund Dimitrova, Birgitta, 2005. *Expertise and explicitation in the translation process*. Amsterdam/ Philadelphia: Benjamins.
- Enwall, Jeannie, & Lötmarker, Ruth, 1995. *Fransk-svensk ordbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Eriksson, Olof, 1997. *Språk i kontrast. En jämförande studie av svensk och fransk meningsstruktur*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Ernstsson, Ulrika, 2007. « Madame Bovary en suédois: Remarques sur les traductions et leurs auteurs. *Studia Neophilologica* 79:1. 54–68.
- Gambier, Yves, 1994. La retraduction, retour et détour. *Meta: Translators' Journal* 39:3. 413–417.
- Gürçağlar, Şehnaz Tahir, 2009. “Retranslation”. I : Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (red.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd edition, London/New York: Routledge. 233–236.
- Halverson, Sandra L., 2007. A cognitive linguistic approach to translation shifts. *Belgian Journal of Linguistics* 21. 105–121.
- Ingo, Rune, 1991. *Från källspråk till målspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune, 2007. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Klaudy, Kinga, 2009. “Explicitation”. I: Baker, Mona & Saldanha, Gabriela (red) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, 2nd edition, London/New York: Routledge. 104–108.
- Kleberg, Lars (red.), 2009–. *Svenskt översättarlexikon*. Huddinge: Södertörns högskola. Elektronisk resurs: [litteraturbanken.se/översättarlexikon/](http://litteraturbanken.se/oversattarlexikon/).
- Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, 1977. Par Paul Robert et Alain Rey. Paris: Le Robert.
- Libris. Svenska forskningsbibliotekens samkatalog, <http://libris.kb.se>. [sökningar 2013–2014]

- Lindqvist, Yvonne, 2005. *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 36.* Uppsala: Hallgren och Fallgren.
- Mattson, Ellen, 2012. Frisk språkdräkt ger oss ny Bovary. *Svenska Dagbladet* 1 december.
- Mauranen, Anna & Kujamäki, Pekka, 2004. *Translation universals: Do they exist?* Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Nationalencyklopedins ordbok (NEO)*, 1995–1996. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Höganäs: Bra Böcker.
- Pekkanen, Hilka, 2007. The duet of the author and the translator: looking at style through shifts in literary translation. *New Voices in Translation Studies* 3. 1–18.
- Pekkanen, Hilka, 2010. *The duet of the author and the translator: looking at style through shifts in literary translation.* Doktorsavhandling. Helsingfors universitet.
- Popovič, Anton, 1970. The concept ‘shift of expression’ in translation analysis. I: Holmes, James (red.) *The nature of translation. Essays on the theory and practice of literary translation.* Haag/Paris/Bratislava: Mouton/Slovak Academy of Sciences.
- Proust, Marcel, 1920. « A propos du ‘style’ de Flaubert ». *La Nouvelle Revue Française* 76 (1 januari 1920). 72–90.
- Rabenius, Olof, 1927. Äktenskapsbrottets tragik. *Stockholms-Tidningen* den 9 januari.
- Rose, Joanna, 2013. Madame Bovary i ny språkdräkt. *Forskning & Framsteg* 2013:1.
- Sundin, Tommy, 2012. Kompletta Bovary för vår tid. *Västerbottens-Kuriren* 18 december.
- Tegelberg, Elisabeth, 2000. *Från svenska till franska. Kontrastiv lexikologi i praktiken.* Lund: Studentlitteratur.
- Tegelberg, Elisabeth, 2011. Nyöversättning – när, hur och varför? *Tidskrift för litteraturvetenskap* vol 41 nr 3–4. 77–90.
- Tegelberg, Elisabeth, 2014. La transmission de l'étrangéité : traduit et retraduire Camus en suédois. *Traduire* nr 231. 97–110.
- Toury, Gideon, 1980. *In search of a theory of translation.* Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics.
- Toury, Gideon, 2012. *Descriptive translation studies – and beyond.* Reviderad. E-bok: Benjamins.

- van Leuven-Zwart, Kitty, 1989. Translation and original: Similarities and dissimilarities I, *Target* 1 :2. 151–181.
- van Leuven-Zwart, Kitty, 1990. Translation and original: Similarities and dissimilarities II, *Target* 2 :1. 69–95.
- van Reis, Mikael, 2012. Gustave Flaubert – Madame Bovary. *Göteborgsposten* 7 december.
- Wistrand, Sten, 2012. Roman: Madame Bovary. Kulturdelen.
<http://www.kulturdelen.com/2012/12/13/roman-madame-bovary> [hämtat 2014-04-02].
- Wollin, Lars, 2007. Öfversättaren i det nittonde seklet. I: Lindqvist, Yvonne (red.), *Gränslösa texter. Perspektiv på översättning*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 38. Uppsala: Hallgren & Fallgren. 163–194.

2 Icke satsformade meningar i svensk-fransk kontrastiv belysning

2.1 Inledning

I såväl svenska som franska tidskriftsartiklar stöter man ofta på grafiska meningar som saknar en fullständig huvudsats. Traditionellt har konstruktionen gått under benämningen *meningsfragment*, men i den här artikeln kommer jag att i enlighet med *Svenska Akademiens grammatik*, SAG (Teleman m.fl., 1999, band 4, kap. 39, s. 782 f.) använda termen *icke satsformad mening*.²⁴

Det som är intressant med icke satsformade meningar i ett svenskt-franskt perspektiv är att båda språken har rika möjligheter att bilda sådana konstruktioner men att man ofta hittar meningar som svårligen eller inte alls skulle låta sig översättas till det andra språket i form av en icke satsformad mening. Ett sådant exempel är (1), där den första meningen under den fetstilta rubriken är satsformad och de tre därpå följande frågorna utgör icke satsformade meningar:

(1) **Qu'est-ce qu'une guérison spontanée ?**

Quand elle advient, ce n'est ni grâce à un médicament, ni grâce à une psychothérapie. Miracle ? Destin ? Réaction surprenante de l'individu quand il se retrouve confronté à certains événements, ou travail du temps ? (Chiche, *Cercle Psy*, 2015, nr 4)

En ordagrann svensk översättning skulle lyda ungefär så här:

24 För en diskussion av den svenska terminologin, se Wendt (2007) och Lundin (2004).

Vad är en spontanlänkning?

När den inträffar är det inte tack vare läkemedel eller psykoterapi. Mirakel? Öde? Överraskande reaktion när individen ställs inför vissa händelser, eller tidens verk?

Förutom att ovanstående översättning knappast är idiomatisk och att man på svenska inte brukar syfta på rubrik, är inte meningsbyggnaden naturlig här. Det går inte att peka på något direkt fel, men den abrupta övergången mellan påståendesatsen och frågorna bryter upp den svenska texten och gör den svårtolkad.

Ett annat svåröversatt exempel är (2), där den första meningen är icke satsformad och består av en tema-remakonstruktion med överhoppat verb (ordagrant: 'Den gröna inställningen, mycket lite för henne. Alice är en som skiter i ekologin.')

(2) La « green attitude », très peu pour elle. Alice est une « écolo-je-m'en-foutiste ». (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 22)

Här har svenskan inte någon direkt motsvarighet till den franska tvåledade tema-remakonstruktionen i den första meningen utan skulle behöva en avsevärt friare översättningslösning med en finit konstruktion, förslagsvis *Miljötänkande är inget för henne*.

Det är exempel som dessa som föranlett den här studien. Det går sällan att fastställa några absoluta regler på det här området, men genom att spegla språken i varandra vill jag peka på generella tendenser i konstruktionen och bruket av icke satsformade meningar på svenska och franska. Studien är upplagd som en kontrastiv studie, där exempel hämtade från svenska och franska tidskriftsartiklar med likartat innehåll och framställningssätt kategoriseras, kvantifieras och jämförs. Även om båda språken är föremål för analys ligger tonvikten på svenskan och de svårigheter översättare ställs inför vid översättningen av icke satsformade meningar från franska till svenska. I ett vidare perspektiv är det tänkt att speglingen av de båda språken ska ge nya insikter om hur svenskans och franskans textbindning och textmönster skiljer sig åt.

2.2 Vad är en icke satsformad mening?

I SAG definieras *meningen* i första hand enligt syntaktiska kriterier: ”mening, den största icke-underordnade syntaktiskt sammanhållna textenheten. Meningen är samtidigt det prototypiska uttrycket för en självständig språkhandling” (Teleman m.fl., 1999, band 1, s. 197). Denna enhet vidareindelas i SAG i *satsformade* respektive *icke satsformade meningar*. De satsformade meningarna innehåller i allmänhet en huvudsats bestående av ett predikatsled i form av ett finit verb och ett subjekt, vilka knyts ihop av en nexusförbindelse. Det viktigaste undantaget till den här beskrivningen är den direktiva meningen, som trots sin avvikande struktur räknas som en satsformad mening (SAG band 4, kap. 28 § 1). De icke satsformade meningarna definieras i sin tur som ”uttryck som anger en språkhandling och som fungerar i förhållande till omgivande uttryck som en huvudsats men som inte har satsform” (SAG band 1, s. 180). I SAG (band 4, kapitel 39) indelas de icke satsformade meningarna vidare i *interjektionsfraser* (*Ajaj!, Ajöss!, Nej.*), *vokativfraser* (*Kära vänner! Din söndagsseglare!*) och *huvudsatsekvivalenter*. De senare kan vara antingen *enledade* och innehålla en fras som skulle ha varit ett enda satsled i en fullständig sats, till exempel en nominalfras (*Snygg båt*) eller en infinit verbfras (*Att äntligen se horisonten*), eller *tvåledade* och innehålla två fraser som skulle ha varit fristående satsled i en fullständig sats och som båda kan betecknas som nödvändiga led (*Han båtmänniska?, Havet blankt som en spegel.*). De enledade och tvåledade huvudsatsekvivalenterna kan i sin tur byggas ut med en eller flera bestämningar (*En vacker och väl underhållen båt som lämpar sig väl för långseglingar på öppet hav*) eller samordnas med andra led av samma typ (*Snygg båt, söta barn, väluppfostrad hund och hela middevitten*).

Även om jag så långt möjligt följer SAG:s terminologi och indelning kommer jag att utgå från en grafisk definition av meningen. En sådan återfinns även i SAG: ”Grafiska meningar kallas sådana delar av en skriven text som avgränsas initialt med stor bokstav och finalt med stort skiljetecken” (SAG band 1, s. 197), men SAG:s fortsatta beskrivning bygger på en syntaktisk syn på meningsbegreppet. Det innebär att många av mina exempel inte skulle räknas som icke satsformad mening enligt SAG, och omvänt att en del av de exempel som SAG tar upp faller utanför min undersökning. Anledningen till att jag väljer en något annorlunda

definition är att jag utgått från autentiska texter som framtvingat tydligare och delvis annorlunda gränsdragningar, inte minst för att jag velat undvika den svåra frågan om hur man skiljer på icke satsformad mening och ellipsis (jfr SAG band 4, kap. 43; Eng, 2000; Lundin, 2004, 10). I denna studie kommer jag därför att använda mig av följande definition:

Med icke satsformad mening avses här en grafisk mening som förekommer i löptext och som börjar med stor bokstav och slutar med stort skiljetecken (punkt, utropstecken, frågetecken, tre punkter, semikolon eller kolon) men saknar fullständig huvudsats.

För att uppfylla kraven i ovanstående definition måste alltså exemplen förekomma i löptext, det vill säga i en kontext där skribenten har ett reellt val mellan satsformad respektive icke satsformad mening. Det betyder att dialoger i direkt anföring, rubriker, bildtexter, tabeller, punktuppställningar och annan specialtext inte alls kommer att behandlas. En annan viktig skillnad i förhållande till SAG är att jag betraktar alla typer av fristående bisatser som icke satsformade meningar. I SAG (band 4, kap. 38 § 2) analyseras exempelvis expressiva (*Som du sliter och släpar!*), desiderativa (*Om det bara inte regnat så förbaskat.*) och suppositiva (*Om du kunde lägga av.*) satser med bisatsordföljd som satsformade, eller mer exakt som huvudsatser med bisatsordföljd, med hänvisning till att de signalerar en tydlig språkhandling. Visst stöd för att betrakta just dessa konstruktioner som icke satsformade återfinns faktiskt även i SAG, som lite längre fram (band 4, kap. 39 § 28 anm. 2) anger att sådana satser lika väl skulle kunna kategoriseras som huvudsatsekvivalenter.

Min grafiska definition av meningsbegreppet och uteslutningen av alla meningar som innefattar en fullständig huvudsats innebär att jag, i motsats till SAG, även bortser från komplexa meningar där en icke satsformad konstruktion ingår som en del av en satsformad mening eller är samordnad med en huvudsats (jfr SAG band 4, kap. 39 § 1). Följaktligen inkluderas inte meningar som *En fyr till och vi är i hamn* (huvudsatsekvivalent + huvudsats) och *Men hörru, reva storseglet* (vokativfras i annex + direktiv huvudsats). Inte heller räknas mer udda exempel som inleds med en icke satsformad konstruktion som inte är underordnad den efterföljande huvudsatsen, som exempelvis *Vilket var en helt onödig uppmaning, för jag hade*

redan börjat reva (bisats + huvudsats), då ju sådana exempel, trots sin lösryckta karaktär, innefattar en fullständig huvudsats.²⁵

En ytterligare avvikelse i förhållande till SAG är att jag betraktar subjektslösa meningar med finit verb (t.ex. *Slängde ombord all packning. Satte segel. Och styrde ut.*) och den närbesläktade kategorin supinumfraser (t.ex. *Seglat länge nu. Äntligen skymtat Blekinges kust vid horisonten.*) som icke satsformade meningar. Anledningen till att jag valt att ta med dessa konstruktioner är att de tenderar att förekomma i samma kontext som icke satsformade meningar och därmed kan sägas tillhöra samma stilregister och fylla en likartad funktion. Detta är för övrigt ett synsätt som jag delar med *Språkriktighetsboken* (2005, 339). SAG tar i stället upp subjektslösa meningar med finit verb under ellipser (band 4, kap. 43 § 15) med motiveringen att det är självklart vad som ska suppleras. Konstruktioner med utelämnat subjekt har bland annat undersökts av Mörnsjö (2002), som i fall som dessa talar om *V1 declaratives* (d.v.s. verbinledda deklarativer), och av Wendt (2006), som använder sig av benämningen *fundamentsutelämnning*. Här väljer jag att i enlighet med Lundin (2004, 20) använda mig av uttrycket *subjektslösa meningar med finit verb*, eftersom den benämningen utgår från den grafiska meningen och kravet på att det inte får finnas en fullständig huvudsats. Det innebär att fall med ett utelämnat formellt subjekt (*Är nästan stiltje idag.*), ett kontextuellt bestämt subjekt (*Kan nog lägga till här.*) och ett referentiellt subjekt med räckvidd över efterföljande mening(-ar) (*Hon tog ner storseglet. Seglade för bara focken den sista biten in i hamn.*) hamnar under kategorin icke satsformad mening i min undersökning.

Sammanfattningsvis omfattar således min undersökning grafiska meningar i form av subjektslösa meningar, supinumfraser, fristående bisatser, vokativfraser, interjektionsfraser och huvudsatsekvivalenter som saknar en fullständig huvudsats inom den grafiska meningen. Meningarna kan följas av punkt, utropstecken, frågetecken, tre punkter, semikolon eller kolon, vilket betyder att enheter som *Ett exempel:* och *Varför?* inkluderas och betraktas som en grafisk mening. Interjektionsfraser (*Usch!*) och vokativfraser (*Och du.*) räknas endast om de uppträder som en ensam grafisk mening.

25 Den här ovanliga exempeltypen verkar inte tas upp i SAG men förekommer ibland i journalistisk text.

2.3 Svenska studier och beskrivningar av icke satsformade meningar

Utöver SAG:s deskriptiva framställning finner man en mer normativ beskrivning av icke satsformade meningar i *Språkriktighetsboken* (2005, 335–343). Här föreslår man benämningen *ofullständiga meningar* och inleder med att understryka att diskussionen endast rör exempel som förekommer i löptext. Det anges vidare att konstruktionen tenderar att uppträda ”i relativt informell eller personlig stil”, i synnerhet i ”reportagespråk, essäistik, krönikor, populärvetenskap eller starkt argumenterande texter” där ”ibland upp emot en fjärdedel av alla meningar [kan] vara av detta slag” (ibid., 337). Andra mer objektiva och sakliga texttyper, som statliga utredningar, uppges mycket sällan innehålla ofullständiga meningar i löptext (ibid., 337; om förekomsten, se även SAG band 4, kap. 39, s. 807).

Enligt *Språkriktighetsboken* har ofullständiga meningar framför allt följande användningar i löptext (ibid., 338–342, exempel hämtade från *Språkriktighetsboken*):

1. Kommentera eller precisera hela eller delar av föregående mening (*Nästa ämne var den marksända digitalteven. Ett lika kostsamt som obegripligt projekt.*)
2. Utgöra led i uppräknings- eller beskrivningar, inklusive fortsättningsmeningar (*Vattenbufflarna alldeles stilla, djupt i det grå vattnet. En öde sandstrand, långa smala båtar högt uppdragna, näten i drivor över relingskanten. / Har gått och handlat. Kommer strax.*)
3. Fungera som en slags rubrik som förhandsannonserar vad texten ska handla om (*Varför Halmstad? / Ett belysande exempel:*)
4. Utgöra en textbindande fras (*Så långt departementet. / Så också i Bergsjöskolan.*),
5. *Detta*-mening (*Detta i en tid när idrott och friluftsliv generellt hade låg status på läroverken.*)

Som framgår av de citerade exemplen gör inte *Språkriktighetsboken* någon strikt åtskillnad mellan struktur och funktion i sin kategorisering. De tre första kategorierna beskriver vad de ofullständiga meningarna kan

brukas till, det vill säga deras textlingvistiska funktion, medan de två senare snarare relaterar till vissa typer av halvfasta fraser.

De ofullständiga meningarnas textuella anknytning till omgivande meningar är enligt *Språkriktighetsboken* (ibid., 336–7) huvudsakligen av två slag: antingen är de beroende av den föregående meningen och kan analyseras som ett utbrutet led, ett så kallat meningsfragment ("Det vore synd att endast ge fyra föreställningar. När nu intresset är så stort." ibid., 335), eller också är de grammatiskt självständiga i förhållande till de omgivande meningarna ("Hur välja elbolag?" ibid., 335).²⁶ Eftersom exempel av den första typen, meningsfragmenten, är grammatiskt bundna är de normalt underkastade fler restriktioner: Det är normalt bara ett icke nödvändigt satsled som kan brytas ut ur den föregående meningen, och den föregående meningen måste kunna fungera som en fullständig mening även efter utbrytningen (ibid., 337). Dessa restriktioner gäller inte de grammatiskt oberoende meningarna, men enligt *Språkriktighetsboken* (s. 342) begränsas båda typerna i praktiken av en rad betydelsemässiga faktorer som gör att de inte kan konstrueras hur som helst i förhållande till sin kontext. *Språkriktighetsboken* går dock inte närmare in på hur dessa restriktioner ser ut.

*Språkriktighetsboken*s kapitel om ofullständiga meningar avslutas med ett generellt konstaterande att ofullständiga meningar är ett vanligt och viktigt stilmedel som tenderar att ge emfas åt satsinnehållet och bidra till en tempominskning.²⁷ Läsaren avråds inte från att använda ofullständiga meningar men får ändå rådet att "vara relativt återhållsam" eftersom en alltför flitig användning kan göra texten "hackig eller alltför retorisk" (ibid., 343).

Ett annat sätt att beskriva icke satsformade meningar är att utgå från specifika texttyper. En sådan studie är Petterssons (1974) undersökning av meningsfragment i svenska bil- och hygienvaruannonser under 1950- och 60-talen. Av denna studie framgår att meningsfragmenten huvudsakligen har en varubeskrivande eller förtrolighetsskapande funktion i reklamspråket (ibid., 33–36, 70–80). Deras antal ökade stadigt under hela 1950-talet, men särskilt markant var ökningen mellan 1959 och 1967 (ibid., 32).

26 En liknande indelning finns i Abrahamsson (1972, 10) som talar om "osjälvständiga" och "självständiga" fragment.

27 Att icke satsformade meningar bidrar till en tempominskning anges även i Dahl (2016, 90).

De tvåledade meningsfragmenten ("Motor bensinsnål") var inte särskilt vanliga under den undersökta tidsperioden (ibid., 34, 119). Istället var det de enledade meningsfragmenten som dominerade, och den typ som ökade mest var enledade nominalfraser som skulle kunna analyseras som ett utbrutet objekt ("Bensinsnål motor") (ibid., 34–35, 119). Pettersson drar därför slutsatsen att tvåledade meningsfragment snarare är hemmahörande i sakprosa (t.ex. uppslagsverk) än i reklamannonser (ibid., 33–34). I slutet av 1960-talet hade marknadsförarnas användning av enledade meningsfragment och experimentell interpunktion fått ett så starkt genomslag att det enligt Pettersson "närmast kan sägas ha urartat till ett maner" (ibid., 49). Samtidigt understryker Pettersson (ibid., 49) att 1960-talets annonser inte var syntaktiskt innovativa eftersom meningsfragment och uppbruten syntax förekommit långt tidigare i exempelvis skönlitteratur och sakprosa. Snarare var det så att meningsfragmenten vann ny terräng under den här tiden och nådde ut till en större läsekrets genom sin rika förekomst i reklamtext riktad till allmänheten. En anledning till meningsfragmentens starka frammarsch i annonstexter skulle, enligt Pettersson (ibid., 40), kunna vara att de ger emfas åt det utbrutna ledet, som därmed framhävs i förhållande till omgivande meningar. En annan förklaring som framförs är att reklamskribenterna under 1960-talet blev alltmer medvetna om mottagaranpassning och meningslängdens betydelse för läsbarheten och därför strävade efter syntaktisk enkelhet och talspråkighet (ibid., 40). När Haskå & Sandqvist (1999) trettio år senare genomförde en studie efter Petterssons modell fann de att antalet meningsfragment minskat avsevärt sedan 1960-talet och att annonstexternas syntax och interpunktion återgått till mer traditionella mönster. Av dessa båda studier kan man därför dra slutsatsen att användningen av icke satsformade meningar varierar över tid och att den är mycket genre- och trendkänslig.

Att bruket av icke satsformade meningar har tett sig olika under olika tidsperioder har även visats i en diakron studie utgiven av Saari (1987). I denna studie undersöks fem texttyper: bibelspråk, övrig religiös prosa, kanslispråk, lagspråk samt övrig profan prosa, från 1400- till 1700-talet. Meningsfragment förekommer under hela den undersökta perioden, men antalet växlar och är till en början störst i kanslispråk på grund av de många uppräknings- och datumangivelser som hör texttypen till (ibid., 24–25). Från 1700-talet blir meningsfragment istället mest frekvent i lagspråk (ibid., 20–21). Icke satsformade meningar är alltså ingalunda ett

nytt fenomen i svenskan även om konstruktionens frekvens, funktion och struktur har varierat avsevärt under sekulens gång.

En särskilt viktig undersökning för den här studien är Lundins artikel från 2004 som behandlar icke satsformade meningar i tidningsprosa, närmare bestämt tidningsartiklar hämtade ur morgon- och kvällstidningar från åren 2001–2002. Totalt omfattar undersökningen 241 artiklar som spänner över ett brett fält: ledare, kulturartiklar, reportage, ekonomiartiklar och intervjuer. I studien görs först en strukturell indelning av exemplen i interjektionsfraser, enledade huvudsatsekvivalenter, tvåledade huvudsatsekvivalenter, fristående bisatser, ellipser, lexikaliserade fraser och fristående komplement (ibid., 17 f.). I ett andra steg indelas meningarna efter textuell anknytning till de omgivande meningarna i följande grupper: a) upprepning, modifierad upprepning och variation b) preciserande eller förstärkande tillägg c) sammanfattande omdöme/slutsats d) syftning e) reservation mot tidigare påstående f) association g) jämförelse samt h) replikformade meningar (ibid., 22 f.). Även om Lundins undersökning är inriktad på journalistisk prosa är hennes kvantitativa resultat inte helt jämförbara med mina: källmaterialet är cirka 15 år äldre och korpusen har ett bredare urval av tidningsgenrer, vilka dessutom är hämtade från många olika publikationer. Som en viss grund för jämförelse kan dock nämnas att Lundin (ibid., 33) fann att cirka hälften av de undersökta artiklarna innehöll icke satsformade meningar och att 4,2 % av de 4000 undersökta grafiska meningarna kunde klassificeras som icke satsformade. Att konstruktionen är starkt genrebunden bekräftas även av Lundins undersökning: kultursidorna har en betydligt rikare förekomst av icke satsformade meningar än ledarsidorna, och allra flest förekomster har de personligt skrivna reportagen (ibid., 33).

2.4 Franska studier och beskrivningar av icke satsformade meningar

Den franska konstruktion som närmast motsvarar svenskans icke satsformade mening, och mer exakt svenskans huvudsatsekvivalent, är *la phrase averbale* (Grevisse, 1993 § 402; Lefeuvre, 1999). Alternativa franska benämningar är *prédication averbale* (Delorme, 2004; Combettes & Kuyumcuyan, 2010), *phrase nominale* (Benveniste, 1966, 151; Riegel

m.fl., 1998, 457), *phrase incomplète* (omnämns som alternativ term i Grevisse, 1993 § 213, fotnot 1), *phrase sans verbe* (Le Goffic, 1993, 509) och *énoncé sans verbe* (Ballard, 1996). Som dessa termer antyder brukar man även på franska utgå ifrån att det rör sig om en självständig mening som saknar ett finit verb, men den exakta definitionen av begreppet skiljer sig något mellan olika språkforskare. Precis som på svenska brukar man dock inte inkludera subjektlösa meningar och rena ellipser. I det följande kommer ett antal franska studier och beskrivningar av *la phrase averbale* att presenteras med särskild tonvikt på hur franskan och svenskan förhåller sig till varandra på detta område.

I Grevisses stora franska grammatik *Le bon usage* (1993, § 403; se även Riegel m.fl., 1998, 457 f.) kan man läsa att *la phrase averbale* i huvudsak används i följande fall:

1. Frågor och utrop
2. Påståenden som uttrycker allmänna sanningar, t.ex. ordspråk
3. Skyltar, annonser, rubriker, scenanvisningar o.s.v.
4. Litterära beskrivningar av skissartad karaktär
5. Efterställda kommentarer

Att icke satsformade meningar skulle vara särskilt vanliga i samband med frågor och utrop (punkt 1 ovan)²⁸ betonas inte lika starkt i SAG (band 4, kap. 39 § 27, 31, 37, 42). Vad gäller den andra punkten, att icke satsformade meningar ofta uttrycker allmänna sanningar, finns det förmodligen en större överensstämmelse mellan språken (jfr SAG band 4, kap. 39 § 47, s. 830, fotnot 1). Det behövs inga större efterforskningar för att hitta analoga ordspråk och talesätt på de båda språken (*Tel père, tel fils* / 'Sådan far, sådan son'; *Autres temps, autres mœurs* / 'Andra tider, andra seder'), så det är möjligt att just verblösa konstruktioner lämpar sig väl för att uttrycka tidlösa sanningar på båda språken. Den tredje punkten ovan (specialtext) är något som också framhävs i SAG (band 4, kap. 39 § 32), men jag kommer inte att fördjupa mig i den aspekten här eftersom min undersökning endast rör löptext. Punkt 4 och 5 motsvarar ungefär det som *Språkkriktighetsboken* (2005, 338 f.) kallar *uppräknig av satsled* respektive *precisering eller kommentar till tidigare meningar* (se avsnitt 2.3), och även här visar Grevisses (1993, § 403) exempel att det finns stora

28 Att icke satsformade konstruktioner ofta skulle vara exklamativa på franska framhålls även i Riegel m.fl. (1998, 457) och Le Goffic (1993, § 348).

likheter mellan svenskan och franskan. Vi kan därmed konstatera att franskan och svenskan uppvisar en ganska stor parallellitet beträffande alla punkterna 1–5 ovan.

Även på franska görs en vidare indelning i enledade och tvåledade konstruktioner (se Grevisse, 1993 § 404; Le Goffic, 1993 § 349; Riegel m.fl., 1998, 458–60) på ett sätt som i stora drag sammanfaller med SAG:s indelning (band 4, kap. 39 § 26–47). Och precis som på svenska kan de franska enledade och tvåledade konstruktionerna byggas ut med bestämmingar eller ingå som en del av en komplex mening. Framför allt de tvåledade konstruktionerna brukar dock konstrueras lite olika på de båda språken. Till exempel betonar franska grammatikor (t.ex. Grevisse, 1993, § 404; Le Goffic, 1993, §§ 347–350; Lefeuvre, 1999, 185) att det led som kan analyseras som rema ofta föregår temat i den tvåledade konstruktionen (t.ex. *Heureux les pauvres* / 'Lyckliga de fattiga'; *À vous de jouer* / 'Er (tur) att spela'; *Très bon, ce café* / 'Mycket gott det här kaffet').

Också vad gäller bruket av subjektlösa meningar med finit verb och konstruktioner med supinum (på franska *passé composé*) finns det en stor överensstämmelse mellan franskan och svenskan. Enligt Grevisse (1993, § 233–4) är det framför allt i följande fall som franskan tenderar att utelägna subjektet:

1. Opersonligt subjekt i tredje person singular *il* eller *cela*
2. Dagboksstil, telegram, annonser och liknande stilarter
3. Formelartade dokument (skolbetyg, inskriptioner, utlåtanden, protokoll)
4. Talspråk och imitation av talspråk
5. Sporadiskt i litterär stil av diverse stilistiska skäl

Att som i punkt 1 ovan hoppa över ett opersonligt subjekt är vanligt på både svenska och franska, men de språkliga kontexterna är inte identiska. På franska är utelämnat formellt subjekt särskilt vanligt vid vissa verb, som *suffire* och *rester*, och i en rad mer eller mindre stelnade uttryck som *peu s'en faut, force est de, peu importe, n'empêche que* (se Grevisse, ibid. § 234) där det skulle vara svårt och i vissa fall omöjligt att sätta in ett explicit subjekt. I synnerhet i de stelnade konstruktionerna ger den subjektlösa konstruktionen ofta en högtidlig och skriftspråklig prägel åt ett yttrande (jfr *Point n'est besoin de rester ici* istället för *Il n'est pas nécessaire ...* / 'Är inte nödvändigt att stanna här'). Men exempelvis vid

verben *y avoir, falloir* och *valoir* signalerar det utelämnade opersonliga subjektet istället ett informellt stilregister eller talspråk (*Y a bien une raison* / 'Finns säkert en anledning'; *Faut se dépêcher* / 'Måste skynda sig'; *Vaut mieux attendre* / 'Är bäst att vänta'; Grevisse, ibid. § 234). Hur utelämnningen av det formella subjektet uppfattas rent stilistiskt beror följaktligen på den språkliga kontexten och vilket verb som används.

Att vissa stilar, i synnerhet dagboksstil, formelartade dokument, talspråk och viss litterär stil (punkt 2–5 ovan), kan ha en stor andel subjektslösa meningar stämmer väl överens med tendenserna i svenskan, och de exempel som anges i Grevisse (ibid., § 233) visar att det finns en tydlig parallellitet mellan språken. Det finns således stora likheter mellan svenskan och franskan vad gäller utelämnningen av subjekt men även vissa skillnader genom att svenskans subjektslösa meningar, i alla fall i tidningsspråk, inte ger några associationer till förhöjt stilregister.

En av de mer omfattande studierna om icke satsformade meningar i franskan är Lefeuvres avhandling *La phrase averbale en français* (1999). I denna studie definieras *la phrase averbale* morfosyntaktiskt som en tvåledad konstruktion vars predikatsled (och vid enledad konstituent vars enda led) utgör en nominalfras, adjektivfras, prepositionsfras, adverbfras, *participe passé*-fras eller pronominalfras samt uttrycker en språkhandling i form av ett påstående, en fråga, en uppmaning eller ett utrop (Lefevre, 1999, 30–31; 58). *La phrase averbale* har här stora likheter med SAG:s huvudsatsekvivalenter (band 4, kap. 39 § 26–47), men på detaljnivå finns ändå betydande avvikelser, inte minst i fråga om de morfosyntaktiska kraven och synen på ellipsbegreppet. Lefeuvres exempel är framför allt hämtade från skönlitteratur, dagspress, reklamtext och skylttext, men det förekommer även en del talspråksexempel (ibid., 20–21). För att kontexten och språkhandlingens syfte ska kunna beaktas är dock merparten av exemplen hämtade från litterär dialog, där talarens intention är uppenbar. Att *la phrase averbale* funnits länge i franskan syns tydligt i Lefeuvres studie eftersom de skönlitterära exemplen är hämtade från fyra sekler, från 1600-talet (bl.a. Molière, Racine och La Fontaine) och framåt.²⁹ I undersökningen görs inga försök att kvantifiera förekomsterna,

29 Se även Combettes & Kuyumcuyan (2010, 2) som menar att *la phrase averbale* var vanlig i franskan före andra världskriget men därefter blev allt sällsyntare fram till slutet av 1900-talet då konstruktionen fick en renässans, fast då eventuellt i ny tappning.

men ibland får man veta att vissa konstruktionstyper är mer frekventa än andra.

I Lefeuvres avhandling tas den tvåledade konstruktionstypen upp först (ibid., 145 f.)³⁰, och det är också den typ som framställs som prototypisk (ibid., 11, 30 f.). Från den tvåledade konstruktionen, där det ena ledet kan analyseras som ett subjekt och det andra som ett predikatsled, härleder Lefeuvre den enledade konstruktionen, som består av ett enda satsled som ensamt uttrycker en språkhandling. Lefeuvre anser inte att det finns en absolut gräns mellan den tvåledade och den enledade konstruktionen utan uppfattar dem som ändpunkter på en skala, från en tydlig tvåledad konstruktion med två jämbördiga led, som utgör ett explicit subjekt och ett predikatsled, till en allt lösare förbindelse, där det ena ledet kan ses som alltmer underordnat det andra och till slut övergår i en enledad konstruktion bestående av ett enda ord. Denna glidande skala illustrerar Lefeuvre (ibid., 52–54) så här:

Traversée interdite. > Merveilleux, ces roses ! > Très bon ! > Silence.

Och med följande förklaring:

- *Traversée interdite*. ('Genomgång förbjuden'): nexusförbindelse mellan led som kan sägas motsvara ett subjektsled och ett predikatsled, samordning av jämbördiga led
- *Merveilleux, ces roses !* ('Underbart, dessa rosor'): lösare förbindelse mellan subjektsled och predikatsled, underordning av det efterställda subjektsledet, avsaknad av kongruens
- *Très bon !* ('Mycket god'): implicit subjektsled, enledad konstruktion
- *Silence*. ('Tystnad'): endast predikatsled, enledad konstruktion.

Ett centralt syfte med Lefeuvres (ibid., 20) avhandling är att beskriva skillnaden mellan tvåledade och enledade konstruktioner och att förklara

30 Även Grevisse (1993, § 404) inleder med att beskriva de tvåledade konstruktionerna, i motsats till SAG (band 4, kap. 39 § 26) som inleder med de enledade.

hur verblösa och ibland subjektlösa konstruktioner kan uttrycka en språkhandling. Mer specifikt ställer hon sig frågor som: Hur uttrycks språkhandling i *la phrase averbale* när det inte finns ett verb? Fungerar enledade och tvåledade konstruktioner på samma sätt? Kan *la phrase averbale* uttrycka sådant som tempus, aspekt och person, och i så fall hur? Hur skiljer sig meningar med *être* ('vara') från en *phrase averbale*? Frågeställningarna visar att den franska forskningen har en lite annorlunda vinkling än den svenska genom att den lägger större vikt vid den tvåledade konstruktionstypen och själva språkhandlingen.

I en senare artikel visar Delorme & Lefevre (2004, 283) att många icke satsformade meningar kan analyseras som fria predikativ. Dessa satsled har en stor rörlighet i den franska satsen och kan inta olika positioner initialt (1), medialt (2) och finalt (3) med möjlighet till såväl framåt- som bakåtsyftning.³¹

(1) **Étudiant de première année**, X attend ses résultats. ('Student på första året, väntar X på sina resultat')

(2) X, **étudiant de première année**, attend ses résultats. ('X, student på första året, väntar på sina resultat')

(3) Elle s'immobilisa, **stupéfaite**. ('Hon stannade upp, häpen')
(samtliga exempel från Delorme & Lefevre, 2004, 283)

Delorme & Lefevre (2004) demonstrerar i sin artikel hur det fria predikativet i initial eller final ställning lätt kan avskiljas från den satsformade meningen med en punkt och diskuterar hur övergången till en fristående grafisk mening påverkar tolkningen av konstruktionen. Med stöd av exempel som (4) och (5) nedan visar Delorme & Lefevre (ibid., 284) att det fria predikativet som fristående mening har potential att syfta både framåt (4) och bakåt (5):

(4) **Libre**. Vous pouvez résilier votre contrat d'assurance sans attendre un an. ('Fri. Ni kan säga upp ert försäkringsavtal utan att vänta ett år')
(reklamtext, exempel från Delorme & Lefevre, 2004, 283)

31 De svenska översättningarna av de franska exemplen (inom parentes och enkla citattecken) är tänkta att vara så ordagranna som möjligt utan några större försök till idiomatik.

(5) Puis l'homme gris se rassied, les yeux rivés sur le mur d'en face. **Insensible aux émotions des témoins.** Mireille Mendès France : ça m'a rappelé les caricatures qu'on faisait de mon beau-père" ('Sedan sätter sig den gråe mannen ner igen, med ögonen fästa på väggen mittemot. Okänslig för vittnenas känslor. Mireille Mendès France: det påminde mig om karikatyrerna som man gjorde av min svärfar') (*Le Nouvel Observateur*, exempel från Delorme & Lefevvre, 2004, 283)

Vad gäller denna dubbla riktningsverkan verkar de franska fria predikativen skilja sig från de svenska. I exempel (4) ser man att den framåtsyftande konstruktionen blir svårtydd på svenska och att subjektet behöver anges explicit från början (bättre: *Ni är fri att säga upp...*). Den bakåtsyftande konstruktionen i (5) fungerar något bättre, men den långa inskjutna prepositionsfrasen (*med ögonen fästa på väggen mittemot*) försvårar tolkningen. Det verkar alltså vara lättare på franska att använda sig av ett framåtsyftande fritt predikativ och ett bakåtsyftande fritt predikativ som står långt från sitt huvudord. Denna grammatiska möjlighet i franskan öppnar upp för helt andra typer av icke satsformade meningar som man knappast skulle träffa på i svenskan.

En annan egenhet hos de franska fria predikativen är att de under vissa omständigheter kan tolkas som både framåtsyftande och bakåtsyftande samtidigt (Delorme & Lefevvre *ibid.*, 287). Enligt Delorme & Lefevvre (*ibid.*, 281) fungerar i så fall den icke satsformade meningen som en övergång, eller *pivot* ('svängtapp'), mellan två satsformade meningar. Detta kan illustreras med följande exempel, som enligt Delorme & Lefevvre (*ibid.*, 287), kan uppfattas som att delegationens medlemmar var oroliga vid mötet med det direkta objektet *la / 'henne'* (bakåtsyftning) såväl som att de var oroliga för att fabrikschefen höll på att flytta iväg maskinerna i smyg (framåtsyftning):

(6) La dernière fois, une délégation de salariés est venue la voir. **Inquiets.** Le patron de l'usine était en train de déménager les machines en douce. ('Den sista gången kom en grupp anställda för att träffa henne. Oroliga. Fabrikschefen höll på att flytta maskinerna i smyg') (*Le Monde*, 18–24 nov 2004, exempel från Delorme & Lefevvre, 2004, 287)

Vid en kontrastiv jämförelse ser man att denna dubbelriktade tolkning är helt främmande för svenskan – här är normalt endast en bakåtsyftande tolkning möjlig. I den här kontexten skulle en direktöversättning inte ens

vara möjlig eftersom det fria predikativet ('oroliga') skulle hamna alldeles för långt ifrån det ord det bestämmer ('anställda').

Franskans rika möjligheter att skilja det fria predikativet från sitt huvudord och fördröja tolkningen kan också illustreras av följande exempel, som även det diskuteras i Delorme & Lefevre (ibid., 293):

(7) **Heureux.** Dimanche 7 décembre à Paris, au stade Pierre-de-Coubertin, à l'issue du tournoi de qualification olympique de taekwondo, Philippe Bouëdo, le directeur technique national (DTN), ne cachait pas son plaisir. ('Lycklig. Söndagen den 7 dec i Paris, på Pierre-de-Coubertinstadion, efter OS-kvalmatchen i taekwondo, gjorde Philippe Bouëdo ingen hemlighet av att han var nöjd') (början av en artikel i *Le Monde*, 10 dec 2003, exempel från Delorme & Lefevre, 2010, 293)

Här resulterar den andra meningens långa fundament i att det fria predikativet i den icke satsformade meningen *heureux* ('lycklig') hamnar långt från sitt huvudord, subjektet *Philippe Bouëdo*, något som knappast skulle vara möjligt på svenska. En förutsättning för att den långa framåt-syftningen ska fungera på franska är, enligt Delorme & Lefevre (ibid., 293), att det fria predikativet är avskilt med hjälp av en punkt och tydligt positionerat i texten, i det här fallet i textens inledning. Det långa fundamentet kan dessutom inte innehålla vilka element som helst, men tids- och rumsadverbial, som i det här fallet, verkar fungera bra.

Att positionering är en viktig aspekt av tolkningen av icke satsformade meningar har även uppmärksammats av Krazem (2004, 359–360), som har studerat sådana meningars funktion i scenanvisningar i franska teaterpjäser. Om den icke satsformade scenanvisningen förekommer i inledningen till en teaterpjäs, akt eller scen tenderar den att ha en lång räckvidd och exempelvis beskriva scenrummet, medan en icke satsformad scenanvisning inne i texten snarare har en lokal räckvidd och handlar om hur pjäsen ska framföras, det vill säga hur repliker ska uttalas, vad som händer på scenen i en viss situation och så vidare (Krazem 2004, 366–7). Positionering är således ytterligare en aspekt att beakta vid studiet av icke satsformade meningar.

Vad gäller den textuella anknytningen till omgivande meningar skriver Combettes & Kuyumcuyan (2010) att franska icke satsformade meningar kan ha olika stark koppling till den föregående meningen eller meningarna. Författarna urskiljer vissa morfosyntaktiska drag som tydligt anger att det finns en textuell anknytning, exempelvis inledande

preposition, konjunktion, subjunktion eller adverb, som *peut-être* i följande citat: "Ce n'était pas Jojo qui le servait, mais le patron. Peut-être à cause du dimanche." ('Det var inte Jojo som serverade honom utan restaurangägaren. Kanske på grund av [att det var] söndag'.³²) Men Combettes & Kuyumcuyan understryker samtidigt att den textuella anknytningen egentligen är en glidande skala, där många olika textdrag bidrar till om den textuella anknytningen ska uppfattas som stark eller svag, och att det till och med vid svag textuell anknytning kan finnas en koppling till kontexten till vänster i form av en mer eller mindre tydlig association, hyponymi, exemplifiering eller meronymi.

En annan viktig aspekt av icke satsformade meningar, som främst diskuteras i franska studier, är deras möjlighet att skapa ett svävande subjektsperspektiv (Ballard, 1996; Delorme, 2004; Delorme & Lefevre, 2004, 296; Combettes & Kuyumcuyan, 2010) och på så sätt ge uttryck för det som man på svenska brukar benämna fritt indirekt tal (på franska *discours indirect libre*). Delorme (2004) illustrerar denna möjlighet med ett engelskt exempel och dess franska direktöversättning:

(8) Something dripped on his shoulder (...). He smelled it. **Blood.** (M. Crichton, *Jurassic Park*)

Quelque chose coula sur son épaule (...) Il approcha le doigt de ses narines.
Du sang. (fransk direktöversättning; exempel citerat av Delorme, 2004, 348–9)

Delorme (ibid. s. 349) menar att händelserna i en narration som relateras i tredje person singular och i förfluten tid normalt uppfattas ur berättarens perspektiv. Men när det inte finns något explicit subjekt, som i den icke satsformade meningen ovan, kan det uppstå en osäkerhet. I (8) skulle konstaterandet exempelvis lika gärna kunna göras ur berättarens perspektiv som ur protagonistens perspektiv (engelskans *he*). Men själva poängen i Delormes framställning är att båda läsningarna kan vara möjliga samtidigt och att en skicklig författare kan utnyttja detta svävande perspektiv för att uppnå olika typer av stilistisk effekt. Huruvida svenskan har lika rika möjligheter som franskan att åstadkomma denna tvetydighet kommer jag att återkomma till sist i den här artikeln (se avsnitt 2.7).

32 Exemplet är hämtat från Simenon *Mon ami Maigret*, citerat av Combettes & Kuyumcuyan (2010, 2).

Slutligen kan nämnas att franska icke satsformade meningar redan har analyserats i ett översättningsperspektiv, bland annat av Ballard (1996), som kontrasterar engelska och franska exempel hämtade från skönlitteratur och journalistisk text. Av denna studie framgår att franska och engelska icke satsformade meningar har många beröringspunkter. Till exempel är de på båda språken starkt förknippade med journalistisk prosa och talspråk och med vissa narrativa tekniker som återgivande av tidlöshet, sinnesintryck, tankeflöden och överraskningseffekter, det vill säga sådana textdrag som ibland går under beteckningen impressionistisk stil (Ballard, 1996, 189; 202). Men de stora likheterna till trots händer det ofta vid översättning från båda hållen att översättare inte utnyttjar möjligheten att återge en icke satsformad mening med en motsvarande icke satsformad konstruktion (ibid., 184; 193 f.). Detta kan enligt Ballard bero på att det i praktiken ofta finns subtila stilistiska hinder för en direktöverföring. Några exempel på sådana kontextuella hinder är franskans känslighet för rytm, olämpliga repetitioner och störande ljudkombinationer (ibid., 190; 195).

Sammantaget visar genomgången av de franska studierna att det finns stora likheter mellan franska och svenska icke satsformade meningar (likartade konstruktioner och funktioner, genre- och stilkänslighet, varierande grad av textuell anknytning o.s.v.) men också viktiga olikheter, som att franska icke satsformade meningar har större möjlighet att syfta framåt och placeras längre ifrån det huvudord de bestämmer. Det framgår också av genomgången att icke satsformade meningar är ett uppmärksammat fenomen i franskan, förmodligen mer än i svenskan. Exempelvis ägnar tidskriften *Verbum* (2004, nr 3) ett helt nummer åt *la phrase averbale*. Som kuriosum kan också tilläggas att det finns en hel roman skriven med endast *phrases averbales*, nämligen Michel Thalers *Le train de Nulle Part* (Paris: Adcan).

2.5 Material och urvalsprinciper

I modern skönlitterär prosa finner man ofta mycket personliga och nyskapande sätt att använda icke satsformade meningar. Men det är inte variationsrikedomen som ska beskrivas här utan det vanligaste mönstret eller gängse bruk inom en viss textgenre. Vid insamlingen av materialet

till den här undersökningen har jag därför snävat in mitt texturval och inriktat mig på en relativt homogen texttyp, nämligen tidskriftsartiklar om likartade ämnen och med likartat perspektiv och framställningssätt. För att språket ska bli så enhetligt som möjligt har jag dessutom valt att inrikta mig på ett begränsat antal tidskrifter med tydlig profil, nämligen a) den svenska och den franska utgåvan av den månatliga modetidningen *Elle* med tillhörande heminredningspublikation, b) den svenska veckotidskriften *Fokus* samt c) den franska veckotidskriften *L'Obs*. Genom att välja tidskriftsartiklar med likartat innehåll, perspektiv och framställningssätt har jag sammanställt det som på engelska brukar benämnas en *comparable corpus*, det vill säga en tvåspråkig korpus bestående av jämförbara texter inom en specifik textgenre (Johansson, 1998, 4; Mauranen, 2006, 93). Med en *parallellkorpus*, det vill säga en korpus baserad på texter i original och deras översättningar, hade risken varit stor att översättningen påverkats av originalet så att exemplen inte skulle spegla det vanligaste och mest idiomatiska bruket av konstruktionen (jfr Lauridsen, 1996). Trots risken för interferens hade en kompletterande parallellkorpus ändå varit önskvärd, inte minst för att testa hypoteser som genererats vid undersökningen av originaltexterna, men i praktiken visade det sig vara omöjligt att sammanställa en sådan av den orsaken att tidningsprosa mycket sällan översätts mellan svenska och franska.

Totalt har 200 exempel på varje språk excerperats från *ELLE* och heminredningstidningarna *Elle Decoration* respektive *Art & Décoration* samt 200 exempel på varje språk från *Fokus* respektive *L'Obs*.

Tabell 1. Presentation av källtextmaterialet.

Publikation	Innehåll	Antal artiklar + nummer	Antal exempel
<i>Elle + Elle Decoration</i> (svenska)	ledare, kändisreportage, mode, skönhet, hälsa, livsråd, trendspaning, heminredning	50 (ur 15 olika nummer)	200
<i>Elle + Art & Décoration</i> (franska)	ledare, kändisreportage, mode, skönhet, hälsa, livsråd, trendspaning, heminredning	26 (ur 3 olika nummer)	200
<i>Fokus</i> (svenska)	politikerporträtt, miljö, teater, ekonomi, USA:s presidentval, migration, terrorism, företagspresentation, familjebildning	20 (ur 9 olika nummer)	200
<i>L'Obs</i> (franska)	politikerporträtt, miljö, teater, ekonomi, arbetslöshet, terrorism, migration	16 (ur 9 olika nummer)	200

Att det finns starka band mellan *ELLE*:s svenska och franska utgåva understryks i en artikel i svenska *ELLE* (2015, nr 12, s. 153–154) som handlar om tidningens historiska utveckling sedan grundandet år 1945. Under fyrtio års tid var tidningen helfransk, men år 1985 lanserades den även utanför Frankrikes gränser. Idag finns *ELLE* i 46 olika länder, däribland Sverige sedan år 1988. Trots att tidningen kommer ut i många olika länder finns det fortfarande en stor överensstämmelse mellan de landspecifika upplagorna, eller som svenska *ELLE* uttrycker det: "[...] mycket av Hélène Gordon Lazareffs recept är fortfarande intakt i alla de olika *ELLE*-systerna, i tidningsform och digitalt: det allra bästa modet och en unik blandning av pepp, seriositet och trams" (*Elle*, 2015, nr 12, s. 154). Det övergripande journalistiska syftet – att skriva om mode på ett underhållande men ändå seriöst sätt – är således detsamma världen över, och många artiklar om internationellt mode och världskändisar verkar direktöversättas utan någon större bearbetning. Att de landspecifika utgåvorna har ett gemensamt syfte är förstås en god utgångspunkt för sammanställningen av en korpus, men det har också en baksida. Genom att journalisterna verkar i en internationell miljö och regelbundet läser reportage på andra språk kan det inte uteslutas att deras eget skrivande påverkas i riktning mot en gemensam internationell norm. Detta är anledningen till att korpusen har kompletterats med nyhetsartiklar från genuint svenska respektive franska tidskrifter.

Att svenska *Fokus* och franska *L'Obs* skulle kunna generera jämförbara exempel är inte lika självklart. *Fokus*, som enligt den egna webbplatsen (fokus.se) når ut till 75 000 läsare, grundades år 2005 och är en politiskt obunden tidskrift. Artiklarna ska ge fördjupad information och bakgrundsanalyser av det aktuella läget inom en rad olika områden (politik, ekonomi, teknik, medicin, hälsa, kultur). *L'Obs*, eller som tidskriften tidigare hette *Le Nouvel Observateur*, har samma tematiska bredd som *Fokus* och har funnits i Frankrike sedan år 1964. Tidningen ska enligt franska Wikipedia ha en oberoende vänsterinriktning och närmare 2,5 miljoner läsare. Det är svårt att veta om tidningarna vänder sig till samma typ av läsare – bland annat känns den franska tidskriften något mer krävande i fråga om bakgrundskunskaper och läsvana (längre artiklar och genomsnittlig meningslängd) – men dessa tidskrifter framstod likväl som mest jämförbara när korpusen skulle byggas upp.

Ur tidskrifterna har jag valt ut artiklar som omfattar minst en halv sida och som inte är uttalade reklamannonser samt matchat ämnesområdena så

att samma ämne tas upp på båda språken. Ett annat viktigt urvalskriterium har varit att texterna ska ha ett tydligt objekt- eller personfokus. Artiklar med jag-fokus som handlar om författarjagets tankar och upplevelser har konsekvent undvikits eftersom de tenderar att generera en annan typ av icke satsformade meningar, funktionellt såväl som strukturellt. För att inte översätta artiklar ska slinka med i *ELLE*-korpusen har jag dessutom inriktat mig på typiskt svenska respektive franska företeelser och valt bort artiklar skrivna av utländska journalister.

För att ytterligare snäva in textgenren har endast exempel i löptext excerperats (se min definition av *icke satsformad mening* i avsnitt 2.2). Alla rubriker, bildtexter, faktarutor och annan specialtext har utelämnats, med ett viktigt undantag: ingresserna. Exempel som avslutas med semikolon eller kolon och som uppfyller kriterierna i min definition har kapats efter skiljetecknet (*Ett exempel: / Kort sagt :*) så att inget material efter dessa skiljetecken kommit med. Vidare har jag utelämnat alla passager i direkt anföring som är markerade med citattecken, pratminut eller kursiv. Dessa textpartier har en annan stilistisk prägel än resten av texten och skulle förändra resultatet avsevärt. En ytterligare anledning till att utesluta dialogpartierna är att det i många fall är tveksamt om det föreligger en konkurrens mellan satsformade och icke satsformade meningar i sådana passager (jfr – *Var ska filmen spelas in? – I Los Angeles.*). Eftersom kontexten gör att det i normalfallet går att sluta sig till vad som ska suppleras ligger det istället närmare till hands att uppfatta merparten av dialogexemplen som ellips (jfr SAG, band 4, kap. 43). Att passager i direkt anföring har strukits innebär inte att alla dialogiska inslag i texten har tagits bort. Tvärtom är passager där författaren resonerar med sig själv eller ställer retoriska frågor till läsaren (t.ex. *Ett vanligt problem? Ja, säkert*) vanliga inslag i löptexten.

En annan viktig princip vid materialinsamlingen har varit att försöka samla exempel från så många olika skribenter som möjligt. För *Fokus* och *L'Obs* del innebär det att ingen journalist har fått bidra med mer än 40 exempel. Tyvärr var det svårare att hålla den begränsningen för svenska *ELLE* eftersom det verkar vara relativt få svenska journalister som regelbundet skriver där. Det gör att en svensk journalist producerat 61 av de totalt 200 svenska *ELLE*-exemplen. Dock är dessa 61 exempel utspridda över nio olika artiklar med mycket varierande innehåll. I franska *ELLE* är fler journalister verksamma, så där har ett större antal skribenter bidragit med exempel (max 35 exempel/journalist). Det är dessutom

lättare att hitta användbara artiklar i den franska utgåvan eftersom textmängden i förhållande till bilderna är större, och det finns fler artiklar som inte är skrivna i dialogform. En ungefärlig uppskattning är att icke satsformade meningar är dubbelt så vanliga i franska *ELLE*. Detta förhållande framgår för övrigt av Tabell 1 som visar att det endast behövs tre olika nummer av franska *ELLE* mot femton nummer av den svenska utgåvan. En översiktlig jämförelse mellan svenska *Fokus* och franska *L'Obs* bekräftar bilden att det verkar finnas långt fler icke satsformade meningar i franska texter än i svenska.

2.6 Analys av svenska och franska parallelltexter

I det följande kommer jag att analysera de svenska och franska tidskriftsexemplen utifrån ett antal olika aspekter. Den stora svårigheten med att jämföra exempel på olika språk är att hitta en indelningsgrund som är applicerbar på båda språken, samtidigt som den tydliggör likheterna och skillnaderna. Mot bakgrund av tidigare forskning och efter att ha prövat olika variabler visade det sig att följande aspekter var de mest fruktbara att utgå ifrån i den kontrastiva analysen: genomsnittlig meningslängd och skiljeteckenanvändning, grammatisk struktur, textuell anknytning till omgivande meningar samt textlingvistisk funktion. I analysen tas även hänsyn till de icke satsformade meningarnas riktungsverkan (framåtpåkande eller bakåtpåkande syftning) och konventionaliseringsgrad. Exemplen som diskuteras är hämtade från min korpus, utom i de fall där det uttryckligen anges att de är konstruerade. De franska exemplen följs av en svensk översättning (inom parentes och enkla citattecken) som utan några större försök till idiomatik är tänkt att så ordagrant som möjligt återge innehållet och strukturen i den franska meningen.

2.6.1 Genomsnittlig meningslängd och skiljeteckenanvändning

En närmare granskning av det svenska och det franska materialet visar att icke satsformade meningar kan vara minst lika långa och syntaktiskt komplexa som satsformade. Av Tabell 2 nedan kan man utläsa att franska

L'Obs har den längsta icke satsformade meningen i materialet, en rekordlång mening på 75 ord, och inte helt oväntat är det även denna publikation som i genomsnitt har de längsta icke satsformade meningarna: 11,1 ord per icke satsformade mening jämfört med 10,7 i franska *ELLE*. På svenska är trenden motsatt. Där är det svenska *ELLE* som står för de längsta meningarna, i genomsnitt 10,5 ord per icke satsformad mening, mot 9,5 i svenska *Fokus*.³³ Detta kan tyckas lite förvånande med tanke på att samhällsdebatt och politik i allmänhet har ett komplext innehåll som borde generera längre meningar. En tänkbar förklaring skulle kunna vara att *ELLE*:s svenska journalister påverkas av stilen i systerutgåvorna, i kombination med att beskrivningar av kläder och mode tenderar att innehålla långa uppräknningar som gärna återges i form av icke satsformade meningar.

Tabell 2. Genomsnittligt ordantal och spridning i ordantal i de icke satsformade meningarna.

	svenska Elle	svenska Fokus	franska Elle	franska L'Obs
Genomsnittligt antal ord per icke satsformad mening	10,5	9,5	10,7	11,1
Minimalt / maximalt antal ord per icke satsformad mening	1 till 44 ord	1 till 41 ord	1 till 46 ord	1 till 75 ord

Bruket av skiljetecken ger en första fingervisning om vad de icke satsformade meningarna har för funktion i texten. Som framgår av Tabell 3a-b nedan är den viktigaste mellanspråkliga skillnaden att frågetecken, kolon och tre punkter är mer frekventa i de franska exemplen.³⁴

33 I Lundins (2004, 34) svenska tidningskorpus från 2001-2002 är de icke satsformade meningarna i genomsnitt 10,6 ord långa, d.v.s. något längre än i mitt material.

34 I min korpus förekommer aldrig semikolon efter icke satsformad mening på något av språken.

Tabell 3a. Skiljetecken efter icke satsformade meningar i svenska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	svenska Elle		svenska Fokus		svenska totalt	
punkt	163	82 %	177	89 %	340	85 %
tre punkter	4	2 %	0	0 %	4	1 %
frågetecken	11	6 %	7	4 %	18	5 %
utropstecken	13	7 %	1	0,5 %	14	4 %
kolon	9	5 %	15	8 %	24	6 %
Totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Tabell 3b. Skiljetecken efter icke satsformade meningar i franska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	franska Elle		franska L'Obs		franska totalt	
punkt	116	58 %	121	61 %	237	59 %
tre punkter	17	9 %	8	4 %	25	6 %
frågetecken	30	15 %	43	22 %	73	18 %
utropstecken	11	6 %	5	3 %	16	4 %
kolon	26	13 %	23	12 %	49	12 %
Totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Att franska icke satsformade meningar skulle ha en stark koppling till en interrogativ språkhandling bekräftas alltså av mitt material (se ovan avsnitt 2.4 samt Grevisse, 1993, § 403 a)) med tanke på att det finns 73 franska exempel som följs av frågetecken, jämfört med 18 svenska. Alla dessa frågetecken tillsammans med det stora antalet kolon (49 franska exempel mot 24 svenska) får en genomgripande inverkan på textbindningen i de franska artiklarna, inte minst genom att de huvudsakligen pekar framåt i texten. Den annorlunda skiljeteckenanvändningen ger också en tydlig indikation om att de svenska och franska exemplen inte har riktigt samma textlingvistiska funktion, vilket är något som kommer att analyseras närmare i avsnitt 2.6.4. Den sista stora skillnaden, att tre punkter är avsevärt vanligare i det franska materialet (25 franska mot 4 svenska exempel), är förmodligen mest en effekt av att detta skiljetecken har ett bredare användningsområde i franskan (jfr Grevisse, 1993, § 130; *Svenska skrivregler*, 2008, 174). I mitt franska material signalerar tre

punkter allt ifrån en ofullständig uppräknning till att något är underförstått, medan det på svenska enbart gäller fall där något är underförstått. Vad slutligen gäller antalet utropstecken är det en ganska stor överensstämmelse mellan svenskan och franskan (14 svenska mot 16 franska utropstecken). I franska journalistiska texter verkar det därmed inte finnas någon uttalad koppling mellan icke satsformad mening och utrop, tvärt emot det intryck man får när man läser Grevisse (1993, § 403 a); se även avsnitt 2.4 ovan).

2.6.2 Grammatisk struktur

Tabell 4a–b nedan är en sammanställning av de icke satsformade meningarnas grammatiska struktur i det svenska och franska materialet. De huvudsakliga strukturtyperna omfattar följande kategorier (exempel från mitt material inom parentes): enledade huvudsatsekvivalenter (*Blick för formgivning och sånt.*), fristående bisatser (*Som fick medieutrymme.*), subjektlösa finita konstruktioner inklusive supinumfraser / *passé composé* (*Tittade upp mot taket. / Ifrågasatts av oppositionen.*) samt tvåledade huvudsatsekvivalenter. I motsats till de enledade huvudsatsekvivalenterna, som endast består av ett satsled med eventuellt underordnade led, är de tvåledade huvudsatsekvivalenterna uppbyggda av två jämbördiga satsled, som ibland knyts ihop av en nexusförbindelse. Några typexempel:³⁵ *Varför denna fråga? / I värsta fall katastrof. / Bäst att ligga lågt. / Kul med så många åhörare. / Full fart genom livet. / Hellre stanna hemma. / Åtminstone aldrig på lördagar. / Jag repetera?*

35 Dessa exempel är konstruerade men kalkerade på ofta förekommande konstruktioner eftersom exemplen i mitt material är för långa för att återge här.

Tabell 4a. Icke satsformade meningars grammatiska struktur i svenska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundande uppåt.

	svenska Elle		svenska Fokus		svenska totalt	
Enledad huvudsatsekvivalent	114	57 %	101	51 %	215	54 %
Fristående bisats	19	10 %	28	14 %	47	12 %
Subjektslös mening med FV/supinum	4	2 %	15	8 %	19	5 %
Tvåledad huvudsatsekvivalent	63	32 %	56	28 %	119	30 %
Totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Tabell 4b. Icke satsformade meningars grammatiska struktur i franska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundande uppåt.

	franska Elle		franska L'Obs		franska totalt	
Enledad huvudsatsekvivalent	107	54 %	85	43 %	192	48 %
Fristående bisats	6	3 %	3	2 %	9	2 %
Subjektslös mening med FV/supinum	4	2 %	5	3 %	9	2 %
Tvåledad huvudsatsekvivalent	83	42 %	107	54 %	190	48 %
Totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Alla exempel som inte entydigt kan analyseras som enledade huvudsatsekvivalenter, fristående bisatser eller subjektslösa satser med finit verb eller supinumfraser (*passé composé* på franska) har räknats som tvåledade. Det innebär att alla svårbedömda fall, det vill säga fall där det är omöjligt att avgöra om den icke satsformade meningen är uppbyggd kring ett huvudord med underordnade led eller om det rör sig om en tvåledad konstruktion med två jämbördiga led, har räknats som tvåledade huvudsatsekvivalenter.³⁶ I Bilaga 1 förklaras mer ingående principerna som ligger till grund för indelningen i enledade respektive tvåledade huvudsatsekvivalenter.

36 För en diskussion om svårigheterna att skilja på enledade och tvåledade huvudsatsekvivalenter, se SAG band 4, kap. 39, s. 818; Lundin, 2004, 19; Lefevre, 1999, 52–55.

I Tabell 5a–b har de enledade huvudsatsekvivalenterna underindelats i (exempel från mitt material inom parentes): nominalfras, NF (*Lyxparfym till vrakpris.*); prepositionsfras, PrepF (*Med ett tillägg.*); nominal-/prepositionsfras följd av relativsats, NF/PrepF + relativsats (*Ett parti som klarar av en riktig kris.*); adjektivfras, AdjF (*Starkare än någonsin.*); adverbfras, AdvF (*Hem till Umeå.*); infinitivfras, InfF (*Och sitta kvar.*); participfras, PartF (*Enkelt uttryckt.*); interjektionsfras, InterjF (*Nej.*) samt konjunktion (*Eller?*) och räkneord (*Ett.*). Dessa grammatiska konstruktioner kan uppträda som ensamt led eller vara utbyggda med ett eller flera underordnade led.

Tabell 5a. De svenska enledade huvudsatsekvivalenternas grammatiska struktur. Procentsatser avrundande uppåt.

	svenska Elle		svenska Fokus		svenska totalt	
NF övriga	52	46 %	43	43 %	95	44 %
PrepF övriga	8	7 %	5	5 %	13	6 %
NF/PrepF + relativ sats	26	23 %	27	27 %	53	25 %
AdjF	8	7 %	4	4 %	12	6 %
AdvF	9	8 %	9	9 %	18	8 %
InfF	4	4 %	6	6 %	10	5 %
PartF	1	1 %	3	3 %	4	2 %
InterjF	3	3 %	–	–	3	1 %
Konj.	1	1 %	–	–	1	0,5 %
Räkneord	2	2 %	4	4 %	6	3 %
Enledade HS-ekv. totalt	114	100 %	101	100 %	215	100 %

Tabell 5b. De franska enledade huvudsatsekvivalenternas grammatiska struktur. Procentsatser avrundande uppåt.

	franska Elle		franska L'Obs		franska totalt	
NF övriga	63	59 %	43	51 %	106	55 %
PrepF övriga	8	7 %	11	13 %	19	10 %
NF/PrepF + relativ sats	11	10 %	11	13 %	22	11 %
AdjF	9	8 %	6	7 %	15	8 %
AdvF	4	4 %	3	4 %	7	4 %
InfF	9	8 %	10	12 %	19	10 %
PartF	2	2 %	–	–	2	1 %
InterjF	1	1 %	1	1 %	2	1 %
Konj.	–	–	–	–	–	–
Räkneord	–	–	–	–	–	–
Enledade HS- ekv. totalt	107	100 %	85	100 %	192	100 %

Som framgår av tabellerna är enledade huvudsatsekvivalenter något vanligare på svenska än på franska (215 svenska exempel mot 192 franska).³⁷ I denna grupp är det särskilt en konstruktion som sticker ut i det svenska materialet, nämligen nominalfras/prepositionsfras följd av relativsats, och därför har den konstruktionen presenterats som en egen kategori i Tabell 5a–b. Konstruktionen förekommer även på franska (22 exempel), men den är långt vanligare på svenska (53 exempel), där omkring en fjärdedel av de enledade huvudsatsekvivalenterna är av den typen. Detta är en konstruktion som för övrigt också beskrivs som vanlig av Lundin (2004, 23), som i sin tur refererar till andra forskare. På svenska innebär konstruktionen i typfallet att en tät semantisk koppling upprättas genom en nästan identisk eller helt identisk upprepning av ett lexikalt element (som i (1) nedan) alternativt en varierad upprepning (som i (2) nedan). Remat i den föregående meningen blir samtidigt tema i den efterföljande icke satsformade meningen och expanderas med en relativsats

37 Även i Lundins (2004, 18) undersökning av icke satsformade meningar i svensk tidningsprosa är den enledade typen vanligast. I min undersökning utgör de 54 % av exemplen och i Lundins 60 %.

innehållande ny information. Denna bisats är då så självständig att den kan betraktas som hävdad.³⁸

(1) Till det kan läggas att den hökighet som nästan per automatik följer med inrikesministerjobbet möter en tacksam opinon. En opinion som Ygeman delvis tycks ha anpassat sig till snarare än själv har skapat. (Fokus, 2015, nr 51, s. 17)

(2) Underbara blomsterbroderier, intrikata vävtekniker, smock, tydligt styckade sömmar, hoplappade tygbitar, råa avslut och makramé-knytningar. Textilier som man vill ta på, klura ut hur de är gjorda och av vem. Vem som trätt tusentals små skimrande glaspärlor på en osynlig tråd upp och ner genom sidentygen.(Elle, 2015, nr 4, s. 141)

Konstruktionen NF/PrepF + relativsats förekommer som sagt även på franska, men där är den inte lika konventionaliserad utan bara en av många möjligheter att variera de annars så vanliga enledade nominalfraserna. Det är inte heller lika vanligt med en tät semantisk koppling mellan den föregående meningen och konstruktionen NF/PrepF + relativsats. På franska händer det bara undantagsvis att remat i föregående mening upprepas ordagrant som tema i den efterföljande icke satsformade meningen. Ett sådant undantag är (3) nedan där konstruktionen används för att väva ihop ett direkt citat med den efterföljande meningen och spinna vidare på det:

(3) « [...] mais on a toujours beaucoup échangé sur notre travail. » Un travail qui est surtout une passion, puisque les deux designers [...] (”[...] men vi har alltid talat mycket om vårt arbete.” Ett arbete som framför allt är en passion eftersom de båda designerna [...]) (Elle, 2015, nr 3646, s. 130)

På franska är det istället vanligare med varierad upprepning, som i (4), där nominalfrasen *un jeune homme qui médite* (’en ung man som mediterar’) utgör en varierad upprepning av pronomenet *il* (’han’) i föregående mening. Än en gång ser vi hur franska NF/PrepF + relativsats gärna används för att knyta ihop ett citat med den efterföljande texten:

38 Alla understrykningar i de citerade exemplen är mina och avser icke satsformade meningar.

(4) « Moi je peux être ami avec des gens qui n’ont pas les mêmes opinions que moi », ajoute-t-il. Un jeune homme qui médite, fait du sport, marche dans Paris, [...] (‘Jag kan vara vän med folk som inte har samma åsikter som jag,’ tillägger han. En ung man som mediterar, sportar, går runt i Paris, [...]’) (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 52)

I exempel (4) blir konstruktionen NF/PrepF + relativsats mindre lyckad på svenska. En viktig anledning till det är nog att det inte är remat, det vill säga själva citatet, som tematiseras i den efterföljande meningen, utan att det är temat, subjektet *il* (‘han’), som genom varierad upprepning (*un jeune homme*) bildar utgångspunkt för den icke satsformade meningen.³⁹

De enledade nominalfraser som inte tillhör typen NF/PrepF + relativsats har en ganska likartad uppbyggnad på de båda språken (se Tabell 5a–b: *NF övriga* och *PrepF övriga*). Merparten av dem består av ett eller ett par ord, men både svenskan och franskan har rika möjligheter att bygga ut nominalfraserna med flera underordnade och samordnade led så att den enledade konstruktionen blir lika lång som en satsformad mening. Här är uppfinningsrikedomen stor på båda språken. Några exempel (där de icke satsformade meningarna är understrukna i det första exemplet):

(5) I UD-toppen satt nu fyra kvinnor, vilket var historiskt. Wallström överst. Isabella Lövin som biståndsminister och Ulrika Modéer som hennes statssekreterare. Dessutom Annika Söder – dotter till före detta utrikesministern och centerpartiledaren Karin Söder – som första kvinnan någonsin på den prestigefyllda posten som utrikesministrernas kabinettssekreterare. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 26)

(6) En skrämmande påminnelse och alarmerande kontrast till drömmen om milsvida sandstränder, kristallklart vatten och strandletandets magi. (*Elle*, 2015, nr 6, s. 100)

(7) Le plaisir d’être en vie, les petites joies de l’existence. (‘Lyckan att vara vid liv, de små glädjeämnena i livet.’) (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 137)

(8) Portrait d’une girl next door à la tête sur les épaules. (‘Porträtt av en alldaglig flicka med båda fötterna på jorden’) (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 70)

39 För ett liknande resonemang om svårigheten på svenska att upprepa temat i föregående mening i nästföljande huvudsatsekvivalent, se Lundin (2004, 23).

Vad gäller de återstående enledade huvudsatsekvivalenterna visar Tabell 5a–b att den viktigaste skillnaden består i att det finns mer än dubbelt så många enledade adverbfraser på svenska (t.ex. *Igen. / Tvärtom. / Varför? / Ännu.*), 18 svenska exempel mot 7 franska. Franskan å sin sida har nästan dubbla antalet enledade infinitivfraser (19 franska mot 10 svenska), inte sällan i konventionaliserade fraser (*À suivre. / 'Fortsättning följer'; Mais d'ajouter aussitôt : / 'Men tillägger genast'*) och i retoriska frågor (t.ex. *Réduire sa consommation de viande ? / 'Minska sin köttkonsumtion?'*). Övriga frekvensskillnader mellan språken i användningen av enledade huvudsatsekvivalenter är marginella.

Däremot skiljer sig bruket av fristående bisatser i de svenska och de franska texterna avsevärt åt genom att det finns 47 svenska exempel mot endast 9 franska (se Tabell 4a–b). Detta förhållande speglar förmodligen inte bara en stilistisk skillnad mellan de båda språken utan säkert också en typologisk, med tanke på att bisatser generellt sett brukar vara vanligare på svenska än på franska (jfr Ingo, 1991, 250; 2007, 197). De svenska fristående bisatserna är i mitt material av alla möjliga slag (relativa, adverbiala, interrogativa, kompletiva, konditionala, kausala), medan de franska ofta är relativa, inte sällan inledda av *ce qui / ce que* ('vilket / något som'):

(9) [...] alltså inte så konstigt om Sienna [...] vägrar dela med sig mer än nödvändigt av sitt ensamma mammaliv. Hur snyggt det än är. (*Elle*, 2015, nr 4, s.120)

(10) En 1976, l'éminent Roland Barthes la gratifiait du titre de « meilleure sociologue de l'année ». Ce qui la laisse, presque quarante ans après, toujours aussi songeuse. ('År 1976 förärade den eminente Roland Barthes henne titeln "årets bästa sociolog". Något som nästan fyrtio år senare fortfarande gör henne lika tankfull') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 104)

Nästa huvudkategori i Tabell 4a–b, subjektlösa satser med finit verb eller supinumfras / *passé composé*, förekommer också i olika hög grad i de båda språken: 19 svenska exempel mot 9 franska. Men just detta drag varierar en hel del i de svenska texterna eftersom en enda artikel i *Fokus* bidragit med mer än hälften av de svenska förekomsterna. Det gör det vanskligt att dra några slutsatser om eventuella kontrastiva skillnader:

(11) Han var där i stort sett varje dag. Åkte rulltrapporna upp mot Stureplan och Östermalmstorg. Tittade upp mot taket. Tänkta att man borde kunna göra något [...] (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 22)

(12) Men nog har Wallström satt avtryck redan. Retat upp både Arabförbundet och Israel. Ifrågasatts av oppositionen och hyllats i internationell press. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 20)

I mitt material inleds de franska subjektslösa meningarna oftare än de svenska av en konjunktion, främst *et* eller *mais* (se (13)). En annan skillnad är att de kan sakna ett formellt subjekt (*il* = 'det'). När det inträffar i kombination med vissa verb, som *rester* ('kvarstå'), bildas en starkt konventionaliserad konstruktion med ganska högt stilvärde och utan direkt svensk motsvarighet (se (14)):

(13) L'attaque qui a coûté la vie à un prêtre [...] marque un nouveau tournant [...]. Et pose déjà des questions majeures sur l'efficacité des dispositifs de surveillance et de lutte antiterroriste. ('Attacken som kostade en präst livet [...] utgör en ny vändpunkt [...]. Och ställer redan viktiga frågor om effektiviteten i övervakningssystemen och kampen mot terrorismen') (*L'Obs*, 2016, nr 2699, s. 32)

(14) Elle a notamment prévu de casser les plus grosses banques [...]. Reste à voir jusqu'où ira l'ex-alliée de Wall Street. ('Hon har till exempel sagt att hon ska nedmontera de största bankerna [...]. Återstår att se hur långt Wall Streets tidigare allierade kommer att gå.') (*L'Obs*, 2016, nr 2699, s. 22)

Analysen visar alltså att subjektslösa meningar förekommer på båda språken men i delvis olika syntaktiska kontexter och eventuellt i olika hög grad (se även avsnitt 2.6.4.3 nedan).

Vad slutligen gäller de tvåledade konstruktionerna är de betydligt vanligare på franska (190 franska förekomster mot 119 svenska, se Tabell 4a–b). En viktig anledning till det är att de franska bestämningarna ofta är mindre tydligt underordnade sitt huvudord och ibland kan uppfattas som ett mellanting mellan fristående satsförkortningar (t.ex. lös apposition eller fritt predikativ) och tydligt underordnade led. Som tidigare nämnts har detta problem lösts genom att alla problematiska fall, såväl franska som svenska, har kategoriserats som tvåledade huvudsatsekvivalenter.

Därefter har de franska och svenska tvåledade konstruktionerna jämförts med varandra för att kategoriseringen ska bli konsekvent mellan språken.

De tvåledade konstruktionerna har inte vidareindelats på grund av att de ofta är syntaktiskt komplexa och av mycket varierande slag. Vad man kan konstatera är dock att de franska tvåledade huvudsatsekvivalenterna tenderar att innehålla fler fakultativa led och större syntaktisk variation. Men samtidigt är de oftare än de svenska konventionaliserade strukturellt eller lexikalt. De är därför lätt igenkännliga för den franska läsaren som en markör av icke satsformad mening. I synnerhet utgörs dessa konventionaliserade franska tvåledade strukturer av tema-remakonstruktioner av olika slag (15)–(18), frågeord + kort infinitivfras (19), vissa typer av initial negation + fras (20)–(21), symmetriska uttryck (22) samt adjektiv + PrepF/InfF (23)–(24):

(15) Remuer le passé, très peu pour elle. ('Röra om i det förflutna, mycket lite för henne') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 104)

(16) Hollande, un tueur ? ('Hollande, en mördare?') (*L'Obs*, 2015, nr 2663, s. 22)

(17) Autre difficulté des femmes souffrant d'IS, leur rapport à leurs compagnons et à leur enfant aîné. ('Annan svårighet för kvinnor som lider av sekundär barnlöshet, deras relation med partnern och med det äldre barnet.') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 164)

(18) Au lendemain de l'attentat, pas l'ombre d'un réfugié en ville. ('Dagen efter attentatet, inte skuggan av en flykting i stan.') (*L'Obs*, 2016, nr 2699, s. 38)

(19) Comment combler cette faille ? ('Hur överbrygga denna spricka?') (*L'Obs*, 2016, nr 2699, s. 35)

(20) Rien de révolutionnaire cependant dans son programme, établi avec les centristes du MoDem et de l'UDO : ('Inget revolutionerande dock i hans program upprättat med mittenpolitikerna i MoDem och UDO:') (*L'Obs*, 2015, nr 2667, s. 29)

(21) Sinon pour confier à quel point cela a été un bouleversement. ('Utom för att anförtro vilken stor omvälvning det har varit') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 97)

(22) Dans le faire plutôt que dans l'exégèse. ('I sitt handlande snarare än i sin tolkning') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 104)

(23) Impossible de l'interviewer d'une traite tant ses journées sont à flux tendu. ('Omöjligt att intervjuva henne i ett svep med så uppbokade dagar.') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 121)

(24) Inconcevable dans cette petite cité touristique de Bavière de 40 000 habitants, avec son château, ses églises gothiques et ses jolies rues pavées bordées de terrasses et d'antiquaires. ('Otänkbart i denna lilla turistort i Bayern med 40 000 invånare, med dess slott, dess gotiska kyrkor och dess stenbelagda gator kantade av uteserveringar och antikhandlare.') (*L'Obs*, 2016, nr 2699, s. 36)

På franska är dessutom många konventionaliserade tvåledade påståenden identifierbara genom sin speciella ”tvåledsintonation”, som exempelvis (15), (17) och (18) ovan. I dessa exempel uttalas det första ledet med en stigande fortsättningsintonation och det andra ledet med en fallande avslutningsintonation. Mitt i meningen finns en paus, som i skrift brukar markeras med kommatecken (jfr Riegel m.fl., 1998, § 923).

De svenska tvåledade huvudsatsekvivalenterna med en mer konventionaliserad struktur ser lite annorlunda ut. Av de franska konstruktioner som illustreras i exempel (15)–(24) ovan är det egentligen bara adjektiv följt av PrepF/InfF som har en direkt svensk bruksmotsvarighet, och denna konstruktionstyp förekommer ytterst sällan i mitt material:

(25) Det stora, omfattande hotet är för svårt att hantera och en deprimerad medborgare gör ingen nytta. Bättre att koncentrera sig på en sak i taget. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 43)

På svenska ser man istället tvåledade konstruktioner inledda av *detta* eller andra anaforiska pronomen eller adverb, till exempel *så* (*också*), *därav*, *allt*, *något* (*som*) (jfr Lundin, 2004, 21; *Språkriktighetsboken*, 2005, 340–342). I fall som dessa kan man alltså tala om en viss konventionalisering på svenska och hävda att det inledande textbindande uttrycket signalerar till läsaren att det kan komma en icke satsformad mening:

(26) Detta trots att det kanske finns flera publicerade studier som bevisar motsatsen, men är svåra att läsa och förstå. (*Elle*, 2016, nr 1, s. 157)

(27) Allt på grund av ett tioårigt militärt samarbetsavtal med Saudiarabien som antingen skulle sägas upp senast den 15 maj 2015 eller med automatik förlängas ytterligare fem år. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 26)

Men det finns också andra mer eller mindre konventionaliserade tvåledade strukturer som verkar kunna indikera att det rör sig om en satsformad mening. Framför allt närvaron av vissa modala (28) eller fokuserande satsadverbial + fras/bisats (29)–(31) verkar ha den funktionen på svenska:

(28) Kanske ännu mer i norra Sverige. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 24)

(29) Speciellt inte om man säger till tjänstemännen att de ska börja göra intersektionella genusanalyser av sin verksamhet. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 26)

(30) Inte minst om man utan anledning väljer att ge sig in i världens mest känsliga och polariserade konflikt. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 28)

(31) I synnerhet hos en partiledning med högerprofil. (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 16)

Konstruktionen modalt eller fokuserande adverbial + fras/bisats förekommer även i stor utsträckning på franska (inledda av t.ex. *peut-être, en particulier, surtout, plus précisément*), men där finns så många typer av tvåledade konstruktioner att den försvinner i mängden. I de svenska texterna däremot är mer än hälften av de tvåledade huvudsats-ekvivalenterna av denna typ. Om man inte räknade den här typen av konstruktioner som tvåledade skulle de svenska tvåledade konstruktionerna vara ganska få och den svensk-franska skillnaden i antal tvåledade huvudsats-ekvivalenter ännu större.

Sammanfattningsvis har analysen visat att skribenter på båda språken använder sig av icke satsformade meningar i form av enledade och tvåledade huvudsats-ekvivalenter, subjektlösa meningar med finit verb/supinumfras/*passé composé* och fristående bisatser, men att det finns tydliga kontrastiva avvikelser. Det som framför allt skiljer språken åt är att det finns fler förekomster av NF/PrepF + relativsats och fristående bisats på svenska och att tvåledade konstruktioner är vanligare på franska. Dessutom har de tvåledade konstruktionerna konventionaliserats på olika sätt på de båda språken. I synnerhet har vanliga franska strukturer som tema-remakonstruktioner (t.ex. *Remuer le passé, très peu pour elle.* /

'Röra om i det förflutna, mycket lite för henne.')

och infinita frågekonstruktioner (t.ex. *Comment combler cette faille ?* / 'Hur överbygga denna spricka?') inte någon direkt svensk bruksmotsvarighet. Och motsatt har svenska meningar inledda av *detta* eller andra anaforiska element ingen konventionaliserad fransk ekvivalent med tydlig bruksmotsvarighet.

2.6.3 Textuell anknytning

En annan viktig aspekt av de icke satsformade meningarna är hur de knyter an till de omgivande meningarna. Som tidigare nämnts (se ovan avsnitt 2.3) kan svenska ofullständiga meningar indelas i två huvudtyper: sådana som fungerar som grammatiskt självständiga enheter i förhållande till omgivande meningar och sådana som kan betraktas som icke-nödvändiga satsled som brutits ut från föregående mening, så kallade meningsfragment (*Språkriktighetsboken*, 2005, 336). Även om det understryks i *Språkriktighetsboken* att båda typerna förekommer och att det inte alltid är så lätt att skilja dem åt, verkar meningsfragmenten uppfattas som mer frekventa på svenska genom att det i slutsatserna (ibid. s. 342) anges att "[m]ånga ofullständiga meningar är så kallade meningsfragment." Även de franska studierna lägger stor vikt vid att båda typerna finns. Combettes & Kuyumcuyan (2010, 2–3; se även Lefeuvre, 1999, 319) skriver till exempel att franska icke satsformade meningar kan vara allt ifrån tätt sammankopplade med föregående mening till helt självständiga. Men ingenstans i de franska studier jag har läst anges det vilken typ av textuell anknytning som skulle vara vanligast.

I den här studien räknar jag med tre olika typer av textuell anknytning: morfosyntaktisk, semantisk och pragmatisk. Alla icke satsformade meningar som innehåller något av elementen nedan anses i denna undersökning ha en *morfosyntaktisk anknytning*, eftersom de explicit knyter an till föregående mening(-ar) (exemplen inom parentes är konstruerade):

- Konjunktion eller subjunktion (*Och pärlbroderade klänningar. / För att hon inte vill det.*)
- Infinitivmärke + infinitivfras, ev. initial preposition (*Att resa. / Genom att kämpa.*)
- Konjunktionellt satsadverbial, ev. efterställt (*Likaså barnen. / Lund alltså. / Presidenten också. / Fackföreningar nämligen. / Därmed lika. / Vända blad istället. / Tvärtom lycklig.*)
- Modalt satsadverbial, ev. efterställt (*Hellre dö. / Gärna imorgon. / Det förstås. / Kanske det.*)
- Fokuserande eller negerande satsadverbial, ev. efterställt (*Åtminstone på lördagar. / Bara hunden. / Till och med i Mora. / Inte jag. / Aldrig på en lördag. / Som pärlor och broderier. / Nyhetsrapportering till exempel. / Så kallad vila. / Mode bland annat. / Inga problem.*)⁴⁰
- Fokuserande pronomen, ev. efterställt (*Själva artisten. / Enda gången.*)
- Demonstrativt eller anaforiskt indefinit pronomen/adverb (*Den här gången ensam. / Detta för att skapa fred. / Allt för att skapa fred. / Därav brevet. / Vissa ensamma, andra i par.*)
- Utbruten apposition direkt efter huvudordet (*Det var Kalle. Grannen därhemma i Lund.*)
- Utbrutet fritt adverbial (*Han träffade rätt. Igen. / Men de gör det. Med glädje. / Och det känns. Helt fruktansvärt. / Jag vill ha den. Nu. / Hela Sverige gladda sig. Från Ystad till Haparanda.*)
- Adjektivkongruens (*Hon bestämde sig för att måla naglarna. Blodröda.*)

40 Fokuserande satsadverbial och fokuserande pronomen definieras här i enlighet med SAG (1999, band 1, s. 171), d.v.s. som adverbial och pronomen som framhäver en viss referent och får den att framstå som mer ”anmärkningsvärd” än andra i en viss kontext.

- Subjektslös mening med finit verb / supinumfras / *passé composé* (*Rastar hunden. / Redan gett den mat.*)
- Stark symmetri (t.ex. upprepad infinitivfras: *Hon älskar att resa. Drömma. Se möjligheterna.*)
- Tvådelade uttryck (*Det är en sak att komma för sent. En annan att vara oförsämd.*)
- Punkt istället för kolon (*Hon fick en genialisk idé. Lossa skruven.*)

Listan ges på svenska och med svenska exempel, men alla dessa språkliga drag förekommer även i franskan, så analysen kan utan svårighet appliceras på båda språken.

Om en icke satsformad mening saknar morfosyntaktisk anknytning men innehåller en identisk upprepning eller en nära identisk upprepning av ett ord eller en fras i den föregående kontexten har anknytningen kategoriserats som *semantisk*. Denna semantiska anknytning kan vara av två slag: antingen en lexikal upprepning eller en upprepning av ett eller flera mycket likartade lexikala element. Först ett exempel på semantisk anknytning genom *lexikal upprepning*:

(1) Totalt går det åt cirka 11 000 liter vatten bara för att tillverka ett par jeans gjorda av bomull. Ett enda par. (*Elle*, 2015, nr 1, s. 84)

Och så ett exempel på semantisk anknytning genom *upprepning av mycket likartade lexikala element*:

(2) Dries Van Notens mossmatta har redan gått till modehistorien som en av tidernas vackraste catwalker. Och definitivt som säsongens visningsupplevelse. En handknuten ryamatta som sviktade mjukt under fötterna på modeller i fjäderlätta kreaturer. (*Elle*, 2015, nr 3, s. 120)

Det som är gemensamt för alla dessa exempel är att den semantiska kopplingen är så tät att den ensam binder ihop meningarna på samma sätt som en morfosyntaktisk anknytning.

När en fråga besvaras i löptext betraktas kopplingen mellan fråga och svar som *pragmatisk*. I följande exempel har alltså den understrukna meningen en pragmatisk anknytning till den föregående frågan:

(3) Bizarre ? Non, de plus en plus courant. ('Konstigt? Nej, mer och mer vanligt.') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 152)

Alla andra exempel har betraktats som *fria* från textuell anknytning. Det är förstås en stark förenkling då det ju i en välskrivna text alltid finns en viss grad av semantisk koppling mellan meningarna. Till exempel är det vanligt att de knyts ihop av meronymi, association och varierad uppbyggnad:

(4) Gustav Skyggeson ser henne slinka in bakom huset innan han tar upp sin mobiltelefon och kollar väderappen. Oktober och 14 grader varmt. (**association:** appen – vad den visar) (*Fokus*, 2015, nr. 43, s. 30)

(5) De hade suttit i mer än två veckor och diskuterat. Riksdagsledamöterna, partistyrelsen, förtroenderådet, ungdomsförbundet. (**meronymi:** helhet – delar) (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 13)

(6) De ser bara fördelar med att vara ett familjeföretag. Tryggheten i att kunna lita på varandra till hundra procent. (**association:** fördelar – trygghet) (*Elle*, 2015, nr 3, s. 98)

Genom att det i fall som dessa är svårt att dra en absolut gräns mellan vad som ska betraktas som fri association och vad som är semantisk koppling har alla dessa exempel fått kategoriseras som fria.

Slutligen kommer här två exempel där den textuella kopplingen är framåtsyftande och av den anledningen upplevs som betydligt lösare:

(7) Ständigt imponerande intellektuellt och stilmässigt. ELLE träffar Sara Danius [...](*Elle*, 2015, nr 12, s. 115)

(8) Planera och tänka framåt eller leva för stunden? (som inledning på en artikel) (*Elle*, 2015, nr 1, s. 90)

Eftersom meningarna i exempel (7)–(8) pekar framåt mot det som följer kan man säga att de har en stark koppling till kontexten till höger, men alla framåtsyftande icke satsformade meningar räknas trots det som fria i den här studien. Tabell 6a–b ger en översiktlig bild av de svenska och franska exemplens textuella anknytning till de omgivande meningarna:

Tabell 6a. Icke satsformade meningars textuella anknytning till omgivande meningar i svenska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	svenska Elle		svenska Fokus		svenska totalt	
morfosyntaktisk	111	56 %	144	72 %	255	64 %
semantisk	12	6 %	16	8 %	28	7 %
pragmatisk	2	1 %	5	3 %	7	2 %
fri	75	38 %	35	18 %	110	28 %
totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Tabell 6b. Icke satsformade meningars textuella anknytning till omgivande meningar i franska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	franska Elle		franska L'Obs		franska totalt	
morfosyntaktisk	67	34 %	85	43 %	152	38 %
semantisk	3	2 %	8	4 %	11	3 %
pragmatisk	11	6 %	7	4 %	18	5 %
fri	119	60 %	100	50 %	219	55 %
totalt	200	100 %	200	100 %	400	100 %

Även om många exempel är svårkategoriserade och starkt förenklat fått etiketten ”fria” kan man tydligt se att de svenska exemplen har en betydligt starkare morfosyntaktisk och semantisk anknytning till de omgivande meningarna än de franska (71 % av de svenska respektive 41 % av de franska). Denna tendens syns genomgående i alla artiklar i materialet, även om de fria exemplen är fler i svenska och franska *ELLE* än i nyhets-tidskrifterna. Det tyder på att texttyp och ämnesområde kan ha en viss inverkan på graden av textuell anknytning i båda språken på så sätt att beskrivande och expressiv text (*ELLE*) kräver färre textbindningsord mellan meningarna än argumenterande och utredande text (*Fokus* respektive *L'Obs*), där resonemangen måste bindas tätare samman. Tabellerna visar också att den pragmatiska anknytningen är klart starkare i det franska materialet (18 franska exempel mot 7 svenska), men det är något som inte kommer att diskuteras närmare förrän i samband med de textlingvistiska funktionerna (se avsnitt 2.6.4.5 Svar på fråga).

Den morfosyntaktiska anknytningen är varierad och ibland mycket sofistikerad. Det är svårt att kvantifiera teknikerna som används, men en allmän tendens tycks vara att franskan förlitar sig mer på kongruens och

symmetri än svenskan, som i sin tur har fler konjunktioner, subjunktioner, prepositionsfraser samt fokuserande och konjunktionella satsadverbial som textbindningsmarkörer. Nedan listas svenska och franska exempel på morfosyntaktisk anknnytning med hjälp av inledande konjunktion (9), inledande preposition + infinitivfras (10) och initialt konjunktionellt satsadverbial (11), följt av mer indirekt morfosyntaktisk anknnytning som tydlig symmetri (12)–(13) samt adjektivkongruens på nära (14) respektive långt håll (15):

(9) Däremot ska vi inte bli förvånade om vi om några decennier knallar runt i läderplagg som inte har orsakat något djurs död. Eller att vi klär oss i plagg gjorda av – ja, du ser rätt – svamp! (*Elle*, 2015, nr 1, s. 83)

(10) Då är det praktiskt med arga riksdagsledamöter och ett ungdoms-förbund som protesterar i alla kanaler. För att inte tala om ett språkrör i tårar. (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 15)

(11) Han identifierade den kompetens han ville förvärva. Och det var inom området för det som i branschen kallas fast datakommunikation. Alltså olika typer av fast infrastruktur för att förmedla internettrafik. (*Fokus*, 2015, nr 49, s. 24)

(12) Hon är en politiker. En aktivist som vill driva förändring. (*Fokus*, 2015, nr 51, s. 28)

(13) Le ton est calme et martial. La voix moins essoufflée que dans la nuit. Le regard moins hésitant. ('Tonen är lugn och krigisk. Rösten mindre flämtande än på natten. Blicken mindre tveksam.') (*L'Obs*, 2015, nr 2663, s. 18)

(14) Il y a aussi ces yeux noirs étonnamment brillants. Prêts à vous faire flamber sur place. ('Det är också dessa svarta och förvånansvärt lysande ögon. Färdiga att bränna en på plats') (*Elle*, 2015, nr 3646, s.97)

(15) Les six « cofounders » – comme ils se qualifient – n'apparaissent pas sur le site Web, ni sur les profils des réseaux sociaux de la marque. Discrets, mais pas secrets. ('De sex grundarna – som de kallar sig – finns inte på varumärkets webbplats eller sidor på sociala medier. Diskreta, men inte hemliga.') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 172)

Även semantisk anknytning är långt vanligare på svenska (28 svenska exempel mot 11 franska), i synnerhet identisk upprepning (jfr avsnitt 2.6.2 och konstruktionen NF/PrepF + relativsats):

(16) [...] men ibland växer sköna tjejer i stället upp till en viss typ av starka kvinnor. Typen som inte tvekar inför att ge allt [...] (*Elle*, 2015, nr 11, s. 148)

Ett av de få franska exemplen på identisk lexikal upprepning är hämtat från en kontext där adjektivet *jeune* ('ung') först förekommer i ett direkt citat längst ner på sidan och sedan får inleda ett nytt avsnitt längst upp i en ny spalt i texten. Därigenom knyts två långa tidningsspalter ihop på ett effektivt sätt:

(17) « [...] Ça permet de rester jeune ! »

Jeune. Et bombesque. ('Det gör det möjligt att förbli ung.' Ung. Och sexig.) (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 97)

En tydlig tendens i materialet är som sagt istället att de franska icke satsformade meningarna i hög grad saknar textuell anknytning och därmed måste kategoriseras som fria. Anknytningen är särskilt svag i vanliga franska konstruktioner som frågor (18), utrop (19), beskrivande nominalfraser (20), konventionaliserade ord/fraser i tidningsingresser (21) samt tema-remakonstruktioner (22). Alla dessa förekomster har betraktats som fria:

(18) Que manger à la place ? ('Vad äta istället?') (*L'Obs*, 2015, 2662, s. 20)

(19) Sale temps pour la viande rouge ! ('Dåliga tider för rött kött!') (*L'Obs*, 2015, 2662, s. 20)

(20) Pour un peu, on oserait dire qu'on voit en elle l'Espagne et ses paradoxes. Le soleil aveuglant et le patio obscur... Cette noble rigueur. ('Det är nästan så man skulle våga säga att man ser Spanien och dess paradoxer i henne. Den bländande solen och den mörka pation... Detta ädla allvar.') (*Elle*, 2015, nr 3646, p. 97)

(21) Enquête. ('Undersökning', sist i ingressen) (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 168)

(22) Neuf heures pétantes, début des cours. ('Nio prick, början på lektionerna.') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 109)

Samtliga fall ovan, förutom (20) och (21), är dessutom tvåledade, och därför kan man säga att det på franska finns en stark koppling mellan frihet från textuell anknytning och tvåledad konstruktion, en konstruktion som vi redan sett är särskilt vanlig på franska. Även de svenska tvåledade konstruktionerna kan sakna explicit anknytning, men dessa exempel är ytterst sparsamma i mitt material:

(23) Det kan vara att skicka militära rådgivare till Irak för att stödja kurdiska styrkor i kampen mot terrororganisationen IS, vilket gjorts. Eller genom att kalla sig världens första feministiska regering och vara en global förebild.

I ena stunden vapenmakt, i andra stunden mänskliga rättigheter.
(*Fokus*, 2015, nr 51, s. 26)

Istället har de svenska tvåledade konstruktionerna i avsevärt större utsträckning än de franska en morfosyntaktisk (24) eller semantisk koppling (25) till föregående meningar:

(24) Men det här med att Ygeman är vänstersosse då? (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 18; inledande konjunktion *men* och anforiskt *det här med*)

(25) Som sagt, revolutionerande. (*Elle*, 2015, nr 12, s. 107; identisk upprepning av *revolutionerande*)

Dessutom har en rad vanliga svenska konstruktioner, som textbindande tvåledade huvudsatsekvivalenter (*detta*-meningar, meningar inledda av *något (som)*, *likaså*, *så också* o.s.v.; se (26)), fristående bisatser (27) och subjektslösa finita meningar (28) och supinumfraser, en mycket tät morfosyntaktisk koppling till föregående mening:

(26) Vissa skriker ut sitt samhällsengagemang, andra viskar. Detta genom allt från slagkraftiga t-shirtar med angelägna budskap till normkritik på designnivå och långsiktiga hållbarhetsåtaganden. (*Elle*, 2015, nr 5, s. 80)

(27) Den man nu sätter sitt hopp till är inte Bush utan Marco Rubio, som trots allt ser ut att ha en chans. Om nu primärvalen utvecklar sig annorlunda än opinionsmätningarna. (*Fokus*, 2016, nr 4, s.15)

(28) Systrarna blir eld och lågor. Börjar planera. Skissar ner idéer. (Elle, 2015, nr 3, s. 95)

Det finns således betydande olikheter mellan svenskan och franskan vad gäller den textuella anknytningen. Svenskans icke satsformade meningar, enledade såväl som tvåledade, är i mycket högre grad beroende av en tydlig morfosyntaktisk eller semantisk anknytning för att fungera i sitt sammanhang, medan franskans icke satsformade meningar har en jämförelsevis självständigare ställning och inte på samma sätt behöver knytas ihop med de föregående meningarna i texten. Jämfört med svenskans täta kopplingar mellan meningarna framstår därför franskans textbindning som mer uppbruten och fragmentarisk och de enskilda meningarna som mer autonoma. Man skulle kunna säga att de svenska icke satsformade meningarna i grunden är att betrakta som utbrutna eller starkt sammanlänkade led, i motsats till de franska som snarare utgår från en autonom predikation, *la phrase averbale*, som får bilda embryot till en grafisk mening som sedan kan expanderas inifrån och ut.

2.6.4 Textlingvistisk funktion

Vad används då de icke satsformade meningarna till, det vill säga vad har de för textlingvistisk funktion i förhållande till den omgivande texten? Av tidigare forskning (se avsnitt 2.3 och 2.4 ovan) framgår att icke satsformade meningar kan vara en effektiv stilmarkör med skiftande användning i olika sammanhang och texttyper. I den journalistiska prosa som undersöks här verkar konstruktionen ha två övergripande funktioner: att koncentrera satsinnehållet och att skapa stilistisk variation. Eftersom journalistisk verksamhet är konkurrensutsatt och vinstdrivande blir det ett viktigt mål för journalisterna att fånga läsarnas intresse och snabbt nå fram med sitt budskap. Ett sätt att göra det är att stryka innehållsfattiga ord och åstadkomma en lättflytande, expressiv och varierad stil som är tilltalande att läsa genom sin uttrycksfulla syntax och interpunktion.

Förutom att icke satsformade meningar rent allmänt skapar koncentration och stilistisk variation kan man på lokal nivå urskilja ett antal textlingvistiska funktioner som kan sammanfattas i följande fem punkter (exemplen är konstruerade):

1. Precisering och tillägg (inklusive jämförelse, reservation, förklaring, värdering o.s.v.): *De fick 5 % i riksdagsvalet. Vilket var ett alldeles lysande resultat.*
2. Beskrivning, uppräknig och fri predikation: *Det fanns många problem i området. Hög arbetslöshet, växande kriminalitet, social utslagning.*
3. Narrativ (subjektlös mening): *Hon kollade snabbt sina mejl. Stängde av datorn. Släckte och gick.*
4. Rubrikfunktion och textbindning: *Ett exempel: / Varför denna utveckling?*
5. Svar på fråga: *Vad är textens budskap? Kanske att vi ska vara lyckliga över det vi har.*

Denna indelning bygger i viss mån på *Språkriktighetsboken* (2005:338 f., se avsnitt 2.3 ovan) och Lundin (2004) men har modifierats för att även passa en fransk kontext. När jag i det följande talar om att en icke satsformad mening har en viss textlingvistisk funktion är det en sanning med modifikation. Samma exempel kan ha mer än en funktion samtidigt, och ibland är det svårt att avgöra vilken funktion som dominerar. Trots de metodologiska svårigheterna är det viktigt att göra en funktionell indelning av exemplen för att tydliggöra likheterna och skillnaderna mellan språken (se Tabell 7a–b nedan). I den fortsatta analysen av respektive funktion beskrivs indelningen mer i detalj.

Tabell 7a. Icke satsformade meningars textlingvistiska funktion i svenska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	svenska Elle		svenska Fokus		svenska totalt	
1.Precisering, tillägg	93	47 %	107	54 %	200	50 %
2.Beskrivning, uppräknig, fri predikation	72	36 %	54	27 %	126	32 %
3. Narrativ	4	2 %	15	8 %	19	5 %
4. Rubrikfunktion, textbindning	29	15 %	19	10 %	48	12 %
5. Svar på fråga	2	1 %	5	3 %	7	2 %
Totalt	200	100%	200	100%	400	100%

Tabell 7b. Icke satsformade meningars textlingvistiska funktion i franska tidskriftsartiklar. Procentsatser avrundade uppåt.

	franska Elle		franska L'Obs		franska totalt	
1.Precisering, tillägg	31	16 %	43	22 %	74	19 %
2.Beskrivning, uppräknig, fri predikation	85	43 %	80	40 %	165	41 %
3. Narrativ	4	2 %	5	3 %	9	2 %
4.Rubrikfunktion, textbindning	69	35 %	65	33 %	134	34 %
5. Svar på fråga	11	6 %	7	4 %	18	5 %
Totalt	200	100%	200	100%	400	100%

Som framgår av Tabell 7a–b förekommer icke satsformade meningar i samtliga funktioner på båda språken. Men det finns framför allt en avgörande skillnad mellan språken: På svenska uppträder de icke satsformade meningarna till övervägande del som precisering eller tillägg, medan de på franska i mycket större utsträckning fungerar som textbindande eller rubrikskapande element. Som vi ska se längre fram får denna skillnad en långtgående inverkan på de båda språkens textbindning, såväl på en övergripande nivå som på en mer lokal nivå mellan meningar. Förutom denna grundläggande skillnad förekommer också de franska meningarna i högre grad som svar på fråga och som beskrivning / uppräknig / fri predikation. De svenska meningarna tenderar i gengäld att oftare ha en narrativ funktion, men de svenska förekomsterna är så ojämnt fördelade att det är svårt att avgöra om det finns några tydliga skillnader mellan språken på just den punkten.

2.6.4.1 Precisering och tillägg

Precisering och tillägg är här en samlingsbenämning på ett stort antal textlingvistiska relationer, som reservation, sammanfattning, hypotes, slutsats, förklaring, jämförelse, motsättning, kommentar, exemplifiering och förtydligande. Gemensamt för dessa exempel är att de syftar tillbaka på kontexten till vänster och expanderar eller preciserar det som tidigare sagts. Vidare har de i så gott som samtliga fall en morfosyntaktisk eller semantisk anknytning till föregående mening (se avsnitt 2.6.3) och kan betraktas som ett led som brutits ut från föregående mening.

Med tanke på svenskans täta textbindning är det inte överraskande att precisering och tillägg förekommer mer frekvent på svenska än på franska (200 svenska mot 74 franska exempel). Inte sällan signalerar ett funktionsord vad det rör sig om för typ av textlingvistisk relation, i exemplen nedan jämförelse genom *precis som* (1), reservation genom *i alla fall* (2) och exemplifiering genom *bland annat* (3). Men i många fall får man nöja sig med att konstatera att det rör sig om en samordning (4), en stilistiskt motiverad expansion (5) av tidigare mening(-ar) eller en fri association (6):

(1) Det är omöjligt att inte se på fåglarna på ett annat sätt efter att ha läst den. Precis som man ser blommorna på ett nytt sätt efter att ha läst Kerstin Ekman. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 47)

(2) Just mötet mellan den traditionella industrin och den nya digitala åldern kan vara svaret på våra frågor om hur klädproduktion ska ske i framtiden [...]. I alla fall om man ska tro Nancy Tilbury på Studie XO. (*Elle*, 2015, nr 1, s. 84)

(3) Som en del av 100-årsjubileet har NK tidsenligt nog också valt att satsa på just det inhemska och hantverksmässiga. Bland annat genom att bjuda in Astrid Olsson och Lee Cotter, den svenska modeduon bakom märket By The Number, som är kända för sina samarbeten med andra kreatörer och för sina ateljéplagg. (*Elle*, 2015, nr 9, s. 144)

(4) Det är inte ovanligt att det kommer 20 millimeter på en dag. Eller att det regnar en hel vecka utan uppehåll, ibland till och med två. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 22)

(5) Det behövdes en bang. En bang som ingen kunde ignorera. Som gick igenom semesterdimman. (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 22)

(6) Hon är ensamman mamman som dejtat världens vackraste män. En tekniktrött selfiehatare som kunnat ha miljoner Instaföljare men hellre lyssnar på gamla blandband. (*Elle*, 2016, nr 4, s. 120)

De franska preciseringarna och tilläggen uppvisar likartade syntaktiska konstruktioner (7)–(8), även om funktionen i jämförelse med svenskan är mindre frekvent och förstås också innefattar typiskt franska varianter, som presensparticip-konstruktioner (9):

(7) Quarante-cinq ans après le «1789 » d'Ariane Mnouchkine, lui aussi raconte la Révolution française. Mais à sa façon. ('Fyrtiofem år efter boken "1789" av A. M berättar han också om franska revolutionen. Men på sitt sätt') (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 66)

(8) Devant l'inflexibilité russe et iranienne, il prend le risque de livrer secrètement des armes légères aux rebelles six mois plus tard, comme l'Obs l'a révélé. En violation de l'embargo européen et contre l'avis d'Obama. Avec toujours cette obsession d'enrayer l'engrenage terroriste. ('Som en reaktion på Rysslands och Irans inflexibla hållning tar han sex månader senare risken att i hemlighet leverera lätta vapen till rebellerna, som L'Obs tidigare avslöjat. I strid med det europeiska embargot och mot Obamas inrådan. Med hela tiden denna besatthet att få ett stopp på terrorismen.') (*L'Obs*, 2015, nr 2663, s. 22)

(9) Il partira l'année suivante couvrir la guerre d'Indochine, et y trouvera la mort. Réalisant au passage ses photographies de guerre les plus fortes. En couleur. ('Han skulle komma att ge sig ut året därpå för att rapportera om kriget i Indokina, och dö där. Åstadkommande under sin resa sina allra starkaste krigsfotografier. I färg.') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 60)

Framför allt har de franska journalisterna en tendens att konstruera precisering och tillägg på ett mer varierat sätt. I följande exempel ser vi hur franskans tillägg åstadkoms med hjälp av stark symmetri:

(10) C'est un petit quelque chose dans l'air. Dans les coeurs. Un sentiment impalpable, invisible et pourtant terriblement présent. ('Det är en liten känning i luften. I hjärtat. En osynlig och omärklig men ändå så hemskt närvarande känsla.') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 137)

Vi kan alltså konstatera att precisering och tillägg är vanligt på både svenska och franska och att detta kan åstadkommas på likartat sätt på de båda språken. Det skulle inte vara särskilt fruktbart att urskilja de olika varianterna mer i detalj eftersom de flesta förekommer på båda språken. Den avgörande skillnaden ligger istället i att precisering och tillägg är betydligt mer frekvent på svenska och att de franska skribenterna strävar efter mer syntaktisk variation i den här textlingvistiska funktionen.

2.6.4.2 Uppräkning, beskrivning och fri predikation

I nästa funktion – uppräkning, beskrivning och fri predikation – saknar den icke satsformade meningen en morfosyntaktisk eller tydlig semantisk

koppling till föregående mening(ar). Den skulle därmed inte kunna analyseras som ett meningsfragment, det vill säga som ett led som brutits ut från föregående mening. Än en gång är det formella egenskaper, eller snarare brist på sådana, som avgör den textlingvistiska kategoriseringen. Som alltid finns det förstås en lös semantisk koppling till föregående eller efterföljande kontext, men alla exempel betraktas som fria eftersom det inte går att peka på något särskilt morfosyntaktiskt eller lexikalt element som binder ihop meningarna. Inte helt oväntat är denna funktion vanligare på franska än på svenska, 165 franska exempel mot 126 svenska.

Även denna textlingvistiska funktion innefattar flera olika undergrupper. För det första kan den icke satsformade meningen innehålla en uppräknings av ett eller flera led i form av nominalfraser eller adjektivfraser. Denna variant är vanligast på svenska:

(1) Utmed väggarna hänger den senaste kollektionen, med alla de beståndsdelar som blivit märkets signum. Sofistikerade material. Detaljrikedom. Feminina, bärbara silhuetter med hög modegrad. (Elle, 2015, nr 3, s. 95)

(2) Tout ce qu'on imagine des locaux d'une boîte californienne à succès est là, en version « de luxe ». Pelouses fluo, rosiers fleuris toute l'année, terrain de foot, énorme piscine, et même un amphithéâtre en plein air. ('Allt man tänker sig ska finnas i lokalerna hos ett framgångsrikt kaliforniskt företag är där, fast i lyxversion. Neonfärgade gräsmattor, blommande rosenbuskar året om, fotbollsplan, enorm pool och till och med en amfiteater utomhus') (Elle, 2015, nr 3646, s. 116)

(3) Palme var i hög grad sin egen utrikesminister, och en mycket engagerad sådan. Hetlevrad. Retorisk. Aktivitistisk. (Fokus, 2015, nr 51, s. 21)

En annan variant är meningar som innehåller en statisk beskrivning av en person, miljö, företeelse eller sak. I synnerhet på franska kan dessa meningar byggas ut så att nominalfraserna målar upp en bred tavla utan hjälp av finita verb:

(4) Det stökades i partiet. Järnrörsnätter och rasistiska uttalanden. (Fokus, 2015, nr 48, s. 23)

(5) Själv har han brukat marken [...] i över tjugo år. 150 hektar med mestadels potatis men också konservärtor, spannmål och lin. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 22)

(6) Nice, sa baie des Anges filmée par Jacques Demy, ses palaces bâties à la Belle Époque, son aéroport international, le troisième de France, ses quartiers bourgeois, perchés sur la colline de Cimiez, agrémentés de vestiges antiques, ses 4 millions de touristes par an venus du monde entier et sa promenade des Anglais, arpentée dès le XIXe siècle par la noblesse russe et britannique qui s'ennuyait l'hiver. ('Nice med sin bukt Baie des Anges filmad av Jacques Demy, sina palats byggda under la Belle Époque, sin internationella flygplats, Frankrikes tredje största, sina välmående stadsdelar, högt uppe på Cimiezkullen, smyckade med antika lämningar, sina 4 miljoner turister per år från hela världen och sin Promenade des Anglais, där den ryska och brittiska aristokratin, som hade tråkigt om vintrarna, promenerade redan på 1800-talet.') (*L'Obs*, 2016, nr 2700, s. 35)

Så utbyggda exempel som (6) finner man inte i det svenska materialet. Här är staden Nice det överordnade ledet, och alla de beskrivande nominalfraserna knyts effektivt till sitt huvudord med hjälp av ett possessivt pronomen. Det är svårt att tänka sig att ett sådant exempel skulle kunna översättas till idiomatisk svenska utan stöd av finita verb (förslagsvis: *Nice är beläget vid bukten Baie des Anges som filmats av Jacques Demy. Här finns palats uppförda under la Belle Époque, en internationell flygplats ...*). Inte heller skulle det vara möjligt att på svenska skapa en så stark textbindning inom meningen utan att den upplevs som onaturlig. Som tidigare framkommit är den svenska textbindningen istället mer utvecklad mellan meningar.

Den sista undergruppen i denna kategori är det som här kallas för fri predikation. Det är en restkategori som omfattar alla de övriga enledade eller tvåledade huvudsatsekvivalenter som saknar explicit anknytning till omgivande meningar. I några fall rör det sig om en värdering, ett omdöme eller ett utrop som avslutas av utropstecken eller tre punkter och som snarare är en författarkommentar än en fortsättning på föregående mening:

(7) Hon har sagt att ambitionen är att ”återuppväcka skönheten i otroliga tyger”, och det har visat sig att alla de rått hoplappade brokadbitarna i den hyllade vårkollektionen är specialbeställda och tillverkade enligt gamla

hantverkstekniker. Lappat och lagat i megalyxversion! (*Elle*, 2015, nr. 4, s. 140-1)

(8) Några kolleger Alicia har haft de senaste åren är Judi Dench, Jeff Bridges, Julianne Moore [...]. En ganska hyfsad samling arbetskamrater ... (*Elle*, 2015, nr 3, s. 112)

(9) Et leur nombre grimpe autant que le niveau des océans. +9 points en un an! ('Och antalet stiger lika mycket som havsnivån. + 9 procentenheter på ett år!') (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 22)

(10) Dieu que l'Amérique aime cette histoire qui s'est écrite sous ses yeux en quelques années seulement ! ('Gud vad amerikanerna älskar den här historien som skrivits framför ögonen på dem under bara några år!') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 120)

I andra fall rör det som om en fristående kommentar eller beskrivning som avslutas med en punkt eller ett kolon. Ibland är huvudsatsekivalenten enledad:

(11) En bra hårdag är en bra dag. En dålig hårdag suger. Punkt. (*Elle*, 2015, nr 8, s. 136)

(12) Den knallröda kollektionen handlar enligt designern Rei Kawakubo själv om "Roses and blood" och den allra första kreationen var översållad av tredimensionella tygrosor. Den röda rosen. En romantisk kliché – och en av trädgårdens mest förföriska skönheter. (*Elle*, 2015, nr 3, s. 122)

(13) La minute de silence [...] aura rarement si peu mérité son nom. Du jamais-vu ces dernières années en France métropolitaine après un attentat. ('Den tysta minuten [...] har nog sällan levt så lite upp till sitt namn. Något aldrig tidigare skådat de här senaste åren i Frankrike efter ett attentat') (*L'Obs*, 2016, nr 2700, s. 36)

(14) Tout au bout, dans le salon, la maîtresse de maison nous attend. Casque blond, yeux de chat couleur iceberg, bouche boudeuse à la Jeanne Moreau : à 75 ans, Claire Brétecher n'a rien perdu de sa beauté ni de son air farouche. ('Längst bort i vardagsrummet väntar husets värdinna på oss. Blont hår, kattögon av samma färg som ett isberg, trumpen mun som Jeanne Moreau: vid 75 års ålder har C.B. inte förlorat något av sin skönhet eller sin blyga uppsyn.') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 102)

Men i de flesta fall rör det som om en beskrivning eller kommentar i form av en tvåledad huvudsatsekivalent. På svenska är dessa exempel ganska fåtaliga:

(15) När hon väl kommer nerför halvtrappan är det i ljusa trasiga jeans från Lindex, en svart basic kashmirtröja från Frame [...]. Håret halvlångt, lite rufsigt. (*Elle*, 2016, nr 4, s. 120)

(16) Hannah, som är vd, visar runt i flygande fläng i de storslagna lokalerna i ett sekelskifteshus ett stenkast från Stureplan. Full fart genom mötesrum där nya affärer klubbas och smårum där poddarna klipps och redigeras. (*Elle*, 2015, nr 11, s. 100)

På franska är beskrivande tvåledade huvudsatsekvivalenter vanligare och fungerar lika självständigt som satsformade meningar i förhållande till sin kontext:

(17) Seule consolation de la soirée pour ces fans de Marion Maréchal-Le Pen, l'échec dans l'Est de Florian Philippot. ('Enda trösten den här kvällen för dessa anhängare till Marion Maréchal-Le Pen, Florian Philippots nederlag i öster.')

(18) *Le boulot, c'est surtout de susciter l'achat de produits, sur lesquels la marge est plus importante.*» Message reçu. ('Jobbet det är framför allt att sälja produkter där intäktsmarginalerna är större. Budskap uppfattat.')

(19) [...] les écolos sont des peines à jouir [...]. Qui pourrait bien vouloir leur ressembler ? Pour Valéria, trentenaire travaillant dans l'édition, qui aime les bains plutôt que les douches, rien de moins glamour qu'un rencard écolo. ('[...] de miljömedvetna kan inte njuta av livet [...]. Vem skulle vilja vara som de? För Valéria, en 30-åring som arbetar i förlagsbranschen och som tycker bättre om att bada än att duscha, (är) inget mindre glamoröst än en ekologisk dejt.')

(20) [...] il répétait à l'envie qu'il allait « *changer de vie* ». Fini, la « politique professionnelle », place à l'« expérience du monde réel ». ('[...] han upprepade envetet att han skulle "ändra liv". Slut med den "professionella politiken", dags för "erfarenhet av det verkliga livet".')

Genom sin självständighet gentemot omgivande meningar kan den franska fria predikationen ibland uppfattas som en *pivot*-mening (med en term hämtad från Delorme & Lefeuve 2004; se avsnitt 2.4 ovan), det vill säga som en mening med dubbel riktungsverkan, framåt såväl som bakåt. I (21) nedan är det till exempel möjligt att uppfatta den understruken meningen som ett fritt predikativ i den föregående meningen (... *l'endroit et désert, pas âme qui vive.*) eller som det första ledet i två samordnade nominalfraser i den andra meningen (*Pas âme qui vive et donc pas de policiers...*):

(21) Comme tous les week-ends, l'endroit est désert. Pas âme qui vive. Et donc pas de policiers non plus. ('Som alla helger är stället tomt. Inte en levande själ. Och därmed inga poliser heller.') (*L'Obs*, 2015, nr 2665, s. 19)

Sammanfattningsvis är alltså antalet franska exempel märkbart högre vid uppräknings-, beskrivnings- och fri predikation. I synnerhet är tvåledade huvudsatsekvivalenter utan explicit anknytning till omgivande meningar avsevärt vanligare på franska. Dessa franska konstruktioner är dessutom i hög grad konventionaliserade och fungerar ibland som en *pivot*-mening med dubbel riktungsverkan, bakåt såväl som framåt.

2.6.4.3 Narrativ funktion

Den textlingvistiska funktion som här kallas narrativ funktion innefattar alla subjektslösa meningar med finit verb eller supinumfraser (på franska *passé composé*). Funktionen förekommer på båda språken, men är betydligt vanligare på svenska (19 svenska mot 9 franska exempel, jfr avsnitt 2.6.2 ovan), även om exemplen i de svenska texterna är mycket ojämnt fördelade. I merparten av exemplen relaterar de subjektslösa meningarna ett händelseförlopp:

(1) Det här var ett strävsamt, långsamt jäsande parti. Ett parti där partiledaren byggde hemsidan och designade valaffischer. Som fick medietrymme. Växte ute i kommunerna. Fick lite partistöd. Fick en kommunal politisk sekreterare som knäckte extra som presschef. Fick en procent i valet och fick ännu mer partistöd. Kom nästan in i riksdagen. Kom in i riksdagen. (*Fokus*, 2015, nr 48, s. 22)

(2) A 19 ans, il monte à Paris. Intègre une jeune compagnie, dans l'Aisne, sans être passé par une école. ('Vid 19 års ålder åker han till Paris. Ansluter

sig till ett ungt teatersällskap i Aisne utan att ha någon utbildning') (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 67)

Men den narrativa funktionen förekommer också med ett statiskt verb i en rent beskrivande kontext, på franska dock endast i det starkt konventionaliserade uttrycket *reste que* (med överhoppat formellt subjekt *il*):

(3) Hon är utbildad men inte auktoriserad. Har jobb som tolk här hela veckan. (*Fokus*, 2016, nr 4, s. 27)

(4) Selon les estimations, il pourrait s'agir de près de 20 % des couples fréquentant les centres d'aide médicale à la procréation (AMP). Reste que le sentiment premier de tous ceux qui souffrent d'IS est le même : l'incompréhension. ('Enligt beräkningar skulle det kunna handla om nära 20 % av paren som söker medicinsk hjälp för barnlöshet. Återstår att den första känslan hos alla dem som lider av sekundär barnlöshet är densamma: oförmåga att förstå') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 163)

Subjektlösa meningar förekommer i de svenska texterna i alla möjliga tempus. På franska dominerar presens, förmodligen för att det är svårare på franska att växla tempus och aspekt (i synnerhet växlingen *passé composé – imparfait*) utan att börja om på nytt med ett explicit subjekt och fullständig mening. Det enda franska exemplet där det förekommer en tempusväxling (här: presens – *passé composé*) är följande, vilket nog är ett specialfall som fungerar därför att hjälp verbet är utsatt i den icke satsformade meningen:

(5) Elle est aussi l'une des conseillères internationales sur l'environnement du gouvernement chinois. Et a fondé en 2003 la chaire de développement durable à Sciences-Po. ('Hon är också en av den kinesiska regeringens internationella miljörådgivare. Och grundade år 2003 institutionen för hållbar utveckling vid Sciences-Po.') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 122)

Slutligen kan det berättande och beskrivande bruket av subjektlösa meningar i exemplen ovan kontrasteras mot den emfatiska användningen av samma konstruktion, i fall som följande:

(6) Anna Ternheim backade, girade och sprang. Och kom loss. (*Elle*, 2015, nr 12, s. 91)

Subjektslösa meningar används således på likartat sätt på båda språken men förmodligen något mer frekvent på svenska. De franska exemplen förekommer mest i presens, vilket kan vara en effekt av att en icke satsformad konstruktion sällan fungerar på franska om det förekommer en tempus- eller aspektväxling.

2.6.4.4 Rubrik- och textbindningsfunktion

Av Tabell 7 framgår att rubrik- och textbindningsfunktionen är den funktion där språken skiljer sig åt mest. Mer än en tredjedel av de franska icke satsformade meningarna (134 exempel) har framför allt en rubrikfunktion eller textbindningsfunktion, vilket kan jämföras med de svenska exemplen där endast 12 % är av denna typ (48 exempel). En stor andel av exemplen följs av kolon eller frågetecken på båda språken, men man ser även många som avslutas med punkt. I synnerhet på franska kan alla dessa tre skiljetecken i vissa fall användas i samma kontext och med samma textlingvistiska funktion (jfr *Exemple : / Exemple ? / Exemple.*). Ett annat kännetecknande drag är att både de franska och de svenska icke satsformade meningarna tenderar att vara tydligt positionerade i denna funktion. Det betyder att de ofta är placerade i ingressen, i början eller slutet av ett stycke eller till och med i ett eget stycke mellan två längre stycken. Dessutom delar de alla den egenskapen att de pekar framåt i texten, mot någonting nytt. *Språkriktighetsboken* (2005, 340) kallar denna funktion för rubrikfunktion eftersom de icke satsformade meningarna fungerar som en rubrik som pekar framåt och signalerar ett nytt ämne eller en ny vinkling på texten. Här har jag valt att skilja på rubrikfunktion och textbindande funktion för att markera att den icke satsformade meningen inte alltid har en lång räckvidd utan ibland kan betraktas som reducerad metatext som pekar framåt i texten.

När en icke satsformad mening har en textbindande funktion signalerar den ny information på lokal nivå mellan meningar genom ett framåtpekande kolon. Ibland utgör den en inledning till ett citat (1)–(2), men den kan också peka framåt mot en uppräkningsbeskrivning, omformulering eller viktig poäng (3)–(6):

(1) Eller som Kerstin Ekman uttrycker det i "Se blomman": "Inga skulle bry sig om en hotad arts vara eller icke vara om den inte hade ett namn." (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 47)

(2) Som David Frum, veteran från George W Bushs administration, uttryckte det i en artikel i The Atlantic häromveckan: »Partieliten planerade en dynastisk återupprättelse 2016. I stället startade man ett internt klasskrig.« (Fokus, 2016, nr 4, s. 14)

(3) Enkelt uttryckt: Diskussionen borde [...] (Fokus, 2015, nr 43, s. 26)

(4) Eller kanske snarare: det beror på hur man gör det. (Fokus, 2015, nr 47, s. 18)

(5) Alltså: ju mer vi brukar skogen, ju större blir klimatnyttan. (Fokus, 2015, nr 43, s. 25)

(6) Hipstrar med händerna tatuerade som ryska påskägg bladdrar i nya numret av Hollywood Reporter. På omslaget: Stylisten Petra Flannery [...] (Elle, 2015, nr 2, s. 73)

Även på franska används icke satsformade meningar som inledning till citat, men dessa meningar är ofta mer kreativa än på svenska och saknar ofta explicit anföringsverb, som i (7)–(9). Vidare kan en lång rad framför allt nominala konstruktioner, med eller utan artikel, ha en textbindande funktion på lokal nivå, som i (10)–(14). Variationen är så stor och exemplen så många att denna konstruktion blir en viktig stilmarkör i de franska texterna. Endast ett fåtal av dem har någon direkt motsvarighet på svenska:

(7) Pourtant, il y aurait une vision de la beauté propre aux chirurgiennes, qui proposent toujours des prothèses plus petites que leurs confrères. Un cliché, pour le Dr Bui : « Une femme ne posera pas [...] » ('Men det finns en syn på skönhet som utmärker kvinnliga kirurger. De föreslår alltid mindre proteser än sina manliga kollegor. En kliché för doktor Bui: "En kvinna skulle inte sätta in [...]') (Elle, 2015, nr 3646, s. 170)

(8) Il n'y a plus de règles fixées à l'avance. » Confirmation du sociologue François de Singly : « Quand Noël était imposé [...] » ('Det finns inte längre några fastställda regler. Bekräftelse av sociologen F.S.: "När julen var påtvingad [...]') (Elle, 2015, nr 3650, s. 137)

(9) Le piège : « Il m'a invitée un soir. » ('Fällan: Han bjöd in mig en kväll.') (L'Obs, 2015, nr 2662, s. 22)

(10) [...] miss Swift est un phénomène historique 100 % made in USA. D'abord par son ampleur : à force d'exploser tous les box-offices, la femme est déjà dans « Le Livre des records ». ('[...] miss S. är ett historiskt fenomen, 100 % made in USA. Först och främst genom sitt genomslag: genom att få alla biljettkontor att explodera är kvinnan redan i Rekordboken') (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 119)

(11) [...] l'école tâche de leur remettre les pieds sur terre. Règle numéro un : tenir son rang. ('[...] skolan försöker ge dem en realistisk bild. Regel nummer ett: rätta in sig i ledet.') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 110)

(12) Dans l'une des chambres, une verrière, de type atelier, a été posée pour faire un dressing. Le but : faciliter la circulation mais aussi l'intimité de chacun. ('I ett av sovrummet har en glasvägg av ateliertyp placerats så att den bildar ett omklädningsrum. Målet: göra det lättare att röra sig men också underlätta allas privatliv.') (*Art & Déco* 2016, nr 5011, s. 82)

(13) « *Mme Merkel me rappelle le comité central du SED [parti communiste de RDA] à la fin du régime de Honecker.* » Traduction : Merkel refuse de voir ce qui est en train de se passer. ('Fru Merkel påminner om det östtyska kommunistpartiets centralkommitté i slutet av Honeckers regim. Översättning: Merkel vägrar inse vad som håller på att hända.') (*L'Obs*, 2016, nr 2679, s. 37)

(14) Les services de renseignement aussi obtiennent satisfaction [...]. Premiers visés : les jeunes qui partent combattre [...] ('Säkerhetstjänsten får också godkänt [...]. Den främsta målgruppen: unga människor som åker iväg för att strida [...].') (*L'Obs*, 2015, nr 2663, s. 23)

Därutöver har franskan ett stort antal konstruktioner som verkar på en högre nivå i texten. Dessa konstruktioner har vad man skulle kunna kalla en rubrikfunktion genom att de har räckvidd över ett helt stycke eller hela texten. Alla som är bekanta med fransk tidskriftsprosa känner igen dessa mer eller mindre konventionaliserade nominalfraser, som oftast artikel-lösa och ibland utbyggda med en attributiv fras eller sats, regelmässigt dyker upp i franska ingresser: *Enquête / Portrait de... / Rencontre avec... / Inventaire de... / Zoom sur... / Le point sur... / Réponses en cinq points* ('Undersökning / Porträtt av / Möte med / Sammanställning av / Inzoomning på / Presentation av / Svar i fem punkter'). I allmänhet följs dessa uttryck av punkt och får genom sin strategiska plats i ingressen

räckvidd över hela artikeln på samma sätt som en rubrik.⁴¹ Som framgår av exemplen har dessa uttryck sällan några bruksmotsvarigheter på svenska:

(15) Cet homme discret déplace des foules de plus en plus grandes. Son nouveau spectacle, ” Ça ira” , fait revivre les événements de 1789. Rencontre (’Denna diskreta man får fler och fler att förflytta sig. Hans nya föreställning, ”Det går”, återupplivar händelserna 1789. Möte’; ingress till reportage) (*L’Obs*, 2015, nr 2662, s. 66)

(16) Mode, édition, design... Les membres de ce nouveau collectif multiplient les casquettes. Zoom sur Études Studio, label français aussi pointu que discret. (’Mode, utgivning, design ... Medlemmarna i detta nya kollektiv tar på sig allt fler mössor. Inzoomning på Études Studio, ett franskt varumärke som är lika ledande som det är diskret’; ingress till reportage) (*Elle*, 2015, nr 3650, s. 171)

Även om svenskan saknar motsvarigheter till ovanstående konventionaliserade fraser kan man säga att svenskan har en slags motsvarighet till dem i de tids- och rumsuttryck som ibland förekommer i svenska ingresser eller i inledningen till den svenska artikelns brödtext. Om dessa tids- och rumsuttryck är tydligt positionerade kan de fungera som en scenanvisning med räckvidd över flera meningar, eller till och med hela artikeln:

(17) Milkstudios, Los Angeles. (*Elle*, 2015, nr 6, s. 97)

(18) Hösten 2011. (*Elle*, 2015, nr 1, s. 91)

Därutöver kan både svenskan och franskan ha en icke satsformad mening som introducerar ett nytt tema i början eller slutet av ett stycke alternativt i ett eget stycke. Dessa exempel följs i regel av punkt eller möjligen utropstecken:

(19) Autre débat remis sur le tapis, la question des alliances. Faut-il rester dans le ni-droite-ni-gauche ? Ou tendre la main à une partie de la droite [...] (’En annan debatt som också kom upp var frågan om allianser. Ska man stanna kvar i en varken-höger-eller-vänster-position? Eller sträcka ut

41 Se Krazem (2004; se även avsnitt 2.4 ovan) som analyserar räckvidden av icke satsformade scenanvisningar i franska teaterpjäser i förhållande till deras position.

handen till ett högerparti'; positionerat i början av nytt stycke) (*L'Obs*, 2015, nr 2667, s. 31)

(20) Mais une fois le gros œuvre effectué, place à la décoration ! Les pièces de vie et de passage affichent une atmosphère raffinée, rythmée par des sculputres et les tableaux [...] ('Men efter grovarbetet, fritt fram för inredningen! Bostads- och genomgångsrummen har en raffinerad atmosfär med skulpturer och tavlor [...]) (*Art & Déco*, 2016, nr 511, s. 131)

(21) Jo, en sak till. Vi hade ju det här med skadedjuren. (positionerat i eget stycke) (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 22)

(22) Som den där gången hon var bjuden på fest till Katy Perry. (positionerat först i nytt stycke) (*Elle*, 2015, nr 7, s. 78)

Men den största skillnaden mellan språken ligger i franskans textbindande frågor. I vissa franska artiklar, framför allt i *L'Obs*, är denna dispositionsprincip så dominerande att man skulle kunna säga att det är den överordnade principen: texten rullas ut genom att författaren ställer en rad frågor som sedan får bilda utgångspunkt för nästa tema eller perspektiv på ämnet. Tekniken finns förstås även på svenska, men där är det aldrig en överordnad dispositionsprincip och exemplen är ytterst få. Ett franskt exempel på en frågestyrd text är *L'Obs*-artikeln "Ces objets qui nous réchauffent" ('Dessa föremål som värmer oss'), vilken är uppbyggd av ett batteri av frågor som var och en inleder en ny miljörelaterad aspekt av det överordnade temat "privatkonsumtion som leder till ökade utsläpp av växthusgaser":

(23) Comment s'en passer ? ('Hur klara sig utan dem?') [...] Que manger à la place ? ('Vad äta istället?') [...] Que prendre à la place ? ('Vad ta istället?') [...] Qu'envoyer à la place ? ('Vad skicka istället?') [...] Pour quelle raison ? ('Av vilken anledning?') [...] Qu'offrir à la place ? ('Vad ge bort istället?') (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 20–21)

Som exemplet visar kan man nästan rekonstruera artikelinnehållet enbart med hjälp av frågorna. Även om de franska frågestyrda artiklarna inte på något sätt är extrema är det förstås vanligare att de textbindande frågorna är färre till antalet och består av ett eller ett par ord, som i följande fall:

(24) French Blue, filiale d'Air Caraïbes, débute ses vols en septembre. Originalité ? Cette compagnie française ne fera que du long-courrier.

Trente ans après les débuts de Ryanair, c'est un nouveau morceau du ciel qui va tomber dans le discount ('French Blue, dotterbolog till Air Caraïbes, kommer att börja flyga i september. Originalitet? Detta franska flygbolag kommer enbart att göra långflygningar. Trettio år efter att Ryanair grundades är det en ny del av himlen som kommer att falla ner i lågpris'; fransk ingress) (*L'Obs*, 2016, nr 2701 s. 50)

(25) On aime beaucoup l'esprit sixties, on est donc partis de là. » Le résultat ? Un manteau en beau lainage, formidablement coupé, un short, une mini-jupe boutonnée devant, une mini-robe plissée [...] ('Vi gillar verkligen 60-talsmodet, så vi började där.' Resultatet? En kappa i vackert ylletyg, fantastiskt fint skuren, shorts, en kort kjol med knäppning fram, en plisserad kort klänning [...]) (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 130)

Undantagsvis kan frågorna byggas ut och bli långa. Ibland innehåller de ett frågeord, som i de tvåledade konstruktionerna i (23), men lika ofta är det exempelvis en infinitivfras (26) eller nominalfras (27) utan explicit frågeord som får bilda utgångspunkt för den nya vinklingen på texten. Att observera är att den retoriska frågan ofta inte får ett explicit svar i den franska texten. Den utgör snarare en inledning till ett nytt tema eller perspektiv på texten:

(26) Miser sur la dynamique sans rien changer ou ajuster un programme économique qui inquiète l'électorat âgé ? Si le leadership de Marine Le Pen n'est pas remis en cause, le débat sur la ligne ou les alliances du parti pourrait resurgir d'ici à 2017 ('Satsa på dynamiken utan att ändra något eller justera ett ekonomiskt program som oroar de äldre väljarna? Även om Marine Le Pens ledarskap inte är ifrågasatt skulle debatten om partiets linje eller allianser kunna återupptå innan år 2017'; positionerat först i ingress) (*L'Obs*, 2015, nr 2667, s. 30)

(27) Nice écartelée entre ses extrêmes ? Crispation politique d'un côté, radicalisation religieuse de l'autre ? « *La ville est un cocktail explosif.* [...] ('Nice sliten mellan sina ytterligheter? Politisk spänning å ena sidan, religiös radikaliserings å andra sidan? Staden är en explosiv cocktail.') (*L'Obs*, 2016, nr 2700, s. 37)

Dessa franska exempel kan jämföras med de svenska där de fåtaliga retoriska frågorna i mycket högre grad besvaras med en explicit formulering:

(28) Men under de senaste åren har även svenska musiker [...] flyttat in i den amerikanska drömstaden. Varför? Det är det vi är här för att ta reda på. (*Elle*, 2015, nr 7, s. 77)

Genom att de franska icke satsformade meningarna är så frekventa och i så hög grad har en textbindande funktion får de en stor inverkan på textbindningen i de franska texterna. Läsaren måste hela tiden vara beredd på att textflödet kan ta en motsatt riktning och peka framåt mot ny och viktig information. Ofta signaleras framåtriktningen av ett kolon eller ett frågetecken, men inte sällan avslutas de icke satsformade meningarna av en neutral punkt eller ett utropstecken, och då gäller det att vara extra uppmärksam. Om den icke satsformade meningen är strategiskt positionerad i en ingress, i början eller slutet av ett stycke eller mellan olika avsnitt kan den dessutom ha en rubrikfunktion och signalera ett nytt tema eller perspektiv på ämnet alternativt få räckvidd över hela avsnitt eller texten som helhet. Även på denna punkt skiljer sig språken åt genom att franskan utnyttjar denna möjlighet i betydligt större utsträckning än svenskan.

2.6.4.5 Svar på fråga

Nära besläktade med frågor är förstås svar, och eftersom det ställs fler frågor i de franska texterna än i de svenska är det inte så förvånande att de icke satsformade svaren totalt sett är mer frekventa på franska (18 franska svar mot 7 svenska). Men långt ifrån alla frågor som ställs får ett tydligt svar, och därför är denna funktion inte alls så vanlig som man kanske skulle kunna förvänta sig. Som vi sett ovan handlar frågandet i de allra flesta fall om retoriska frågor som signalerar att texten kommer att ta en ny riktning. Till kategorin ”svar på fråga” har jag därför endast räknat tydliga fråga-svar-sekvenser, där svaret antingen inleds av en svarsinterjektion eller tydligt knyter an till den föregående meningen. Exempel:

(1) Vilket är hennes budskap? Kanske att det onormala kommer att bli det normala. (*Fokus*, 2016, nr 4, s. 27)

(2) Atroce ? Oui et non. (‘Hemskt? Ja och nej.’) (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 118)

(3) Objectif ? Capturer 10 % à 15 % du marché sur la Réunion en faisant baisser les prix de 15 %. (‘Målet? Ta 10–15 % av marknaden till La

Réunion genom att sänka priserna med 15 %) (*L'Obs* 2016, nr 2701, s. 52)

På franska kan dessa fråga-svar-sekvenser vara mycket korthuggna och bestå icke satsformade konstruktioner utan någon direkt motsvarighet på svenska:

(4) Trier ses déchets, recycler les piles ? Une tannée. Réduire sa consommation de viande ? Une hérésie gustative. Cette juriste est loin d'être seule à braver les injonctions vertes. ('Sortera soporna, återvinna batterierna? Ett fiasko. Minska köttkonsumtionen? Ett kätteri mot smakupplevelsen. Denna jurist är långt ifrån den enda som trotsar miljöbefallningarna.') (*L'Obs* 2015, nr 2662, s.22)

I de allra flesta fall pekar svaren pragmatiskt bakåt mot frågan, men de kan samtidigt peka framåt mot ny information och på så vis knyta ihop två avsnitt med varandra:

(5) Och NK:s vision i dag? Enligt varuhusledningen samma som på grundaren Josef Sachs tid: att vara en inspirerande scen för samtiden, som ett slags kommersiell teater. (*Elle*, 2015, nr 9, s. 144)

2.7 Icke satsformade meningar i ett översättningsperspektiv

I avsnitt 2.6 har vi sett att svenska och franska icke satsformade meningar uppvisar en rad likheter. Förutsatt att kontexten är den rätta kan de användas i samma textlingvistiska funktioner och i många fall med likartad syntaktisk uppbyggnad och textuell anknytning. Men språken uppvisar också tydliga preferenser. På svenska är merparten av de icke satsformade meningarna tillägg eller precisering, i motsats till de franska som i mycket högre grad har en textbindande/rubrikskapande och framåtpekande funktion. På strukturell nivå har svenskan fler enledade konstruktioner och fristående bisatser än franskan, som i sin tur har ett större antal tvåledade konstruktioner. Vad gäller den textuella anknytningen behöver de svenska icke satsformade meningarna i mycket större utsträckning än de franska länkas ihop med närmast föregående

mening genom någon typ av morfosyntaktisk eller lexikal markör. Därtill kommer att båda språken förfogar över ett stort antal mer eller mindre konventionaliserade konstruktioner som inte har någon direkt motsvarighet på det andra språket. I det följande ska vi titta närmare på vad dessa kontrastiva skillnader får för konsekvenser vid översättning från franska till svenska. Översättningsanalysen är tänkt att belysa de mellanspråkliga skillnader som framgått av korpusundersökningen men även peka på några ytterligare avvikelser som inte blir tydliga förrän man översätter ett lite längre textavsnitt från franska till svenska.

Som visats i avsnitt 2.6.3 behöver svenskan i större utsträckning än franskan binda ihop sina meningar med explicita morfosyntaktiska eller lexikala medel. Det är som om det behövs ett kitt mellan de svenska meningarna och att det behovet accentueras i samband med icke satsformade meningar som ju saknar en fullständig huvudsats som gör meningarna självbärande. För att tydliggöra svenskans behov av explicit textbindning är det belysande att återkomma till den här artikelns inledande citat:

(1) **Qu'est-ce qu'une guérison spontanée ?**

Quand elle advient, ce n'est ni grâce à un médicament, ni grâce à une psychothérapie. Miracle ? Destin ? Réaction surprenante de l'individu quand il se retrouve confronté à certains événements, ou travail du temps ? ('Vad är en spontanläkning? När den inträffar är det inte tack vare läkemedel eller psykoterapi. Mirakel? Öde? Övriga reaktion när individen ställs inför vissa händelser, eller tidens verk?') (Chiche, *Cerle Psy*, 2015, nr 4)

Som framkommit i korpusundersökningen är det ovanligt att på svenska skjuta in ett antal frågor i texten utan att de introduceras eller knyts ihop med kontexten till vänster. Inte heller är en svensk läsare van vid att texten plötsligt pekar framåt mot ny information. Enligt korpusundersökningen är de flesta framåtsyftande svenska icke satsformade konstruktionerna väl positionerade som första mening i ingressen eller i början av ett stycke. Den svenska direktöversättningen inom parentes ovan är inte på något sätt ogrammatisk, men den drar uppmärksamheten till sig. På franska följer meningsbyggnaden ett för genren förväntat mönster, men på svenska är formen så avvikande att textens budskap riskerar att gå förlorat. I detta fall skulle den svenska översättningen bli mer naturlig om man lade till ett

antal explicita morfosyntaktiska koherensmarkörer och inledde med en introducerande mening som *Men vad är det då?* En översättningslösning mer i samklang med de svenska exemplen i korpusundersökningen skulle därför kunna se ut som följande textpassage, där de textbindande tilläggen och införandet av bestämd / obestämd artikel i den svenska texten är understrukna:

Vad är självläkning?

Självläkning är ett spontant tillfrisknande som inte beror på läkemedel eller psykoterapi. Men vad är det då? Ett mirakel? Ödet? En överraskande reaktion på vissa typer av händelser? Eller är det bara tidens läkande kraft?

En annan kontrastiv skillnad som blir uppenbar när man översätter mellan språken är franskans rika möjlighet att byta perspektiv i de icke satsformade meningarna utan att det behöver förtydligas med ett explicit subjekt, eller ens ett förtydligt implicit subjekt. I forskningsbakgrunden kallades detta för *svävande perspektiv* och liknades vid fritt indirekt tal (se avsnitt 2.4; jfr Ballard, 1996; Delorme, 2004; Combettes & Kuyumcuan, 2010). Följande passage, där de icke satsformade meningarna är understrukna, får illustrera hur svårt det kan vara att överföra detta svävande perspektiv till svenska:

(2) L'autre soir, il était dans la salle. Le sourire aux lèvres. « *Ce n'est pas un sourire de contentement, assure-t-il, mais une façon de donner confiance aux acteurs.* » Lesquels s'accordent à dire qu'il ne blesse jamais. Main de fer dans un gant de velours. Etrange personnage. Doux, timide, légèrement hésitant pour se laisser le temps de préciser sa pensée, mais très déterminé. Et fier de n'avoir été le disciple de personne. ('Häromkvällen var han i repetitionslokalen. Ett leende på läpparna. "Det är inte ett nöjt leende", försäkrar han, "utan ett sätt att ge skådespelarna självförtroende." Vilka är eniga om att han aldrig sårar. Järnhand i en sammetshandske. Underlig person. Mild, blyg, lite dröjande för att ge sig tid att precisera sin tanke, men mycket bestämd. Och stolt över att aldrig ha varit någons lärjunge.') (*L'Obs*, 2015, nr 2662, s. 67)

Den första icke satsformade meningen ovan (*Le sourire aux lèvres*) kan på ett enkelt sätt översättas med en icke satsformad mening till svenska om man lägger till en textbindande preposition (*Med ett leende på läpparna*) och uppfattas då som ett fritt predikativ utbrutet från den

föregående meningen. Den andra icke satsformade meningen är mer problematisk genom att den innehåller en tillbakasyftning på ett ord i det direkta citatet, *les acteurs* ('skådespelarna'). Att en icke satsformad mening syftar på en del av ett citat är relativt vanligt i mitt franska material men, precis som syftningen på rubrik i exempel (1), är den här typen av tillbakasyftning oväntad på svenska och försvårar tolkningen av den fristående bisatsen så att den svenska läsaren måste stanna upp i sin läsning och leta bakåt i texten efter vilka det är som är *eniga*. Men den största skillnaden mellan språken avslöjas i övergången mellan den fristående relativsatsen och de beskrivande nominalfraserna. Här är det inte tydligt vem det är som avger omdömena *Järnhand i en sammetshandske* och *Underlig person*. Till en början verkar det vara skådespelarna, men när man kommer till *Mild, blyg, lite dröjande [...]* och *Och stolt över att aldrig ha varit någons lärjunge* skulle perspektivet lika gärna kunna vara artikelförfattarens, som i citatets inledande mening. Detta svävande perspektiv, där både ett aktörsperspektiv och ett berättarperspektiv skulle vara tänkbart samtidigt, fungerar utmärkt på franska men mindre väl i en översättning till svenska. En mer idiomatisk översättning, som samtidigt skulle innebära en normalisering och stilistisk förlust i förhållande till den franska texten, är till exempel följande översättningsförslag, där expliciteringarna i förhållande till det franska originalet är understrukna:

Häromkvällen var han i repetitionslokalen. Med ett leende på läpparna. "Det är inte ett nöjt leende, försäkrar han, utan ett sätt att ge skådespelarna självförtroende." Dessa är *eniga* om att han aldrig sårar någon. Han är mycket krävande men samtidigt mjuk. Men han är en underlig person. Mild, blyg, lite dröjande för att ge sig tid att precisera sina tankar, men mycket bestämd. Och stolt över att aldrig ha varit någons lärjunge.

I den här översättningen är subjektet explicit uttryckt (*dessa* som syftar på *skådespelarna*) för att det ska bli en mer acceptabel övergång mellan citatet och den efterföljande nu satsformade meningen. Genom att *dessa* står initialt tolkar man gärna perspektivet även i nästa mening som skådespelarnas, och därmed försvinner den medvetna otydligheten som finns i den franska texten gällande vem det är som avger omdömet *Han är mycket krävande [...]*. Från och med meningen *Men han är en underlig person* är det mer osäkert om det fortfarande är aktörsperspektiv (skådespelarna) eller författarperspektiv. Här finns ett svävande

perspektiv även i den svenska översättningen, men det blir mer acceptabelt genom att det explicita subjektet (*han*) upprepas lite oftare än i den franska källtexten.

Svenskans jämförelsevis begränsade möjligheter att uttrycka ett svävande perspektiv i en satsformad mening skulle kunna vara en del av förklaringen till varför det finns mer textuell anknytning mellan de svenska meningarna i form av morfosyntaktiska och lexikala kopplingar. I synnerhet är det vanligt på svenska att den icke satsformade meningen innehåller ett värderande eller subjektivt uttryck som indikerar bytet av implicit subjekt. Prova till exempel att ta bort *alltså* eller *med andra ord* i de understrukna icke satsformade meningarna nedan:

(3) Han menar också att litteraturen är ett mycket värdefullt verktyg för att göra dessa frågor tillgängliga för unga människor (via litteraturlistorna på college). En rätt instrumentell syn på litteratur alltså. Genren har inte heller – Atwood undantagen – genererat några verk av vidare hög litterär kvalitet. (*Fokus*, 2015, nr 43, s. 46)

(4) Ganska ofta hittar man också minst en surfbräda, spår av Karolinas och Daniels olika projekt, Trinnie Lees och Bons legobyggen lite här och där och kassar med kläder som ska iväg på någon plåtning. Familjeliv med andra ord. (*Elle decoration*, 2015, nr 185, s. 37)

Utan *alltså* i (3) och *med andra ord* i (4) skulle det inte vara lika tydligt att det är författarens åsikt som lyser fram i de icke satsformade meningarna. Den svenska läsaren letar efter det närmast föregående explicita subjektet och utan en subjektiv markör skulle det inte vara uppenbart vem som avger kommentaren i den icke satsformade meningen. Dessa båda exempel kan jämföras med följande franska exempel med enledade nominalfraser som på franska fungerar väl utan den här typen av subjektiva markörer, det vill säga utan en explicit perspektivmarkör. Än en gång ser vi att det svävande perspektivet inte är så lätt att återge på svenska:

(5) Laurence Tubiana sait que rien n'est gagné. Verdict à l'issue de la COP21. Elle n'aime pas trop qu'on la qualifie de « sommet de la dernière chance ». ('Laurence Tubiana vet att inget är vunnet. Dom efter COP21. Hon gillar inte särskilt mycket att man kallar det för "sista-chansen-toppmötet."') (*Elle*, 2015, nr 3646, s. 122)

(6) D'autres doutent de l'intérêt de cette technique assez invasive et aux résultats limités dans le temps. Ce qui mérite donc bien une étude, laquelle sera prochainement lancée par la Sofcep. Réponse dans quelques mois. ('Andra är tveksamma till nyttan med denna ganska invasiva teknik och till de tidsbegränsade resultaten. Vilket alltså är värt en studie, som snart kommer av initieras av Sofcep. Svar om några månader.') (Elle, 2015, nr 3646, s. 163)

I både (5) och (6) hade man på svenska förväntat sig en tydligare markering av perspektivskiftet i den icke satsformade meningen, exempelvis genom en övergång till ett kollektivt *vi* (*Det får vi inte veta förrän efter COP21*) respektive till en satsformad mening (*Svaret kommer om några månader*).

Som avslutning visas hur icke satsformade meningar fungerar i en längre textpassage hämtad från franska *L'Obs*. För enkelhets skull är de icke satsformade meningarna understrukna på båda språken:

(7)

<p>Il vient de les finaliser au cours d'un conseil de défense réuni à 9 heures dans le Salon vert qui jouxte son bureau. <u>Autour de l'immense table, des fidèles, des hommes habitués à travailler ensemble depuis des lustres, avant même son arrivée à l'Élysée. Des généraux, des grands commis, qui, comme lui, croient à l'option militaire. Leur mission</u> : intensifier une guerre qu'ils mènent ensemble depuis trois ans et dont l'épicentre se trouve désormais en Syrie.</p> <p>Le lendemain, 10 Rafale, partis de Jordanie et des Emirats arabes unis, bombardent Raqqa [...]. <u>Les cibles</u> : un centre de commandement, un dépôt d'armes et un camp d'entraînement. <u>Une première salve</u>. D'autres raids suivront. Le porte-avions « Charles-de-Gaulle » s'apprête à appareiller. <u>Direction</u> : le golfe Arabo-Persique. (<i>L'Obs</i>, 2015, nr 2663, s. 18)</p>	<p>'Han [Hollande] har precis gjort dem [krigsplanerna] klara under ett möte med försvarsstaben som samlades kl 9 i Gröna salongen som ligger intill hans arbetsrum. <u>Runt det enorma bordet, trotjänare, män vana vid att arbeta tillsammans sedan lång tid tillbaka, till och med innan hans ankomst till Élyséepalatset. Generaler, höga ämbetsmän, som liksom han tror på det militära alternativet. Deras uppdrag</u>: intensifiera ett krig som de för tillsammans sedan tre år tillbaka och som numera har sitt centrum i Syrien.</p> <p>Nästa dag bombar tio Rafaleplan Raqqa, med utgångspunkt från Jordanien och Förenade Arabemiraten [...]. <u>Målen</u>: en ledningscentral, ett vapenlager och ett träningsläger. <u>En första salva</u>. Andra flyganfall följer. Hangarfartyget Charles-de-Gaulle gör sig redo att avgå. <u>Riktning</u>: Persiska viken.'</p>
---	--

Ovanstående franska passage har visserligen drag av skönlitterär, impressionistisk stil, men den här framställningsformen är inte alls ovanlig i mitt franska material. De icke satsformade meningarna kan således betecknas som neutrala och förväntade i den här typen av fransk journalistisk stil. I den aktuella kontexten blir den plötsliga övergången till en icke satsformad konstruktion i den första understrukna meningen (*Runt det enorma bordet* [...]) starkt markerad på svenska. Det enorma bordet har inte introducerats tidigare i texten utan kan bara härledas genom fri association från ordet *arbetsrum*. Därigenom finns det ingen tydlig koppling mellan den icke satsformade meningen och kontexten till vänster. Vi ser här hur den oväntade användningen av icke satsformad mening och den fragmentariska franska stilen bryter mot det gängse svenska mönstret och tar fokus från den svenska textens innehåll. Den

andra satsformade meningen (*Generaler, höga ämbetsmän [...]*) fungerar avsevärt bättre på svenska genom att den knyter an till den föregående meningen. Genom den lite tydligare associationen kan läsaren koppla uppräknningen av de olika personerna i den nya meningen till de nyssnämnda personerna. Värre är det med de efterföljande korta textbindande nominalfraserna. Om man översätter dem utan syntaktisk förändring blir meningsbyggnaden och den upphackade textbindningen mycket markerad på svenska (*Deras uppdrag: / Målen: / Riktning:*). På franska är dessa textbindande fraser relativt konventionaliserade, men på svenska skulle de upplevas som stilistiskt avvikande. Allra svårast att återge med en icke satsformad konstruktion är meningen *En första salva*, som introducerar en inträdande handling. Det visar att en plötslig växling mellan en beskrivning och ett händelseförlopp är ytterligare en aspekt som inverkar på möjligheten att välja en icke satsformad konstruktion.

2.8 Avslutning

I den här artikeln har jag velat ge en övergripande bild av hur icke satsformade meningar används i svenska och franska tidskriftsartiklar genom att spegla språken i varandra och låta dem belysa varandra. Många av olikheterna mellan språken verkar vara en fråga om stilistiska preferenser. Det märks genom att så gott som alla funktioner och strukturer, bortsett från vissa stelnade konstruktioner, förekommer på båda språken. Men om man tittar på de icke satsformade meningarna i ett översättningsperspektiv och i kontext, ser man att det egentligen är ganska sällan en icke satsformad mening kan översättas från franska till svenska med en motsvarande konstruktion utan att den icke satsformade meningen uppfattas som mycket markerad på det andra språket. Det visar att det finns djupgående skillnader mellan svenskans och franskans meningskonstruktion och textbindning. I den här studien har jag bara skrapat på ytan. Här finns mycket kvar att upptäcka.

Referenser

Primärmaterial

- Franska tidskriften *ELLE*, nr 3646 (2015), 3650 (2015).
Svenska tidskriften *ELLE*, nr 1–12 (2015), 1 (2016), 4 (2016).
Franska tidskriften *Art & Décoration*, nr 511, januari-februari 2016.
Svenska tidskriften *Elle Decoration*, nr 9, november 2015.
Svenska tidskriften *Fokus*, nr 43 (2015), 47–51 (2015), 2 (2016), 4–5 (2016).
Franska tidskriften *L'Obs*, nr 2662–3 (2015), 2665 (2015), 2667 (2015), 2679 (2016), 2699 (2016), 2700-02 (2016).
Chiche, Sarah (2015). Qu'est-ce que une guérison spontanée ? Mille et une façons de guérir, Hors-série du *Cercle Psy*, nr 4, nov/dec. Tillgänglig: http://le-cercle-psy.scienceshumaines.com/qu-est-ce-qu-une-guerison-spontanee_sh_35206 (hämtad 2016-03-11)

Sekundärmaterial

- Abrahamsson, S-E (1972). Att beskriva meningsfragment - en teoretisk diskussion. I: *Svenskans beskrivning* 6. Umeå. S. 3–18.
- Ballard, M. (1996). Énoncés sans verbes et registres en traduction. *Palimpsestes* nr 10: *Niveaux de langue et registres de la traduction*, utg. av P. Bensimon & D. Coupaye. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle. S. 179–206.
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale*. Band 1. Paris: Gallimard.
- Combettes, B. & A. Kuyumcuyan (2010). Les enjeux interprétatifs de la prédication averbale dans un corpus narratif : énoncés nominaux et représentation fictionnelle de processus énonciatifs et cognitifs. *Discours* 6. Tillgänglig: dicours.revues.org/7703 (hämtad 2015-09-16).
- Dahl, A. (2016). *Interpunktion. Om skiljetecken och textens nyanser*. Stockholm: Morfem.
- Delorme, B. (2004). Prédication averbale et ruptures de repérage. I: F. Lefevre (red.) *Verbum : La phrase averbale : délimitation et caractéristiques*. XXVI, nr 3. Nancy: Presses Universitaires de Nancy. S. 343–354.
- Delorme, B. & F. Lefevre (2004). De la prédication seconde à la prédication autonome. I: F. Lefevre (red.) *Verbum : La phrase averbale : délimitation et caractéristiques*. XXVI, nr 3. Nancy: Presses Universitaires de Nancy. S. 281-297.

- Eng, T. (2000). Vad är en ellips? En jämförande beskrivning mellan ellipser i svenskan (enl. SAG) och ellipser i franskan (enl. Grevisse). *Att använda SAG. 29 uppsatser om Svenska Akademiens grammatik*, utg. av E. Engdahl & K. Norén. Göteborg: Meddelande från institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet 33. S. 55–66.
- Grevisse, M. [1936] 1993. *Le bon usage*. 13 ed. Paris: Duculot.
- Haskå, I. & C. Sandqvist (1999). Reklamspråket 30 år efteråt. I: I. Haskå & C. Sandqvist (red.) *Alla tiders språk. En vänskrift till Gertrud Pettersson november 1999*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap, A 55. Lund: Lunds universitet. S. 104–114.
- Ingo, R. (1991). *Från källspråk till målspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, R. (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, S. (1998). On the role of corpora in cross-linguistic research. I: S. Johansson & S. Oksefjell (red.) *Corpora and cross-linguistic research: theory, method and case studies*. Studies in Practical Linguistics 24. Amsterdam: Rodopi. S. 3–24.
- Krazem, M. (2004). La phrase averbale dans les didascalies. I: F. Lefevre (red.) *Verbum : La phrase averbale : délimitation et caractéristiques*. XXVI, nr 3. Nancy: Presses Universitaires de Nancy. S. 355–373.
- Lauridsen, K. (1996). Text corpora and contrastive linguistics: Which type of corpus for which type of analysis? I: K. Aijmer & B. Altenberg & M. Johansson (red.), *Languages in Contrast*. Papers from a symposium on text-based cross-linguistic studies, Lund 4-5 mars 1994. Lund Studies in English 88. Lund: Lund University Press. S. 63–71.
- Lefevre, F. (1999). *La phrase averbale en français*. Paris: L'Harmattan.
- Le Goffic, P. (1993). *Grammaire de la phrase française*. Paris: Hachette.
- Lundin, B. (2004). Icke satsformade meningar i modern tidningsprosa. *Språk och stil* 14.
- Mauranen, A. (2006). Translation Universals. I: K. Brown m.fl. (red.) *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Amsterdam/Oxford: Elsevier. S. 93–100.
- Mörnsjö, M. (2002). *VI declaratives in spoken Swedish: syntax, information structure, and prosodic pattern*. Lund: Institutionen för nordiska språk vid Lunds universitet.
- Pettersson, G. (1974). *Reklamsvenska: studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A27. Lund: Studentlitteratur.

- Riegel, M., J-C Pellat & R. Rioul (1998 [1994]). *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Saari, M. (1987). *Studier i äldre nysvensk syntax III. Meningar, satser och deras konstituenten*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, utg. av L. Huldén, Helsingfors. Serie B, nr 11.
- SAG = Teleman, U., Hellberg, S. & E. Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*, band 1 och 4. Stockholm: Norstedts.
- Språkriktighetsboken* (2005). Skrifter utgivna av Svenska språknämnden, 93. Första upplagan. Stockholm: Svenska språknämnden och Norstedts Akademiska förlag.
- Svenska skrivregler* (2008). Tredje utgåvan. Stockholm: Språkrådet och Liber.
- Wendt, B. (2006). Vykortsstil i verkligheten. Elliptiskt och icke satsformat språkbruk i vykort. I: S. Ask m.fl (red.) *Lekt och lärt. Vänskrift till Jan Einarsson 2006*. Rapporter från Växjö universitet. Växjö University Press. S. 284–295.
- Wendt, B. (2007). Faktaförtätande eller stämmingsförtätande? Om påstående huvudsatskvivalenter i sakprosa. I: K. Milles & A. Vogel (red.) *Språkets roll och räckvidd. Festskrift till Staffan Hellberg den 18 februari 2007*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series. Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. S. 276–284.

Internetkällor

- Franska Wikipedia, *L'Obs*. <https://fr.wikipedia.org/wiki/>, sökord L'Obs (hämtad 2017-02-02).
- Tidningen *Fokus* hemsida. *Fokus – nu 75 000 läsare!* <https://www.fokus.se/> (hämtad 2017-02-02).

Bilaga: Indelning i enledade och tvåledade huvudsatsekvivalenter

Nedanstående tabeller ligger till grund för uppdelningen i enledade och tvåledade huvudsatsekvivalenter. Svårbedömda fall har klassats som tvåledade. Exempelen nedan är konstruerade men kalkerade på ofta förekommande konstruktioner.

Tabell 8. Lista över konstruktioner som kategoriserats som enledade huvudsatsekvivalenter. De flesta exempel ges på svenska men samma resonemang gäller för franskan.

Enledade huvudsatsekvivalenter
enstaka ord
PrepF/NF + ev. attribut, fast apposition eller andra tydligt underordnade bestämningar som anger omständighet, tid eller befintlighet (<i>Men en fin blandning. / Och vilken tur! / Sådan osis! / En artist som inte syntts till på länge. / Den som det visste. / Lektor Läsbergs memoarer. / För det första: / Önskan om att det skulle gå bra. / Resan dit. / Dörren till vänster. / En kandidat uppsatt på listan. / På uppdrag i krigets Mali. / Undervisningen imorgon. / Utställningen nästa vecka i Malmö.</i>)
AdjF / AdvF + ev. bestämningar (<i>Mycket vänligt. / Så utordentligt intressant. / Vad kul! / Hem till mamma i Eslöv.</i>)
InfF/PartP + ev. objekt, predikativ eller andra tydligt underordnade bestämningar som anger omständighet, tid eller befintlighet (<i>Rösta fram en kandidat i maj. / För att bli president i Frankrike. / En attendant Godot.</i>)
Konjunktionellt satsadverbial + fras/BS (<i>I Sverige alltså. / På scenen nämligen. / I Skåne likaså. / Dessutom artist.</i>)
Samordning av enledade huvudsatsekvivalenter (<i>Rolig, inspirerande och mycket slagfärdig. / Ligga och läsa i solen.</i>)

Tabell 9. Lista över konstruktioner som kategoriserats som tvaledade huvudsatsekvivalenter. De flesta exempel ges på svenska men samma resonemang gäller för franskan.

Tvåledade huvudsatsekvivalenter (vanligaste typerna)
AdjF/PartF + fras/BS (<i>Kul att du kunde komma. / Bäst att ligga lågt. / Intressant med alla dessa texter.</i>)
Fras + adverbial som uttrycker rörelse eller riktning (<i>Och hunden till matskålen. / En kaffe till bord tre. / Bort med den. / Full fart genom livet. / Fort på med jackan. / Rusa vidare.</i>)
Frågeord + fras (<i>Hur lösa detta? / Varför denna utveckling?</i>)
Fokuserande eller negerande satsadverbial + fras/BS (<i>Inga problem. / Aldrig i livet. / Inte jag. / Åtminstone imorgon. / Bland annat sjunga. / Artisten särskilt. / Som imorgon. / Bara hon på scenen. / I alla fall texten.</i>)
Modalt satsadverbial + fras/BS (<i>Hellre dö. / Gärna imorgon. / Det förstås. / Kanske om man blundar. / Bli klar i tid så klart. / På tok för liten.</i>)
Anaforiskt indefinit pronomen/adverb + fras/BS (<i>Allt för att vinna. / Detta sagt. / Därav reaktionen. / Så ock i himlen.</i>)
Underförstådd nexusförbindelse (<i>Jag repetera? / Min son förälskad? / Han president? / Genomgång förbjuden. / Maten uppäten. / Havet en spegel.</i>)

Tvådelade konstruktioner (<i>till-från, såväl-som, först-sedan, å ena sidan-å andra sidan, men-också</i>)
Konstruktion med utbrutet tema (<i>Han, den ensamme med all sin vilsenhet. / Noël, un rituel qui a pris plus d'importance aujourd'hui. / Elle, qui ne sait pas lire.</i>)
Tema-remakonstruktion (<i>Den här gången ensam. / I många fall lönlöst. / Runt bordet många allvariga ansikten. / Nu på gott humör. / Lecteurs sensibles s'abstenir ! / Les maths, très peu pour moi.</i>)
Rema-temakonstruktion (<i>Malheureuse, elle ? / Olycklig, hon?</i>)
Övriga tvådelade konstruktioner (<i>Vakna utsövd. / Huset rött.</i>)

Anmärkning: Anledningen till att fras/BS + modalt / fokuserande / negerande satsadverbial har kategoriserats som tvåledad huvudsats-ekvivalent är att dessa satsadverbial hänför sig till själva språkhandlingen i den icke satsformade meningen. Konstruktioner med fras/BS + konjunktionellt satsadverbial (t.ex. adversativt *dock*; adderande *liksom*, *dessutom*, *också*; konklusivt *alltså*; explanativt *nämligen*) har kategoriserats som enledade eftersom konjunktionellt satsadverbial fungerar ungefär som en konjunktion.

NORDLUND

Småskrifter från Nordiska språk i Lund

ISSN 0281-5427

1. *Tre uppsatser* (1982)

- a. Lena Ekberg: Vara och – en markör för subjektets ‘icke-plats’.
- b. Ulf Teleman: What Swedish is like. A mini-grammar for those who need it.
- c. Börje Tjäder (utg.): Rapport från ett gränsland.

2. Ulf Teleman (red.) (1983): *Skrivundervisning på universitetsnivå. Rapport från det första ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1983.*

3. *Blandade studier* (1984)

- a. Ulf Teleman: Har tal- och skriftspråk olika grammatiker?
- b. Jan Svensson: Recension av C Platzack, Modern grammatisk teori.
- c. Åke Pettersson: Frekvens och kompetens. Om elevers språkförmåga.
- d. Ulf Teleman: Om att förstå lagen. Recension av Britt-Louise Gunnarsson, Lagtexters begriplighet.
- e. Christer Platzack: Kommentar till Jan Svenssons recension.

4. Lars Wollin (red.) (1984): *Tiällmannstudier.*

5. Ulf Teleman (red.) (1984): *Språkhistoriens mening. Rapport från det andra ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1984.*

6. *Berätta och argumentera. Tre analyser av skoluppsatser.* (1984)

7. Ulf Teleman (red.) (1985): *Samhällsutveckling och språkbrukshistoria under 1700-talet.*

8. Lars Svensson (1985): *Förteckning över bibliografier rörande 1700-talets bokproduktion. Ett urval.*

9. Jan Svensson (red.) (1985): *Vad ska vi med grammatiken till? Rapport från det tredje ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1985.*

10. *Fyra uppsatser* (1986)

a. Bengt Audén: Studerandecentrerad språkhistoria på ämneslärarlinjen.

b. Eva Mårtensson: Det nya niandet.

c. Carin Sandqvist: Recension av Lars Melin och Sven Lange, Att analysera text.

d. Ulf Teleman: On visual feedback in writing.

11. Carin Sandqvist (red.) (1986): *Stilistik: Vad, varför och vartill? Rapport från det fjärde ämnesdidaktiska seminariet i nordiska språk, Lund 1986.*

12:1. Lars Wollin (1987): *Nysvensk bibliografi. Del 1. Sorterad efter språklig beskrivningsnivå, med författarregister. Editionsförteckning. Del 2. Sorterad efter ämnesinriktning, med författarregister.*

13. (1987) *Två uppsatser om språkbrukets formalisering.*

a. Cecilia Falk: Kommunikationsmönster inom familjen under efterkrigstiden.

b. Eva Mårtensson: När myndigheterna blev du med oss.

14. Eva Mårtensson & Jan Svensson (1988): *Offentlighetsstruktur och språkförändring.*

15. *Två uppsatser* (1989)

a. Sven Lange: Om bisatser i barnspråk.

b. Bo-A Wendt: Psalmspråket i nya kläder. Den språkliga bearbetningen av äldre psalmer i 1986 års psalmbok.

16. Tor G. Hultman (1990): *Barnet – han eller den? Om genuskongruensen vid ordet barn i gymnasisters språkbruk.*

17. Miranda Landen (1991): *Den fiktiva dialogen. Tal- och tankegestaltning i Hjalmar Söderbergs "Den allvarsamma leken".*

18. Per Lagerholm (1991): *Språk i massmedierna – en forskningsöversikt.*

19. Jan Svensson (red.) (1994): *Journalistik i förvandling. Om språk och texter i Expressen.*

20. Lisa Christensen (1995): *Svenskans aktionsarter. En analys med särskild inriktning på förhållandet mellan aktionsarten och presensformens temporala referens.*

21. Ulrika Jakobsson (1996): *Familjelika betydelser hos stå, sitta och ligga. En analys ur den kognitiva semantikens perspektiv.*

22:1. Katarina Lundin & Robert Zola Christensen (2001): *Grannspråksförståelse i Öresundsregionen år 2000 – gymnasisters läsförståelse.*

22:2. Nils Jörgensen & Eva Kärrlander (2001): *Grannspråksförståelse i Öresundsregionen år 2000 – gymnasisters hörförståelse.*

23. Bo Rutström (2002): *Land och fæ. Strukturellt-rättsfilologiska studier i fornnordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkategorier.*

24. Lena Ekberg (2004): *Tre uppsatser om semantisk förändring hos relationella lexem.*

25. Ulf Teleman (2005): *Om r-fonemets historia i svenskan.*

26. Dominika Skrzypek (2005): *The Decline of Nominal Inflection in Old Swedish. The Loss of Dative Case.*

27. Lena Ekberg (red.) (2007): *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö.*

28. Åsa Wikström (2008): *Den finita satsen i tidig svenska.*

29. Gunlög Josefsson (red.) (2008): *Syntax i gränssnittet. Tre uppsatser i gränsområdet mellan lexikon, syntax och semantik.*

30. Lisa Christensen (2010): *Early verbs in child Swedish – a diary study on two boys. Part I: Verb spurts and the grammar burst.*

31. Per Lagerholm (2013): *Muntligt och skriftligt i Sverige och svenskan.*
32. Gunlög Josefsson (red.) (2013): *Perspektiv på genus.*
33. Anna W Gustafsson (2014): *Stärkande samtal – fyra fallstudier av invandrarfamiljers läkarbesök i barndiabetesvården.*
34. Marit Julien (red.) (2020): *Tre uppsatser om variation och förändring.*
35. Mari Mossberg (2021): *Två svensk-franska studier.*

